

КАРПАТСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА УНІВЕРСИТЕТУ “УКРАЇНА”
КАРПАТСЬКИЙ КОЛЕДЖ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ХІХ Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції
“Актуальні проблеми студентської молоді
в сучасних інтеграційних умовах”
(16-17 квітня 2019 року)

та

ХІХ Всеукраїнської викладацької
науково-практичної конференції
“Освіта і наука України в умовах
глобалізації та світових викликів”
(14-15 травня 2019 року)

У збірнику вміщено наукові праці викладачів, аспірантів, студентів, в яких досліджуються актуальні проблеми розвитку національної економіки, соціології, психології, педагогіки, філології, правознавства. Ряд наукових статей висвітлюють питання освіти і науки України в умовах глобалізації та світових викликів.

Для науковців, викладачів вищих навчальних закладів, гімназій, ліцеїв, учителів середніх шкіл, студентів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Келемен Андріана Василівна, директор Карпатського інституту підприємництва

Волощук Надія Юріївна, заступник директора Карпатського інституту підприємництва, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та менеджменту

Шинкар Іван Петрович, спеціаліст з науково-дослідної роботи, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри соціальної роботи

Роман Вікторія Петрівна, голова циклової комісії з правознавства, кандидат юридичних наук

ISBN 978-966-176-049-2

© Карпатський інститут підприємництва

Університету «Україна», 2019

© Карпатський коледж, 2019

© Видавництво «Гражда», 2019

ЗМІСТ

Частина I

XIX Всеукраїнська студентська науково-практична конференція “Актуальні проблеми студентської молоді в сучасних інтеграційних умовах” (16-17 квітня 2019 року)

Розділ I. Сучасні тенденції залучення молоді в процесі економічних та освітніх реформ _____	7
<i>Долинський Максим</i>	
Формування та реалізація комунікативних компетентностей серед молоді в умовах реформування освіти _____	7
<i>Дубровіна Олександра</i>	
Безготівкові розрахунки на українських підприємствах та їхня організація _____	12
<i>Дубровіна Олександра</i>	
Міфи про інвестиції в Україні _____	19
<i>Дубровіна Олександра</i>	
Методи і стратегії ціноутворення _____	25
<i>Чарко Т.</i>	
Сільські території в світлі проблем безпеки регіону _____	30
Розділ II. Соціально-психологічні детермінанти формування і розвитку особистості _____	34
<i>Ембер Кристина</i>	
Художній світ Дмитра Кешелі _____	34
<i>Куцин Тетяна</i>	
Особливості процедури усиновлення (удочеріння) в Україні _____	38
<i>Менджул Етелла</i>	
Використання інноваційних педагогічних технологій у системі освіти _____	43
<i>Микоряк Яна</i>	
Методика організації занять з елементами тренінгу в процесі соціальної роботи з клієнтами _____	46

Продан Руслан	Аналіз методик соціальної реабілітації осіб, залежних від алкоголю _____	49
Рушак Мар'яна	Визначні науковці – засновники соціальної роботи ____	54
Соломка Тетяна	Релігійна тематика у творчості Петра Угляренка ____	57
Тафій Василь	Проблеми соціалізації людини в період кризи пенсійного віку _____	65
Тафій Василь	Специфіка соціально-психологічної підтримки сімей, в яких проживають хворі на ВІЛ/СНІД діти _____	71
Шинкар Марія	Як працювати з дітьми-аутистами _____	76

Розділ III. Розбудова правової держави: реалії та перспективи 80

Гайналій Іванна	Техніка побудови словесного портрету _____	80
Макар Оксана	Інноваційні методи криміналістичного дослідження _	85

Частина II

XIX Всеукраїнська викладацька науково-практична конференція “Освіта і наука України в умовах глобалізації та світових викликів” (14-15 травня 2019 року)

Розділ I. Соціально-економічні та правові аспекти освіти і науки України в умовах світових викликів 90

Баланда О.І.	Комп'ютерна та програмна інженерія в сучасних умовах _____	90
Волощук Н.Ю.	Тайм-менеджмент: наука, мистецтво чи свідомо необхідність _____	98

Єлейко О.І., Кухар Р.Б., Рамський І.О., Долинський С.В.	Про одну математичну модель раціонального розподілу сільськогосподарської продукції _____	107
Кухар Р.Б., Долинський С.В., Єлейко О.І., Мотько Н.Р., Степанюк О.І.	Проблеми сучасної теорії менеджменту в креативному суспільстві _____	115
Ньорба С.І.	Соціально-правовий захист населення в умовах євроінтеграційних процесів _____	120
Ревть Ю.І.	Маркетингові підходи до розвитку туризму Закарпаття _____	123
Роман В.П.	Організаційно-правові напрямки реалізації права осіб з інвалідністю на доступ до транспортної інфраструктури _____	131
Фетько С.В.	Податкова реформа – зустрічний крок до розвитку українського туризму _____	137
 Розділ II. Соціально-гуманітарні вектори освіти і науки України в умовах євроінтеграційних процесів 144		
Андрійцьо В.М.	Національна ідея в драматичних творах Августина Волошина _____	144
Головчук О.В.	Психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів _____	148
Головчук О.В.	Наукові дослідження емоційного інтелекту – фундаменту соціальних стосунків _____	157
Голубош С.В.	Роль ціннісних орієнтацій у формуванні акмеологічної культури викладачів _____	165

Грицакович Г.І.	Еволюція розвитку інституту сім'ї та шлюбно-сімейних відносин: теоретико-методологічний аналіз _____	174
Долинська Л.М.	Мотивація до творчої та громадської діяльності студентської молоді в сучасній системі виховання _____	179
Келемен А.В., Келемен Р.Ю.	Використання акмеологічного підходу при підготовці соціальних працівників в Карпатському інституті підприємництва _____	184
Коломієць О.В.	Формування українського національного характеру засобами художнього слова _____	190
Лозюк М.Ю.	Лікувальна фізкультура. Профілактика і корекція порушення постави ступні _____	195
Маріонда І.І., Молнар М.В.	Вплив занять руховою активністю на стан здоров'я студентів (на прикладі ДВНЗ «УжНУ») _____	201
Ньорба Л.І.	Місце соціальної безпеки населення у системі національної безпеки держави _____	205
Сньозик Г.І.	Поетика лірики Федора Потушняка _____	210
Фенчак Л.М.	Особливості організації превентивного виховного середовища як основної умови соціального захисту підростаючого покоління _____	214
Чепелюк О.Д.	Тема рідного краю на сцені театрів столиці Карпатської України _____	221
Шинкар Г.М.	Соціальний чинник розвитку німецької мови в сучасному світі _____	226
Шинкар І.П.	Юрій Туряниця: людина і вчений _____	230
Шинкар М.І.	Психологічний супровід становлення особистості у сфері освіти _____	234

ЧАСТИНА І
ХІХ Всеукраїнська студентська
науково-практична конференція
“Актуальні проблеми студентської молоді
в сучасних інтеграційних умовах”
(16-17 квітня 2019 року)

Розділ І.
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ
В ПРОЦЕСІ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ОСВІТНІХ РЕФОРМ

Долинський Максим,

студент І курсу спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу.

Науковий керівник:

викладач української мови і літератури, заступник директора з виховної роботи Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу Долинська Л.М.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ
КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СЕРЕД МОЛОДІ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

***Анотація.** Метою даної статті є спроба показати можливості формування комунікативної компетентності серед молоді як одної з ключових життєвих компетентностей Нової української школи, їх взаємозв'язок та взаємозалежність.*

***Ключові слова:** компетентності, комунікація, мовні засоби, майбутній спеціаліст.*

Процес становлення студента як фахівця складається з декількох етапів: усвідомлення соціальної ролі людини, сприйняття вимог майбутньої професії, усвідомленого прийняття цих вимог до себе, самовиховання необхідних якостей, реалізація творчої діяльності. Ці етапи професійного становлення

майбутнього спеціаліста складають основу професійного виховання у закладі вищої освіти, процес якого включає в себе навчальну, наукову, позааудиторну та громадську роботу. Антуан де Сент Екзюпері називав спілкування найбільшою розкішшю на світі, але немає такої сфери, де грамотне спілкування не становило б професійного обов'язку. Професіоналізм спілкування – це готовність і вміння використовувати системні знання у взаємодії з партнерами по комунікації. Йдеться про те, що виховують студентів у закладі освіти не тільки знання, але й сама особистість викладача. Педагог повинен розуміти, пам'ятати, що ефективність спільної діяльності в будь-яких формах залежить від взаєморозуміння між ним та студентом, тож на кожному занятті повинен мотивувати останнього до якісного, грамотного спілкування. Мова для людини – це не лише спосіб висловлення думок, але й інструмент формування власного іміджу. Усім добре відомо, що мовлення сучасної молоді часто збіднене. І причини банальні: використання молодіжного сленгу, недотримання етикету спілкування, байдужість до оволодіння навичками правильного вимовляння та наголошування слів, небажання заглядати до словників з метою з'ясування значення нового слова. Та є багато способів виправити цю ситуацію, наприклад, зацікавленість художніми творами. Література суттєво поповнить словниковий запас, навчить правильно вибудовувати словосполучення й речення. Якщо людина краще сприймає мову на слух, може сміливо вмикати аудіокниги, яких безліч в Інтернеті. А ще дуже допоможе виконання вправ. Потрібно обрати будь-який предмет і намагатися говорити про нього протягом 5 хвилин винятково літературною мовою. Із часом підшукуювати складніші теми й збільшувати тривалість мовлення. При виконанні вправи необхідно зважати на темп, намагатись не бути монотонним. Потрібно додавати емоцій, але й слідкувати за мірою. Якщо особа старатиметься якомога краще продумувати конструкції, жорстко контролювати слова-паразити, то вже незабаром навчиться із легкістю добирати потрібні слова та контролювати мовленнєвий потік.

Із розвитком українського суспільства в європейському векторі, з'явилися нові вимоги до молоді. Орієнтація на компетентністний підхід у визначенні цілей освіти є головною у роботах українських дослідників: Л.Г. Ломако, В. Раєвського, Г. Токмань. Відома юридична істина стверджує, що незнання законів не звільняє від відповідальності. Хочемо додати, що незнання законів хімії не звільняє від відповідальності забруднення річок, незнання законів фізики не звільняє відповідальності за чорнобилі, незнання законів біосфери не звільняє від відповідальності за екологічні катастрофи... Незнання небезпечне, а значить знання – обов'язкове. Ми вступили в епоху, як стверджує науковець В. І. Гін, коли некомпетентність чи то інженера, чи то генерала, чи то політика – стає все більш суспільно небезпечною. [1, 132] Помилку лікаря або ж вчителя чи батьків при вихованні дитини – неможливо недооцінювати. Тож наша комунікаційна компетентність формується спочатку в родині, а згодом в інших соціальних інституціях, і тому у підлітковому віці, коли молода людина прагне самовираження та самоствердження, грамотне, толерантне спілкування може закріпитися назавжди, стати прекрасною звичкою. Над питанням формування компетентностей людини майбутнього працюють різні відомства, зокрема, Міністерство освіти і науки України, що окрім математичної грамотності, підприємницької, соціальної і громадянської та інших, основними компетентностями молоді людини вважає спілкування державною та іноземною мовами [2].

1. Спілкування державною мовою. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди

ди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Важко з цим не погодитись, адже уміння домовлятися – найбільш ефективний спосіб спілкування у всьому цивілізованому світі. Таким чином, компетентності – це динамічна комбінація знань, умінь, цінностей та ставлень на їхній основі, які визначають здатність особи успішно вирішувати життєві проблеми, провадити професійну і подальшу навчальну діяльність. Спільними для всіх компетентностей є такі **вміння**: читання з розумінням, уміння висловлювати свою думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими.

Таким чином, окрім спілкування державною, молодь повинна добре володіти іноземною мовою. І всього цього необхідно досягти упродовж навчання в закладах освіти. Через те, що ефективно навчання можливе тільки тоді, коли є інтерес, то сучасна освіта має бути практикоорієнтованою, щоб не забивати голову всілякими теоретичними фактами, які ніколи не знайдуть свого застосування в реальному житті. Тож і на заняттях, і у позаурочний час ми повинні навчитися висловлювати свої думки на папері та й не обов'язково на заняттях з української мови, а, наприклад, публікуючи статті в своєму блозі чи порталах у соцмережах, спілкуючись в Телеграм чи Месенджер. Сучасні успішні люди у своїх блогах надають багато практичних порад, як і чому навчатися, щоб мати вищевказані компетентності. Ось якими, на нашу думку, необхідно скористатися:

- Накопичуйте досвід, а не оцінки. Чим більше у людини досвіду в різних сферах, тим вищою буде заробітна плата.
- Диплом з відзнакою не дає суттєвих переваг, чого не можна сказати про справжніх фахівців своєї справи. Більше уваги приділяйте новим знайомствам і комунікації з іншими людьми, саме вони здатні відчинити перед вами всі двері світу.

- Займайтеся тим, що має для вас сенс, а не тим, чого від вас очікують інші. Тільки завдяки цьому стануть можливими всі ваші великі досягнення.

- Відвідайте гуртки та секції, тому що вони вчать командної гри. Це надзвичайно важливо у сучасному світі, де вміння працювати в команді цінується у будь-якій сфері діяльності: чи то приватне підприємство, чи державна установа.

Підсумовуючи сказане, звертаємо увагу на таке: сучасна наука довела, що людина ефективно вчиться, тільки тоді, коли помиляється. Не потрібно боятися пробувати щось нове, експериментувати, робити помилки, адже ціна помилки – досвід. Потрібно багато думати та висловлювати свої міркування. Раніше, за часів розквіту філософії, учитель виводив учнів на берег річки і давав завдання для роздумів. Вони могли кілька днів сперечатися, міркувати. Тільки розмірковуючи в тиші, ми можемо розвивати свій розум. Крім того, одним із вроджених інстинктів є прагнення до пізнання. Леонардо да Вінчі, наприклад, зміг розвинути і зберегти жагу до знань. Він все життя робив геніальні відкриття, залишаючись учнем. Винаходи да Вінчі на 500 років обігнали час. І останнє, світ стрімко розвивається, інформація швидко старіє і стає непотрібною, цінним залишається лише вміння навчатися самостійно, чому якраз і має молодь навчитися спочатку у школі, а потім у закладі освіти за обраним фахом. Тому, потрібно ставити собі запитання, щоб розвивати в собі усвідомленість, допитливість, бажання навчатися безперервно протягом усього життя і саме вміння спілкуватися з різними людьми робить наше життя більш цікавим та потрібним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гін В. І. Прийоми педагогічної техніки. Методичне видання. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2007. 176 с.

2. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін // За заг. ред. М. Грищенко. – Режим доступу: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>

Дубровіна Олександра,
студентка III курсу групи ФК-16-1 Карпатського інституту підприємництва.

Науковий керівник:
ст. викладач кафедри економіки та менеджменту Карпатського інституту підприємництва Кондратюк М.Ф.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ТА ЇХНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ

***Анотація.** У статті описані безготівкові розрахунки на рахунках в банках в національній та іноземній валюті та їхня організація. Порядок відкриття рахунків в національній та іноземній валюті. Документальне оформлення операцій з коштами на рахунках в банку.*

***Ключові слова:** безготівкові розрахунки, банк, іноземна валюта, національна валюта, операції в банку, реквізити документів.*

На поточних рахунках, які відкриваються банками суб'єктам господарювання в національній валюті, здійснюються всі види розрахунково-касових операцій згідно умов договору і вимог законодавства України. Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається суб'єкту господарювання для зберігання грошових коштів і проведення розрахунків в межах чинного законодавства України в безготівковій і наявній іноземній валюті для здійснення поточних операцій, визначених законодавством України, і для зарахування, використання і погашення кредитів (позик, фінансової допомоги) в іноземній валюті.

До поточних торгових операцій в іноземній валюті відносяться наступні розрахунки:

- між юридичними особами-резидентами і юридичними особами – нерезидентами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності по торгових операціях;
- між юридичними особами-резидентами на території України, за умови наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України;

- між юридичними особами – нерезидентами і юридичними особами-резидентами через посередників згідно договорів (контрактів, угод), укладених відповідно до чинного законодавства України;

- інші розрахунки, здійснюються згідно чинного законодавства України;

- операції на міжбанківському валютному ринку України;

- оплата товарів (робіт, послуг) з використанням чеків і пластикових карток.

Поточними неторговими операціями є такі розрахунки як:

- виплата іноземної валюти в наявній формі і за допомогою застосування платіжних документів по витратам на відрядження;

- здійснення обмінних операцій з валютою і за допомогою платіжних документів;

- виплата по чеках і пластикових картках фізичним особам;

- покупка платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами;

- виплата авторських гонорарів і платежів за використання авторських прав;

- перерахування коштів на проведення міжнародних виставок, конгресів, симпозіумів, конференцій і інших міжнародних зустрічей;

- оплата праці нерезидентів, які згідно з укладеною трудовою угодою працюють в Україні;

- перерахування засобів в іноземній валюті за навчання, лікування, патентування, сплату митних платежів, членських внесків;

- платежі з відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів;

- виплата іноземної валюти в наявній формі по перекладу з-за кордону (пенсії, аліменти, оплата праці, спадок, допомога родичів);

- переказ за межі України коштів в іноземній валюті;

- інші виплати і перекази, які не суперечать чинному законодавству України.

Поточні рахунки в іноземній валюті можуть відкриватися наступним суб'єктам:

- фізичним особам,
- підприємствам і їх відособленим підрозділам.

Порядок відкриття рахунків в іноземній валюті аналогічний порядку відкриття відповідних рахунків в національній валюті як для підприємств, так і для фізичних осіб. Документи на відкриття поточних рахунків підприємств подають в банк виключно тих осіб, які мають право першого і другого підпису.

Особи, зобов'язані пред'явити уповноваженому працівнику банку наступні документи:

- паспорт або документ його замінюючий;
- документ, виданий податковим органом, що свідчить про привласнення фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків;
- документи, підтверджуючі їх повноваження.

Слід зазначити, що банк має право затребувати і інші документи і відомості, необхідні для з'ясування суті діяльності суб'єкта, його фінансового положення, а також особи його представників. У разі непред'явлення таких документів (відомостей) рахунок суб'єкту не відкривається. Якщо поточний рахунок в іноземній валюті відкривається в тому ж банку, в якому відкритий поточний рахунок в національній валюті, то надання пакету документів і проведення процедури ідентифікації не обов'язкове. В даному випадку від підприємства потрібна подача в банк заяви про відкриття рахунку і картки із зразками підписів і печатки.

З перерахованих документів, необхідних для відкриття рахунку більшість складають копії, тому ніяких труднощів з їх уявленням виникнути не повинне. "Новими" документами є тільки заява про відкриття поточного рахунку, а також картка із зразками підписів і печатки, що надається юридичною особою, і картка із зразками підписів, що надається фізични-

ми особами – підприємцями. Відносно заяви відзначу, що вона має дві форми – для юридичних осіб і для приватних підприємців.

Зупинимося на документальному оформленні операцій із коштами на рахунках в банку. Загальною вимогою, що пред'являється до всіх документів, що оформляються на підприємстві, є чітке дотримання правил заповнення відповідних документів. Бланки таких "банківських документів" виготовляються відповідно до їх зразків, затвердженими НБУ, друкарським способом або з використанням комп'ютерної техніки з віддзеркаленням обов'язкових реквізитів. Виключенням в даному випадку є грошові чеки, які виготовляються тільки друкарським способом.

Обов'язковими реквізитами "банківських документів" є:

- дата здійснення операції;
- вказівка платника і одержувача;
- паспортні дані особи-одержувача;
- сума касової операції;
- підписи платника або одержувача;
- підписи працівників банку, уповноважених здійснювати касову операцію;
- номер рахунку одержувача;
- найменування банку одержувача;
- а також інші реквізити, необхідні для здійснення окремих операцій з готівкою.

Слід зазначити, що банківські документи заповнює бухгалтер підприємства і працівник банку. Бухгалтер може заповнювати їх від руки ручкою або за допомогою технічних засобів. А ось працівник банку заповнює їх з застосуванням технічних засобів або системи автоматизації банку, при умові що клієнт (підприємство) згоден на таку дію. Виправлення в банківських документах реквізитів, а саме: номери рахунків, найменування клієнта, суми, прізвища, імені, по батькові одержувача (платника) не допускаються.

Наявна виручка підприємств, у тому числі готівка, отримана з банку, використовуються ними для забезпечення по-

треб, які виникають в процесі їх функціонування, а також для проведення розрахунків з бюджетами і державними цільовими фундаціями по податках і зборах. Підприємства не повинні накопичувати наявну виручку в своїх касах понад встановлений ліміт каси для здійснення необхідних витрат до настання термінів цих виплат. Підприємства, що мають поточні рахунки в установах банків, одержують готівку з цих рахунків по грошовому чеку в межах наявних грошових коштів і витрачають їх на цілі, вказані в грошовому чеку і не суперечать чинному законодавству. Для своєчасного отримання в установі банку необхідної суми готівки підприємства у встановлений банком термін повинні попередити (письмово або усно) установу банку про необхідну суму грошових коштів в банкнотах і розмінній монеті. Отримання наявних грошових коштів в банку здійснюється по грошовому чеку. Чекові книжки отримуються підприємством за платню в установі банку. Для отримання чекової книжки заповнюється і подається до установи банку заява про видачу грошової чекової книжки в одному екземплярі. Після відповідної перевірки заява з дозвільним написом головного бухгалтера і керівника установи банку або осіб, яким надано право підпису, передається в касу банку.

У свою чергу, касир установи банку, отримавши заяву, перевіряє наявність на ньому підписів службових осіб банку, проставляє на заяві і талоні до нього номери чеків, чекової книжки і передає операційному працівнику чекову книжку разом із заявою під розписку на талоні для подальшого її оформлення. Талон до заяви залишається в касі. Після оформлення операційними працівниками відповідних реквізитів на чеках і реєстрації номерів в зразках підписів чекова книжка разом із заявою повертається в касу банку. Видача чекової книжки представнику підприємства проводиться під розпис на заяві, з попередньою звіркою підпису одержувача із зразком цього підпису на заяві.

Звертаємо увагу, що грошові чеки дійсні протягом 10 днів з дня їх виписування без урахування дня виписування. Дата

чека указується в наступному порядку: дата і рік цифрами, місяць словом. Грошовий чек повинен містити печатку (якщо наявність печатки передбачена) і підпису уповноважених осіб.

Отримавши грошовий чек, касир установи банку:

- перевіряє наявність підписів службових осіб банку і тожність цих підписів наявним зразком;
- порівнює суму, проставлену на документі цифрами, з сумою, вказану прописом;
- перевіряє, чи є розписка в отриманні грошей на документі;
- перевіряє наявність даних про пред'явлення;
- викликає одержувача грошей по номеру контрольної марки від грошового чека і питає про одержувану суму грошей;
- звіряє номер контрольної марки від грошового чека з номером на грошовому чеку і наклеює контрольну марку на чек;
- готує суму грошей, зіставляє суму видачі з сумою, вказаною на чеку, відбиває її на обчислювальній машині і видає її одержувачу, підписує витратний документ.

Слід помітити, що забороняються операції, при яких представник підприємства, не вносячи грошей, пред'являє одночасно чек на отримання грошей і оголошення на внесення готівки. Готівка понад встановлений ліміт залишку готівки в касі підприємства зобов'язано здавати в банк в порядку і терміни, встановлені установою банку. Якщо ліміт підприємством взагалі не встановлений, то вся наявна готівка в його касі на кінець дня повинна здаватися в банк. Здача наявних грошових коштів в банк особисто представником підприємства супроводиться заповненням заявою на переклад готівки. Банк, отримані таким чином засоби, зараховує на власні поточні рахунки підприємства. Після завершення прийому готівки клієнту банку вдається квитанція, яка є документом, підтверджуючим внесення готівки.

Слід зазначити, що інструкцією передбачено в обов'язковому порядку указувати дату представлення заяви про пере-

каз готівки до установи банку. Дані паспорта або замінюючого його документа і інших реквізитів в заяві указуються у випадках, коли при здійсненні операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

Касир банку, приймаючи готівку, при відповідності сум підписує, заяву на переказ готівки: заяву і квитанцію до неї, ставить на квитанції друк і видає її обличчю, що внесло гроші. При встановленні розбіжності між сумою готівки і сумою, вказаною в Заяві на переказ готівки, а також при виявленні неплатіжних і фальшивих банкнот здавальнику пропонується наново переписати документ. Первинний документ касир перекреслює і на оборотній стороні квитанції до цього документа проставляє фактично прийняту суму грошей і підписує квитанцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996 – XIV.
2. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік: [підручник]. – Київ: Вид.-во «Центр навч. літ.», 2004.
3. Романів Є.М., Шот А.П. Фінансовий облік : [навчальний посібник]. – Львів : ЛДФА, 2012.
4. Романів Є.М. Бухгалтерський облік (загальна теорія): [навч. посібник] / Є.М. Романів, Н.О. Лобода. – Львів: ЛДФА, 2014.
5. Шот А.П. Фінансовий облік : [навчальний посібник]. – Львів : Видавництво ТЗОВ «Растр-7», 2016.
6. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит : [навчальний посібник] / [Є. М. Романів, С. В. Приймак, А.П. Шот, С.М. Гончарук та інші]. – Львів. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017.
7. Матеріали періодичних видань: «Все про бухгалтерський облік», «Податки та бухгалтерський облік», «Праця та зарплата», інші.

Дубровіна Олександра,
студентка III курсу групи ФК-16-1 Карпатського інституту підприємництва.

Науковий керівник:
ст. викладач кафедри економіки та менеджменту Карпатського інституту підприємництва Фетько С.В.

МІФИ ПРО ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті описані найпоширеніші міфи про інвестиції в Україні та показана статистика іноземних інвестицій.*

Ключові слова: *інвестиції, статистика, держстат, курс, інвестор, бізнес, капітал, баланс, капіталізація, держбюджет.*

Офіційна статистика не відображає достовірних даних про надходження та відтік іноземного капіталу, що створює умови для політичних спекуляцій на теми інвестицій. Насправді, внутрішні інвестиції завжди у рази перевищували іноземні, тому державі потрібно залучати інвестиції не у галузі чи окремі підприємства, а в інновації і виробництво продукту з високою доданою вартістю.

Згідно з першим міфом, в Україні начебто протягом останніх двох років відбувся суттєвий відтік прямих іноземних інвестицій (ПІІ): у 2017 – 11,3 млрд дол., у 2018 р. – 3,2 млрд дол. Насправді, ці цифри включають як реальні обсяги надходжень і витоку капіталу, так і курсову різницю при девальвації гривні.

А статистика у нас ведеться за накопичувальним принципом. Щоразу Держстат переоцінює весь іноземний капітал, який надійшов в Україну за весь період незалежності за поточним курсом гривні до долара США. Із звіту Держстату видно, що найбільший вплив на ці показники мають саме курсові різниці.

Проте, протягом цих двох років відбувалось і надходження іноземного капіталу: у 2017 р. – 2,5 млрд дол. і 3,8 млрд дол – у 2018-му. Реальні витоки ж були незначними: у 2017-му – 1,2 млрд дол. і 0,9 млрд – у 2018-му. Водночас, статистич-

ні дані цього не відображають ані за галузевим, ані за регіональним розрізами.

Скільки насправді надходить і виходить іноземного капіталу, оцінити майже неможливо. Об'єктивно Україна залишається привабливою для іноземного бізнесу – як споживчий ринок і ринок кваліфікованої недорогої робочої сили. Окрім прямого інвестування, інвестори знаходять інші способи заводити сюди свої гроші. Наприклад, надають кредити, обходячи обмеження Національного банку щодо руху капіталу.

Звіти Держстату виявляються зовсім непридатними для аналізу інвестицій, особливо у роки значних курсових коливань. Державні органи не в змозі проаналізувати, де відбувся реальний притік, а де – відтік, і, як «сліпі кошенята», не розуміють ані наслідків від впроваджених рішень, ані проблем інвесторів. А не можеш виміряти – не зможеш і вплинути.

Вадами статистичної звітності користуються політики, які спекулюють на темі іноземних інвестицій і маніпулюють суспільною думкою. На політичних заявах і вирости міфи про інвестиції.

Вдосконалення звітів Держстату має стати одним із завдань для влади. Доцільно подавати інформацію у галузевому та регіональному розрізі за звітний період, на додаток до накопичених обсягів. І окремо потрібно показувати акціонерний капітал, що надійшов, що вибув, а також зміни обсягів капіталу відповідно до курсової різниці.

Другий міф – іноземний інвестор є головним інвестором для України. Загальний стан капіталовкладень в Україні визначають внутрішні капітальні інвестиції, яких щороку вкладається у середньому в 3-7 разів більше.

Так, за всі роки незалежності надійшло 45,2 млрд дол. Частка іноземного капіталу в інвестиціях в основний капітал залишається не змінною – 2-3%. За більш привабливого інвестиційного клімату в Україні, надходження іноземного капіталу жодного разу не перевищували рекордних 10,9 млрд дол. США.

Представники влади постійно апелюють саме до показника ПІ, звітуючи про платіжний баланс. Проте позитивне зов-

нішньоторгове сальдо не означає, що валюта, яка зайшла в країну, працює в економіці цієї країни. Наприклад, у 2016 році переважно кошти іноземних інвесторів надійшли у фінансовий і страховий сектори у зв'язку з вимогами НБУ щодо докапіталізації банківської системи.

Державна політика залучення інвестицій має більше уваги приділяти створенню умов для внутрішнього інвестування в основний капітал. Тоді «підтягнуться» й іноземні інвестори.

Третій міф – більшість ПІІ в Україні є кіпрськими і мають українське походження. За статистикою станом на 1 жовтня 2018 р. інвестицій надійшло з 125 країн світу. Із них 24,4% – із Кіпру, 13,1% – із Нідерландів, 12,1% – із Німеччини, із Росії – 10,2%, із Австрії – 5,8, із Британії – 4,2 та 4,0% – з офшорних Віргінських островів. Дійсно, із Кіпру інвестується в Україну найбільше, але не більшість, а третина всіх ПІІ.

Сенс четвертого міфу полягає у тому, що приватизація є ефективним інструментом залучення іноземних інвестицій. За українським законодавством, справді, іноземні громадяни можуть інвестувати через придбання незабороненого законами нерухомого чи рухомого майна, у тому числі через приватизацію. Проте вже зараз можна констатувати, що очікуваного від приватизації «підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів для здійснення структурної перебудови національної економіки», не відбулось.

По-перше, часто на приватизованих підприємствах, окрім зміни власника, або нічого у виробництві не змінювалося, або, як у перші роки приватизації, виробничі потужності «різалися на метал», і промислове підприємство перетворювалось на торговельний майданчик або склади для оренди.

По-друге, обсяги інвестиційних зобов'язань власників приватизованих об'єктів за 24 роки (з 1995-го) є «краплею у морі» у порівнянні з інвестиціями в основний капітал підприємств України: 33,2 млрд грн проти 3 трлн грн.

Додайте до цього те, що об'єкти приватизувались переважно за заниженою ціною поза конкурсами чи аукціонами –

це *третій фактор*. На початок жовтня 2018 р. приватизовано 124 022 об'єктів, і лише 20,9% із них – за конкурсом чи на аукціонах. Більшість – 55,7% підприємств – викупались за іншими схемами. Наразі нічого не змінилось.

У 2018 р. 76,4% підприємств, виставлених на приватизацію, були викуплені, 22,0% продані на аукціонах і лише 1,7 % – за конкурсом.

Четвертий фактор – гроші від приватизації не інвестуються в економіку: у створення нових активів чи модернізацію інших стратегічних держпідприємств. За Бюджетним, кошти від приватизації спрямовуються на покриття дефіциту бюджету. За період 1995-2018 рр. від приватизації надійшло 63,8 млрд грн., які кожного разу «проїдались» у той самий рік, коли й надходили до держбюджету.

Внаслідок «проїдання» коштів від приватизації, разом із активами держава втратила можливість впливати на розвиток економіки. Адже держава, нехтуючи іншими формами залучення приватного господаря, не створила нових інститутів для ефективного регулювання економічної діяльності та залучення інвестицій.

Щоб кошти від приватизації працювали на економіку, потрібно їх вкладати в основний капітал підприємств, наприклад, через спецфонд, але не покривати ними дефіцит бюджету.

П'ятий міф – у держбюджеті на 2017-2018 рр. передбачені кошти на реалізацію державних інвестиційних проєктів.

Справді, у бюджеті-2017 передбачено 1 млрд грн на десять державних інвестиційних програм. Проте, цей мільярд державних інвестицій потопає у видатках держбюджету. В проєкті бюджету-2018 закладений той самий мільярд гривень на фінансування тих самих десяти проєктів. Проте, їхня загальна сума – 9,5 млрд грн, а реалізація розрахована на 10 років. До того ж, серед них немає жодного у обороно-промисловому секторі, інноваційній діяльності, тобто здатних генерувати додану вартість, зростання ВВП, збільшення експорту – все, що допоможе вивести економіку з кризи.

По факту фінансування державних інвестиційних проєктів заморожуються на 10 років, а передбачені для них бюджетні кошти спрямовуються на соціальну і культурну сфери – 70,5%, на розвиток автомобільних доріг – 23,2% і на охорону навколишнього середовища – 6,2%.

Державні інвестиції у соціальні проєкти можуть собі дозволити лише розвинуті економіки з високим рівнем життя. В Україні ж ВВП, за даними Світового банку, на душу населення у 2018 р. становив 2115 дол. Для порівняння, у США – 56 115,7 дол., Франції – 36 205,6 дол., Польщі – 12 554,5 дол.

Приклад інших країн доводить: економіка починає зростати, коли інвестиції вливаються у виробництво. Наприклад, за розрахунками, щоб досягти рівня розвитку економіки, який сьогодні має Польща, Україні потрібно впродовж 10 років удвічі більші обсяги інвестицій, ніж вони були в останні 5 років. І вкладати потрібно в галузі, де виробляється продукт з високою доданою вартістю.

Шостий міф – у ринковій економіці держава в інвестиційному процесі має лише створювати умови для рівної конкуренції. Насправді сьогодні постулати економічного лібералізму піддаються сумніву у світових експертних колах і навіть на рівні міжнародних фінансових інституцій. Щодо України, то рівень розвитку економіки свідчить не на користь пануючої у владі позиції, що держава має бути спостерігачем, а не учасником в економічних процесах.

Саме завдячуючи такій позиції невтручання, у нас досі відсутня державна стратегія залучення інвестицій, а тому й не створені інвестиційні стимули. Польща, Словаччина, Туреччина, Китай і багато інших країн успішно використовують для залучення інвестицій такі інструменти, як спеціальні економічні зони, промислові та індустріальні парки, податкові важелі тощо.

Чи можливо, щоб за умови рівних конкурентних засад, створити дієві інвестиційні стимули, і при цьому не порушити наших міжнародних зобов'язань за торгово-економічними угодами?

В Україні державна інвестиційна політика має передбачати стимули не для галузей чи суб'єктів господарювання, а за принципом інноваційності продукції, затребуваності на світових ринках, впровадженню високих технологій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв А., Кузнєцова Н. Структура інвестицій: наскільки вона передова? // Економіст. – 2010. – № 3.
2. Андрєєв Ст. А. Особливості інвестування в російські інноваційні компанії // Фінанси. – 2009. – № 10.
3. Івасенко А. Т., Ніконова Л. В. Іноземні інвестиції. – М.: КноРус, 2010.
4. Лімітовській МА. Інвестиційні проекти та реальні опціони на ринках, що розвиваються. – М.: АНХ, Справа, 2011.
5. Лукасевич І. Я. Інвестиції. – М: ІНФРА-М, 2011.
6. Мангулянець О. Як виростити компанію на мільярд: прописні істини венчурного бізнесу. – М: Альпіна паблишерз, 2010.
7. Нешитой Ст. Ст. Інвестиції. – М.: ІТК "Дашков ік°", 2011.
8. Ньютон Р. Управління проектами від А до Я. – М: Альпіна Паблишерз, 2011.
9. Полковників А. В., Дубовик М. Ф. Управління проектами. – М: Ексмо, 2011.

Дубровіна Олександра,
студентка III курсу групи ФК-16-1 Карпатського інституту підприємництва.

Науковий керівник:
ст. викладач кафедри економіки та менеджменту Карпатського інституту підприємництва Ревть Ю.І.

МЕТОДИ І СТРАТЕГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ

Анотація. У статті описана маркетингова цінова політика, яку застосовують на сучасних підприємствах, а також розглянуті методи та стратегії ціноутворення.

Ключові слова: цінова політика, ціноутворення, ціна, стратегія, методи, маркетинг, прибуток.

Маркетингова цінова політика – комплекс заходів фірми, до яких належить формування ціни, знижок, умов оплати за товар.

Мета цінової політики – забезпечити задоволення потреб споживачів і отримання фірмою прибутку, а також вирішення стратегічних завдань фірми.

Цінова політика є:

- а) інструментом конкурентної боротьби;
- б) механізмом формування попиту на продукцію підприємства;
- в) механізмом одержання прибутку.

З маркетингової точки зору, **ціна** – це сума тих цінностей, які споживач віддає за право володіння певними товарами чи послугами.

Ціноутворення — це процес встановлення ціни на конкретний товар.

Методи ціноутворення ґрунтуються на обліку різних факторів і дозволяють визначити:

- мінімально можливу ціну;
- середній розмір ціни;
- її верхню межу.

Базові стратегії ціноутворення

Цінова стратегія – це конкретний напрям дій компанії відносно ціноутворення з метою досягнення певної мети в конкретній ринковій ситуації впродовж конкретного періоду.

Вибір базової стратегії – це вибір співвідношення двох ключових властивостей товару – **ціни та якості**.

Залежно від цього найпоширенішими підходами базових стратегій вважають такі:

- 1) На основі співвідношення «сприйняття ціни покупцями – економічна цінність товару»
- 2) На основі співвідношення «ціна – якість»
- 3) На основі цінового позиціонування

1. Підхід на основі співвідношення "сприйняття ціни покупцями – економічна цінність товару"

Виділяють 3 базові стратегії ціноутворення:

- 1) стратегія преміального ціноутворення (зняття вершків);
- 2) стратегія цінового прориву (знижених цін);
- 3) стратегія нейтрального ціноутворення.

1) Стратегія преміального ціноутворення (зняття вершків) – встановлення цін на рівні, який сприймається більшістю покупців як дуже високий по відношенню до економічної цінності товару.

Умови:

- високий рівень попиту з боку великої кількості покупців;
- витрати дрібносерійного виробництва не настільки великі, щоб організація не мала доходу;
- висока стартова ціна не приваблива для конкурентів;
- висока ціна – показник високої якості для споживачів.

2) Стратегія цінового прориву (знижених цін) – встановлення цін нижче за рівень, який сприймається більшістю покупців як такий, що відповідає економічній цінності товару.

Умови:

- Висока еластичність попиту;
- Досить помітний в порівнянні з товарами аналогічного призначення масштаб зниження ціни на виріб (30-50%);

- Можливість виробляти достатні обсяги товару, щоб спрацював ефект масштабу і скоротилися витрати;

- не приваблива для конкурентів низька ціна.

3) Стратегія нейтрального ціноутворення – встановлення цін на рівні, котрий більшість покупців сприймають як такий, що в цілому відповідає економічній цінності товару.

Причини вживання нейтральної стратегії:

- фірма може досягти своїх цілей за допомогою інших маркетингових інструментів;

- не існує умов для реалізації інших стратегій – преміальної стратегії чи цінового прориву.

2. Підхід на основі співвідношення "ціна - якість"

3. Підхід на основі цінового позиціювання (Ф. Котлер)

1) ***Більше за вищу ціну*** – означає продаж товарів високої якості за високими цінами.

2) ***Більше за ту саму ціну*** – ця стратегія означає, що на ринок впроваджуються марки вищої якості, але за нижчою ціною.

3) ***Те саме за меншу ціну*** – стандартний товар продається за нижчою ціною.

4) ***Менше за набагато меншу ціну*** – виключення з набору ряду послуг і, відповідно, зниження ціни.

5) ***Більше за меншу ціну*** – реалізація широкого асортименту товарів за дуже низькими цінами, а також використання пільгової системи повернення товарів.

Стратегії цінової адаптації

1. Ціноутворення в рамках товарної номенклатури.

2. Стратегії ціноутворення за географічним принципом.

3. Стратегії залежно від різноманіття цін.

4. Стратегії ціноутворення залежно від конкуренції.

5. Встановлення цін зі знижками і заліками.

Методи маркетингового ціноутворення.

Метод ціноутворення – це конкретний спосіб, прийом, сукупність послідовних дій щодо визначення та обґрунтування ціни конкретного товару.

Основні методи ціноутворення:

1. Методи витратного ціноутворення.
2. Методи, що ґрунтуються на попиті.
3. Методи ціноутворення з орієнтацією на конкуренцію.

1. Методи витратного ціноутворення.

1.1. Метод повних витрат (повної собівартості). Ціна розраховується, виходячи із суми постійних і змінних витрат на одиницю продукції й запланованого прибутку з урахуванням нижнього порогу ціни.

Межі застосування методу :

- установлення базової ціни на принципово новий товар;
- на товари, що виготовляються за замовленням;
- на товари тих галузей, де цей метод переважає серед більшості підприємств.

1.2. Метод ціноутворення на аналізі беззбитковості полягає у визначенні ціни й обсягу продажу, за яким компанія цілком покриє свої витрати або досягне запланованої величини прибутку.

1.3. Метод ціноутворення на основі кривої досвіду базується на підвищенні продуктивності праці за рахунок спеціалізації, підвищення ефективності використання устаткування, сировини, застосування технологічних інновацій та ін.

2. Методи, що ґрунтуються на попиті.

2.1. Метод визначення економічної цінності товару для покупця

Економічна цінність товару (ЕЦТ) – це його корисність у вигляді задоволення чи економії, яку приносить товар споживачеві.

2.2. Метод опитування покупців. Потенційним покупцям пропонують анкету, де представлено ряд можливих цін на товар. Остаточну ціну призначають в межах інтервалу, до якого потрапила найбільша частина відповідей.

2.3. Метод трьох рівнів ціни.

Мета – виявити реакцію потенційних покупців на рівень ціни. Для цього розробляють анкету, в якій представлений ряд можливих рівнів цін.

Потенційних покупців просять відзначити рівні цін:

П – прийнятні для них;

В – високі;

Н – низькі.

3. Методи ціноутворення з орієнтацією на конкуренцію

3.1. Метод орієнтації на поточні ціни полягає в тому, що кожен продавець встановлює ціну виходячи з рівня ринкових цін, що склався.

3.2. Метод проходження за ціновим лідером полягає в тому, що фірма орієнтується на рівень цін лідера галузі, оскільки не має особливої торгівельної марки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маркетинг: підручник / [В.Руделіус, О.М. Азарян, Н.О. Бабенко та ін.]. ред. – упор. О.І. Сидоренко, Л.С. Макарова. – [4-те вид.]. – К.: навч.- метод. центр "Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні", 2009.

2. Котлер Ф. Основы маркетинга: краткий курс. / Котлер Ф.: пер. с англ. – М.: Издат. дом «Вильямс», 2007.

3. Гаркавенко С.С. Маркетинг : підруч. / С.С. Гаркавенко. – [5-те вид., допов.]. – К. : Лібра, 2007.

4. Балабанова Л.В. Маркетинг : підруч. / Л.В. Балабанова. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К.: Знання – Прес, 2004.

5. Лук'янець Т.И. Маркетингова політика комунікацій: навч. посіб. / Т.И. Лук'янець. – К.: КНЕУ, 2000.

6. Маркетинг: ситуаційні справи: [навч. посіб.] / Упоряд.: О.І. Сидоренко, П.С Редько. – [2-ге вид.]. – К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2004.

УДК 332.122:338.43:332.15:332.1

Чарко Т.П.

студентка 5 курсу спеціальності «Економіка довкілля» Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького.

Наукови керівник:

д. е. н., доцент кафедри економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені І.Поповича Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького Чемерис В.А.

СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ В СВІТЛІ ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Згідно чинного законодавства, економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки [1].

Відповідно до цього усі загрози економічній безпеці більшою, або меншою мірою пов'язані із сільськими територіями і виробництвом (у т.ч. не сільськогосподарським), яке здійснюється на них. Зазначені загрози поділяються на зовнішні та внутрішні, до внутрішніх належать:

- скорочення обсягів національного виробництва;
- низька конкурентоспроможність та ефективність виробництва, високі питомі витрати, матеріалоємність, відстала технологічна база;
- зниження інвестиційної активності, науково-технічного потенціалу, втрата престижності праці;

- структурні диспропорції;
- низький рівень життя, посилення майнової диференціації населення села та міста;
- аграрна криза, зниження до критичного рівня самозабезпечення держави продовольством;
- погіршення стану навколишнього середовища;
- руйнування демографічного потенціалу села; занепад соціальної інфраструктури сільських територій; міграція із села до міста.

Окрему групу становлять зовнішні загрози економічній безпеці держави, які формуються внаслідок деградації села:

- залежність від імпорту і неефективна структура експорту;
- несприятлива зміна цін на світовому ринку (падіння цін на експорт з одночасним зростанням на імпорт);
- втрата закордонних ринків збуту;
- тенденції до посилення сировинного характеру сільськогосподарського виробництва;
- закордонна трудова міграція сільського населення;
- виснаження земельних ресурсів іноземними орендарями та власниками внаслідок недосконалості вітчизняного законодавства.

Закон України «Про основи національної безпеки» визначає, що критичний стан з продовольчим забезпеченням населення є загрозою національним інтересам і національній безпеці України у економічній сфері, а забезпечення продовольчої безпеки належить до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки [2].

На сьогодні в Україні немає профільного закону “Про продовольчу безпеку”, який би визначав правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики в сфері формування продовольчої безпеки як складової національної безпеки держави. Тому нормативно-правовий аспект продовольчої безпеки лише частково прописаний у чинному законодавстві. Зокрема, відсутня дефініція терміну “продовольча безпека”, а також немає нормативно-правового визначення продовольчого забезпечення населення.

Виробництво продовольства на сьогодні продовжує залишатись головою місією сільських територій України. Від ефективності функціонування сільського господарства та належного використання наявного потенціалу сільських територій залежить забезпечення держави та її регіонів продовольством.

Глобальні світові тенденції свідчать про необхідність зміни підходів до розвитку сільських територій, головними причинами цього є зменшення світових запасів води, придатної для потреб сільського господарства, і зміни клімату, що підвищує ризик спаду виробництва продовольства.

У нинішніх складних умовах світового господарства, продовольче забезпечення населення України вимагає щораз більшої інтенсифікації виробництва продуктів харчування, які виробляються у державі, створення належної кількості запасів на випадок форс-мажорних обставин, а також пошук шляхів зменшення його ресурсоемності (особливо це стосується прісної води).

Основні проблеми, з якими стикаються сільські господарства, і які стають бар'єрами для розкриття їх потенціалу, мають різну специфіку для індивідуальних виробників та великих підприємств, однак, не залежно від місця локалізації, вони є типовими для усіх регіонів України.

Опитування менеджерів великих сільськогосподарських підприємств показує, що 92% респондентів вважає найважливішою проблемою нестачу власних коштів для здійснення фінансово-господарської діяльності [3, с. 353].

На сьогодні фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні не може вважатись реальною, тому вирішення наведених проблем сільськогосподарських підприємств та індивідуальних виробників можливе лише шляхом вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277.

2. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – № 39. – Ст.351.

3. Яремова М. І. Проблеми та перспективи зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / М. І. Яремова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 1, Т. 3. – С. 350-360. – С. 351-355.

Розділ II. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Ембер Кристина,

студентка групи УМЛ-6 Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Науковий керівник:

к. філол. н., завідувач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва Шинкар І.П.

ХУДОЖНІЙ СВІТ ДМИТРА КЕШЕЛІ

Анотація. У статті йде мова про сценариста та режисера понад 10 документальних фільмів про культуру, історію, традиції та відомих історичних особистостей Закарпаття, українського письменника та драматурга Дмитра Кешеля.

Ключові слова: Кешеля Дмитро, мистецька оригінальність, п'єса, проблематика, роман, художній світ.

Дмитро Кешеля – український письменник, драматург і сценарист. Заслужений журналіст України. Член Спілки журналістів України (з 1976 року) і Спілки письменників України (з 1979 року). Він належить до найпомітніших сучасних українських прозаїків. Півтора десятки виданих ним книг, починаючи з кінця 70-х років, валять гостротою проблематики, мистецькою оригінальністю. Народився письменник 25 листопада 1951 року в селі Клячановому Мукачівського району Закарпатської області в селянській родині. У 1969 році закінчив середню школу в рідному селі, в 1974 році – філологічний факультет Ужгородського державного університету. Після навчання працював редактором обласного радіо, в грудні 1996 року був призначений на посаду заступника генерального директора Закарпатської облтелерадіокомпанії, а з березня 2000 року – головний редактор об'єднаної редакції мистецьких програм. Він автор низки книг оповідань, повістей і романів,

зокрема, – "Дерево зеленого дощу", "Колиска сонця", "А земля таки крутиться", "Пора грибної печалі", "Державна копоня", "Жіванський світ", "Збийвіч або ж Кіна не буде", "Чим би не бавились пани, лем би не було війни", "...І в смерті були твої очі", "Видіння зрячої води, або ж Дурний Іван стріляє, а Богонько кулі направляє", "Прирічанські характери або житіє аборигенів безсмертного села", "Помилуй і прости", "Дай сили заплакати", "Родаки", "Терен зацвів". Також написав і книги для дітей: "Мармалада", "Сяйвооке звірятко".

Письменник успішно працює як драматург. Його п'єси "Голос Великої ріки", "Дерев'яні люди", "Закарпатське різдво", "Недотепа із Вертепа" ставились на українській сцені та за кордоном. Твори Дмитра Кешелі були опубліковані в Росії, Білорусі, країнах Балтії та Кавказу, перекладалися на англійську, угорську, румунську, чеську та словацьку мови. Дмитро Кешеля – сценарист та режисер понад 10 документальних фільмів про культуру, історію, традиції та відомих історичних особистостей Закарпаття. Фільм "Гіркота солодкої Землі" (про Августина Волошина та події Карпатської України), "Осіння Голгофа Теодора Ромжі" (про єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії Теодора Ромжу), "Це ми, діти твої, Господи!" (про закарпатського священика Івана Маргітича) та ін. Окремі фільми стали лауреатами Всеукраїнських та міжнародних телефестивалів. А фільм "Це ми, діти твої, Господи" урочисто було подаровано папі Іоанну Павлу II під час його візиту в Україну. Лауреат премії видавництва "Молода гвардія»" за збірку "Зелений дощ" (за 1982 рік), премії журналу "Дружба народів" за повість "Коли заговорять камені", чотири рази був удостоєний Закарпатської обласної літературної премії імені Федора Потушняка (за 1995, 2003, 2007 і 2010 роки), Лауреат Всеукраїнської премії ім. Вячеслава Чорновола. У 2007 році був номінований на Національну премію імені Т. Г. Шевченка за збірку "...І в смерті були твої очі", нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня. Нині Дмитро Кешеля є членом редколегії літературно-мистецького та громадсько-політичного часопису Національної спілки письменників України "Дзвін".

Виріс він у мальовничому селі Клячаново, поблизу Мукачева, серед людей, поміж якими були дивовижного колориту по-статі. Звичайні на перший погляд, вони пройшли через такі випробування за різних епох, держав, режимів, війн, що, здавалося, людині уціліти просто неможливо. А вони не лише зберегли своє життя, але й ні на йоту не втратили своєї людської гідності, у найважчих життєвих обставинах залишалися вірними християнським заповідям. Долаючи життєві труднощі, літературні герої письменника були оптимістами, керувалися принципом, що нічого під цим сонцем немає нового та вічного теж. Дмитро Кешеля не раз згадує, як люди старшого покоління, розповідаючи про свої непрості життєві перипетії, окрашували їх гумором, ставили себе в комічні ситуації і добродушно сміялися. Сміх був їхнім оберегом. А сильним світу цього, яких вони надивилися і за старих мадярів, і за чехів, і за нових мадярів, і вже за руських, було справді непереливки. Їхні владні авторитети були нарівні із тутешніми сільськими невдахами, а то і пройдисвітами. Перше оповідання "Тополя" Д. Кешеля надрукував у Мукачівській газеті "Прапор перемоги", навчаючись у сьомому класі. По-справжньому новаторськими можна назвати пошуки письменника ще тоді, коли він навчався в університеті. Вже на першому курсі у студентській багатотиражці був надрукований цикл філософсько-поетичних творів, які можна б умовно назвати "Монологи-молитви". Основна думка, що лейтмотивом проходила крізь ці твори Кешелі: наш суцільний світ тримається на духовних началах, і намагання змістити, зруйнувати їх призведе до небувалої катастрофи. Шлях Дмитра Кешелі до Парнасу не був легким і простим. За цей цикл філософських поезій у прозі йому загрожувало виключення з університету, якого чудом вдалося уникнути. Молодого автора звинувачували у викривленні радянської дійсності, замахах на святі постулати соціалістичного реалізму. В основі творів Дмитра Кешелі завжди перебуває життя земляків, яким доводиться переживати складні часи у важкій щоденній праці. Не так багато текстів, які торкаються душі, вражають енергетикою слова, дивують, заставляють

жити героями, відчувати їх біль і радість, перейматися внутрішнім світом, розуміти на рівні інтуїції. Такою є проза Дмитра Кешелі, а це роман-колаж "Родаки", роман-покаяння "Помилуй і прости", роман-видіння "Дай сили заплакати".

У всіх романах Дмитра Кешелі автор тримає поставу зрілого майстра, який не просто сміється, плаче чи волає від болю – він осягає драму людського і нелюдського в людині, бачить її у висотах духу, найтемніших глибинах її ж падіння і шукає з нею шлях до любові й Бога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернадська Н. Пора заново відкрити Дмитра Кешелю / Н. Бернадська // Українська літературна газета. – 2017. – 24 березня. – С.16-12
2. Кузан В. Дві сторони правди / В. Кузан // Літературна Україна. – 2015. – 23 квітня. – С. 12
3. Федорка М. Б. Дмитро Кешеля: роман "Чим би не бавилися пани, лем би не було війни" / М. Б. Федорка // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2016. – № 22-24. – С. 66-72

УДК 347.633

Куцин Тетяна,

*студентка II курсу спеціальності 231 «Соціальна робота»
Карпатського інституту підприємництва.*

Науковий керівник:

*ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського ін-
ституту підприємництва Грицакович Г.І.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ) В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття присвячена розгляду питання про методику процесу усиновлення (удочеріння) в Україні, зокрема, порядок та терміни подання документів, здійснення соціального супроводу спеціалістом служби у справах дітей, відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння).*

Ключові слова: *усиновлення (удочеріння), соціальний супровід, потенційний усиновлювач, дитина.*

Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група відіграє значну роль у соціалізації підростаючого покоління. Провідними функціями для сучасної сім'ї залишаються репродуктивна і виховна. На жаль внаслідок різноманітних обставин кожна четверта сім'я в Україні є бездітною, а в інтернатних закладах України виховується 106 тис. 700 дітей, з них лише 8 174 мають статус сироти, і лише не більше 5 тисяч можуть бути всиновлені.

В Україні триває реформування інституційного догляду та виховання дітей згідно з Національною стратегією, яка була затверджена урядом у серпні 2017 року і впроваджуватиметься до 2026 року. Для дітей, що залишилися без батьківського піклування, створюються прийомні сім'ї або дитячі будинки сімейного типу [1].

Найбільш ефективною сучасною формою соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків, є усинов-

лення, оскільки воно дає можливість з максимальною ефективною забезпечити не лише інтереси дітей, але й інтереси дорослих, у яких відсутня можливість мати власних дітей та забезпечити їм потребу у прояві батьківської любові.

Як показує зарубіжний досвід, відсутність біологічного зв'язку між батьками та дітьми не повинно впливати на виховання усиновленої дитини. Виховний вплив батьківського дому на формування її особистості створюється завдяки щирій материнській ласці, небагатослівній любові батька, домашньому теплу, піклуванню, затишку і захисту, родинній злагоді.

Ратифікувавши Конвенцію ООН про захист прав дитини 27 лютого 1991 року, Україна визнала, що дитині для повного й гармонійного розвитку потрібно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й розуміння [2].

Основними нормативно-правовими документами, що регулюють процес усиновлення в Україні є: Сімейний кодекс України, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» від 2008 року, Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 2007 року, Наказ Міністерства соціальної політики «Про затвердження Порядку взаємодобору сім'ї та дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування» від 2017 року та інші нормативно-правові акти [3].

Процедура усиновлення в Україні включає в себе значну кількість етапів, які необхідно пройти, перш ніж бездітна сім'я зможе задовольнити свою потребу в батьківстві та усиновити дитину.

Щоб розпочати процедуру усиновлення дитини необхідно стати на облік кандидатів в усиновлювачі. Для цього необхідно звернутися в службу у справах дітей, за місцем проживання, з письмовою заявою.

До письмової заяви необхідно додати такі документи: копію паспорта або іншого документа, що посвідчують особу;

довідка про заробітну плату за період останніх шести місяців, або копія декларації (завірена органами ДФС) про доходи за попередній календарний рік; копію свідоцтва про шлюб (якщо заявники перебувають в шлюбі); медичний висновок про стан здоров'я заявника (складається відповідно до форми, передбаченої Порядком провадження діяльності з усиновлення, а також здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, який затверджений Постановою Кабінету міністрів України № 905 від 08.10.2008 року); нотаріально завірена письмова згода другого з подружжя на усиновлення (в разі, якщо усиновлювачем буде тільки один з подружжя); довідка про відсутність судимості; копія документа, що підтверджує наявність права власності (або права користування) житловим приміщенням.

Протягом 10 робочих днів служба перевіряє документи на предмет їх відповідності вимогам законодавства, проводить співбесіду з усиновителями (мотиви усиновлення, ставлення до дітей), а також перевіряє умови проживання усиновителів.

За результатами розгляду поданих документів служба готує висновок. Якщо висновок позитивний, то заявників ставлять на облік кандидатів в усиновлювачі та вносять дані про них до Книги обліку кандидатів в усиновлювачі, формується особова справа. Якщо висновок негативний, то в аргументованому письмовому вигляді спеціалісти вкажуть на недоліки, які стали причиною негативного рішення служби.

Отже, маючи позитивний висновок служби можна приступати безпосередньо до процедури усиновлення. Термін дії позитивного висновку – один рік. Якщо за цей період дитина не усиновлена, то необхідно звернутися в службу для продовження терміну дії висновку ще на один рік. Важливими етапами в процесі усиновлення є: інформуванні кандидатів в усиновлення про дітей, які можуть бути усиновлені, а також, етап знайомства та встановлення контакту з дитиною.

Якщо потенційні усиновлювачі подолали попередні етапи та успішно встановили контакт з дитиною, вони повинні подати заяву про бажання усиновити саме цю дитину. Служба,

на протязі 10 днів з'ясовує, чи згодна дитина на усиновлення (в разі якщо вік і рівень розвитку дитини дозволяє йому формувати і висловлювати свою особисту думку), чи відповідає усиновлення інтересам дитини, а також готує висновок про доцільність усиновлення.

Для підготовки такого висновку, служба взаємодіє з іншими органами і службами (в тому числі і тієї, в яку подавалися документи для постановки на облік кандидатів в усиновлювачі), а також установою, де проживає дитина. На жаль на практиці, зазначених термінів в 10 днів службі в основному не дотримуються. По-перше, це пов'язано з величезною навантаженістю служби і відсутністю достатньої кількості кадрів, по-друге, висновок про доцільність усиновлення виноситься комісію із захисту прав дітей при органах опіки та піклування місцевих рад або адміністрацій, які збираються 1-2 рази на місяць.

Далі, після отримання висновку про доцільність усиновлення, яке видається на фірмовому бланку з мокрою печаткою, є місяць для того, щоб звернутися із заявою про усиновлення до суду. Заяву до суду подається в порядку окремого провадження (ст. 310-314 Цивільного процесуального кодексу України). Ця справа безспірна, в ній відсутні такі сторони як позивач і відповідач, а є тільки заявник (людина, яка бажає усиновити дитину) і зацікавлені особи (в більшості випадків це служба, яка надала висновок про доцільність усиновлення). Зазначена зацікавлена особа надає суду оригінали всіх необхідних документів, які були вивчені ними в процесі надання висновку, тобто беруть участь в процесі. **Зазначена заява подається до суду за місцем проживання дитини. До заяви необхідно додати такі документи для усиновлення дитини:** копія свідоцтва про шлюб (у разі усиновлення дитини одним з подружжя необхідно додати нотаріально завірена письмова згода другого з подружжя); медичний висновок про стан здоров'я; довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копію декларації про доходи; документ, що підтверджує право власності або право користування приміщен-

ням; висновок служби про доцільність усиновлення та інші документи, які вважаєте за необхідними для цього процесу. Розгляд справи про усиновлення відбувається за обов'язкової участі заявника, служби, а також дитини, якщо вона за віком і рівнем розвитку усвідомлює факт усиновлення. Завершується процес усиновлення позитивним рішенням суду [4].

Головне значення процесу усиновлення (удочеріння) дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, полягає у забезпеченні таких дітей сімейним піклуванням і турботою, належним вихованням, необхідними побутовими та матеріальними умовами, любов'ю та ніжністю. Таке влаштування є також способом задоволення природних потреб людини в материнстві та батьківстві, якщо з якихось причин жінка та чоловік не мають власних дітей. Для сім'ї, в якій немає дітей, – це до того ж і засіб до її зміцнення. Крім того, шляхом улаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, до сім'ї найефективніше здійснюється охорона та захист особистих і майнових прав таких дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Усиновленими можуть бути не більше 5% вихованців інтернатів. Українформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2464791-usinovlenimi-mozut-buti-ne-bilse-5-vihovanciv-internativ-kuleba.html> (дата звернення 11.03.2019)
2. Конвенція про права дитини URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 11.03.2019)
3. Вітер К. Хто та як може усиновити дитину? Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/tekst-s-zagolovkom/hto-ta-yak-mozhe-usinoviti-ditinu-134695.html> (дата звернення 11.03.2019)
4. Голубничий О.І. Процедура усиновлення в Україні. URL: <https://www.baf.kiev.ua/uk/poradi/protsedura-usinovlennya-ditini-v-ukrayini> (дата звернення 11.03.2019)

Менджул Етелла,

*студентка напряму підготовки «Початкова освіта» ОС
«Магістр» Мукачівського державного університету*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Інновація є результатом інноваційного процесу, який визначається як процес використання нововведення, що пов'язаний з його одержанням, відтворенням і реалізацією. Хоча частина дослідників не відносить до «інноваційних» процеси освоєння, використання та поширення освітніх інновацій, обмежуючись визначенням лише діяльності зі створення нового, з практичної точки зору, поняття «освітня інновація» необхідно розглядати як системне. При цьому, на нашу думку, «інноваційними процесами у сфері освіти» будуть процеси пошуку інноваційних ідей; створення (розробки) інноваційних продуктів у педагогічній науці та в системі освіти; їх сприйняття соціально-педагогічним співтовариством та системою освіти в цілому (завдяки теоретичній, методичній, психологічній підготовці учасників); освоєння – засвоєння і застосування (впровадження в практику завдяки розробленню відповідних рекомендацій); поточне використання; оцінювання продуктивності й ефективності та подальше поширення (розповсюдження).

Існує декілька підходів щодо визначення поняття «педагогічна інновація». Так, Л.Даниленко характеризує її як новий педагогічний продукт – результат процесу створення нового, що відповідно оновлює педагогічну теорію і практику, оптимізуючи досягнення поставленої перед суспільством освітньої мети. На думку І.Дичківської [3], «педагогічна інновація» визначається як зміст можливих змін педагогічної діяльності, що ведуть до раніше невідомого, розвивають теорію та практику навчання, тобто як процес створення, освоєння, викори-

стання та поширення нового. Отже, інновації можуть бути впроваджені в самий педагогічний процес з надання знань (у засоби, підходи навчання); в структури, що його забезпечують (у зміст та форми організації управління освітньою сферою, організаційну структуру закладів освіти тощо); а також у механізми засвоєння отриманої інформації.

Поняття «педагогічна інновація» та «освітня інновація» не є синонімами через те, що «система освіти» та «педагогічна система» мають певні особливості щодо цілей, суб'єктів, змісту діяльності, методів і засобів, організаційних форм та результатів. Зокрема, на нашу думку, «педагогічна система» забезпечує здобуття певних знань, формування конкретних умінь та навичок, а «система освіти» – набуття (засвоєння) знань, умінь, навичок як системи. «Освітні інновації» стосуються системи освіти в цілому, її структур та процесів, які в ній відбуваються; «педагогічні інновації» охоплюють сферу педагогічного процесу (оригінальні методики розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, соціально-адаптаційних можливостей особистості тощо). Тобто, «педагогічна інновація» є одним із різновидів «освітньої інновації». Отже, доцільно використовувати поняття «інновації у сфері освіти» або «освітня інновація».

Основними характерними рисами, що відображають її як специфічну категорію, є:

- цілеспрямовані зміни, які вносять у сферу освіти нові стабільні елементи (нововведення), що викликають її перехід з одного якісного стану до іншого; тобто не будь-які зміни в освіті є інновації, а лише ті, що провокують зміни цілей і результатів освіти (через її зміст) та зміну способів їх досягнення (через форми, характер та організацію навчального процесу);
- наявність специфічних особливостей, що пов'язані із соціально-психологічними та іншими аспектами педагогічної діяльності;
- інноваційні зміни можуть ініціюватися на будь-якому з рівнів освітньої системи (вчителем, учнем, керівництвом ок-

ремої освітньої установи, державними і місцевими органами управління освітою та самоврядування в галузі освіти);

- інноваційні зміни повинні здійснюватися в діяльності та мисленні всіх учасників освітнього процесу;

- інноваційні процеси у сфері освіти повинні бути безперервними та спрямованими на постійне покращання існуючої системи;

- задля забезпечення процесу постійного інноваційного оновлення освітньої сфери необхідно впроваджувати відповідні механізми управління якістю освіти;

- ефективність впровадження певної інновації значною мірою залежить від рівня сприйнятливості до інноваційних змін системи (яка впроваджує інновацію) та наявності в неї реальних можливостей здійснення (впровадження) інновації (тобто, реалізованості).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уваги та навиків навчальної діяльності/ І. А. Барташнікова – Тернопіль, “Богдан”, 1998 – 321с.

2. Даниленко Л.І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі / Л.І. Даниленко // Управління освітою. 2001. – № 3. – С. 18-24

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

4. Пехота О. М. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. – К. : А.С.К., 2003. – 255 с.

Микоряк Яна,
*студентка II курсу спеціальності 231 «Соціальна робота»
Карпатського інституту підприємництва.*

Науковий керівник:
*ст.викладач кафедри соціальної роботи Карпатського ін-
ституту підприємництва Грицакович Г.І.*

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ З ЕЛЕМЕНТАМИ ТРЕНІНГУ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З КЛІЄНТАМИ

***Анотація.** У статті висвітлено методику організації за-
нять з елементами тренінгу в процесі соціальної роботи з клі-
єнтами.*

***Ключові слова:** тренінг, фасилітатор, тренінгові занят-
тя, тренінгова група.*

Тенденції сьогодення зумовлюють теоретиків та практи-
ків соціальної роботи до постійного пошуку, вдосконалення
сучасних методів соціальної роботи. Серед основних сучасних
проблем клієнтів соціальної роботи є труднощі в спілкуванні,
взаєморозуміння та взаємодія з іншими людьми. Для ви-
рішення цих проблем у процесі соціальної роботи ефективно
використовуються заняття з елементами тренінгу.

На тренінговому занятті перевага віддається діяльності
не соціальному працівникові, а клієнтам, особистий досвід
яких є основою для навчання. На тренінгу соціальний праців-
ник відіграє важливу роль фасилітатора, який скеровує діяль-
ність та взаємодію учасників на вивчення теми та досягнення
мети тренінгу.

Тренінгові заняття можуть бути різної тривалості: від 1,5-
3-х годин (2-4 академічні години тривалістю 45 хвилин кож-
на) до декількох днів поспіль. За тривалістю найбільш уда-
лою формою групової роботи є марафон, тобто проведення
занять тривалістю 6-8 годин щоденно протягом кількох днів.
За такої форми роботи передбачається велика обідня перерва
(не менше години) та дві перерви по 15-20 хвилин через кож-

ні 1,5-2 години роботи. Під час коротких перерв учасникам доцільно запропонувати напої (чай, каву, воду, соки тощо), можна й легку їжу (бутерброди, цукерки, печиво тощо). Вважається, що такої тривалості перерви достатньо для відновлення сил учасників. Стільці для учасників розташовуються півколом – це сприяє створенню неформальної атмосфери, забезпечує можливість кожному бачити всіх учасників тренінгу, підкреслює рівнозначність позицій усіх учасників. Це сприяє створенню атмосфери відкритості, розвитку довіри, уваги та інтересу учасників одного до одного.

Головне, що забезпечує сприятливу атмосферу для навчання у тренінговій групі, – це правила, яких має дотримуватися кожний учасник. Основні з них: цінування часу; увічливість; позитивність; розмова від свого імені; добровільна активність; конфіденційність; «стоп»; «піднята рука»; зворотний зв'язок тощо.

У тренінгу широко використовуються методи, спрямовані на стимуляцію взаємодії учасників. Усі вони об'єднуються під назвою «інтерактивні техніки» і забезпечують взаємодію та власну активність учасників під час динамічного навчального процесу.

Процедура проведення тренінгу відбувається за певною структурою, мета та завдання тренінгу разом слугують основою для складання плану його проведення. Такий план може мати різні форми (таблиця, перелік послідовних дій, схема тощо), але принципово те (і це слід добре засвоїти майбутньому тренеру), що план тренінгу слід скласти обов'язково. Природно, це не означає, що тренінг пройде повністю так, як було заплановано, проте план допоможе тренеру дотримуватися основних питань, які мають бути опрацьовані в ході роботи групи, інакше неможливо досягти поставленої мети тренінгу. Під час тренінгу неодмінно виникає багато побічних тем для обговорення, і кожна з них виявляється більш чи менш привабливою для учасників. Проте їх опрацювання слугуватиме іншим цілям. Тим часом термін заняття спливатиме, й обов'язкові питання можуть залишитися не розглянути-

ми. Тож саме завчасно складений план допоможе дотримуватися обраної теми, дістатися бажаної мети.

Існує чимало способів організації малих груп, кількість людей у яких, зазвичай, коливається від двох до восьми. Якщо кількість членів перевищує вісім, їм стає важко всім одночасно брати участь у роботі і, відповідно, легше виключитися з неї – при цьому група, як правило, розпадається на підгрупи. Спосіб формування груп залежатиме від виду роботи, якою вони мають займатися.

Отже, тренінг – це: група, яка допомагає стати кожному її учаснику більш компетентним; процес, під час якого учасники вступають у взаємодію; процес, у центрі якого є проблема та її розуміння учасниками групи, а не компетентність ведучого щодо зазначеної проблеми; навчання, під час якого активність учасників вища, ніж активність ведучого; навчання, яке дає учасникам задоволення, активізує їх, стимулює інтерес до пізнання; навчання, результат якого досягається у взаємодії всіх учасників тренінгу; відкриття учасниками в собі нових можливостей, відчуття того, що вони знають і вміють більше, ніж до цього часу думали про себе; можливість відкриття інших людей, навчання через взаємодію з ними, розуміння того, на що здатні люди, від яких раніше не очікувалося нічого цікавого; можливість у безпечних, з одного боку, трохи штучних, а з іншого – наближених до реальності умовах взаємодії з іншими людьми досягти бажаних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання: навч. посіб. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 250 с.

2. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді / Г.М. Бевз, О.П. Главник. – Київ: Український ін-т соціальних досліджень, 2004. – 176 с.

3. Профілактика поширення наркозалежності серед молоді: Навчально-методичний посібник / Під ред. В. В. Бурлаки. – Київ: Герб, 2008. – 224 с.

УДК 316.42

Продан Руслан,

студент III-го курсу спеціальності соціальна робота Карпатського інституту підприємництва.

Науковий керівник:

ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва Ньорба Л.І.

АНАЛІЗ МЕТОДИК СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД АЛКОГОЛЮ

Анотація. У доповіді дано короткий аналіз методик соціальної реабілітації осіб, які зловживають алкогольними напійками. Виділено найбільш поширені методики соціальної реабілітації осіб залежних від алкоголю.

Ключові слова: соціальна реабілітація, алкогольна залежність, методики соціальної реабілітації.

Відповідно до загальноприйнятих міжнародних норм, вимираючою вважається нація, яка вживає понад 8 л чистого спирту на душу населення на рік. Україна зайняла третє місце в світі по середньому споживанню горілки на людину. Про це свідчать дані рейтингу, складеного на основі даних британської компанії «International Wine&Spirit Research». Згідно з ним, на душу населення в Україні доводиться 7,7 літра горілки в рік [1].

Майже 40% українських підлітків 14-18 років регулярно вживають спиртні напої. Алкоголь є причиною передчасної смерті майже 30% українських чоловіків. На думку вітчизняних медиків, наразі в Україні нараховується понад 700 тисяч лише офіційно зареєстрованих алкоголіків. На 6 питущих чоловіків припадає 1 жінка. Алкоголь є на третьому місці серед факторів, що викликають смертність серед населення країни загалом, на другому – як такий, що позбавляє віку працездатну категорію, і на першому – що загрожує смертю людям від 25-ти до 40-ка років. Такі приголомшливі цифри оприлюдни-

ли в Києві під час круглого столу не тему «Особливості національного алкоголізму в Україні».

Згідно опитування проведеного Всесвітньою організацією охорони здоров'я школярів у 41 країні світу, чи вживають вони спиртне, Україна посіла перше місце – 40 відсотків дітей в Україні вживають алкоголь. Керівник дослідження в Україні в цьому міжнародному проекті ВОЗ Ольга Балакірева розповіла Радіо Свобода про ці невтішні результати. «Ми, практично, маємо, що вже в 11-12 років є не лише спроба алкогольного напою, а є вже досвід перебування у стані алкогольного сп'яніння. Ми навіть в 11-12-річному віці маємо приблизно шосту частину підлітків (хлопців, зокрема), які вже знають, що таке стан сп'яніння!». Головний нарколог Міністерства охорони здоров'я України, Анатолій Вієвський повідомляє, що сьогодні в країні 1% дітей 12-13-ти років щодня вживають алкогольні напої [2].

Масштаби проблеми алкогольної залежності викликають занепокоєння як у представників офіційних установ, так і у громадських діячів, за оцінками яких реальна кількість алкогольнозалежних в Україні перевищує офіційні показники (понад 700 тис. осіб) у 3-5 разів (Сергій Шевчук голова правління фонду Здоров'я для всіх). Позиції міжнародних та вітчизняних експертів у даній галузі однозначно полягає у чіткім визначенні необхідності систематичної та послідовної боротьби з цією проблемою, зволікання призведе до втрати соціально здорового потенціалу населення та значного погіршення його генофонду. З цією метою важливою є систематизація існуючі практики боротьби з алкогольною залежністю.

Алкоголізм – важка хронічна хвороба, у більшості випадків є важковиліковною. Захворювання відбувається шляхом регулярного і тривалого вживання алкоголю і характеризується особливим патологічним станом організму: нестримним потягом до спиртного, зміною ступеня його переносимості і деградацією особистості. Хронічне споживання алкоголю формує картину хронічного отруєння з порушенням функції всіх життєво важливих органів [3].

Сьогодні найбільш поширеними є наступні методики лікування алкоголізму.

Медикаментозне лікування алкоголізму, застосовується з метою придушити алкогольну залежність і усунути порушення, викликані хронічною алкогольною інтоксикацією. Лікування алкоголізму медикаментозними методами, спрямоване на те, щоб закріпити страх потенційно-можливого летального результату, після чергового вживання спиртного.

Метод психологічного впливу спрямований на виклик відрази до алкоголізму і запобігання рецидиву.

Методи з соціальної реабілітації алкоголіків – спрямовані на відновлення особистості людини і його взаємодію з суспільством. Це також є одним з важливих методів лікування алкоголізму.

Алкогольна детоксикація, спрямована на нейтралізацію і виведення токсичних речовин з організму хворого. Але цей метод не є популярним і лікування алкоголізму в цьому випадку дуже сильно втрачає свою ефективність.

Комплексні методи – поєднання всіх або деяких існуючих методів лікування алкоголізму.

На сьогоднішній день сучасна медицина включає в себе ефективні старі й новітні методи лікування алкоголізму. Вони різноманітні і застосовують різні способи впливу на людину, викликають огиду до алкоголю, сприяють тривалій ремісії. Сучасні методи лікування алкогольної залежності включають в себе: підшивання; кодування; гіпноз; апаратне вплив; психотерапія; різні нетрадиційні методи лікування.

Аналіз існуючих практик подолання алкогольної залежності дає можливість виділити наступні найбільш поширені методики соціальної реабілітації алкогольної залежності. Важливо зауважити, що всі ці методики дають позитивний ефект, саме при застосуванні їх у межах технології соціальної реабілітації. Тобто, це не тільки фізіологічне відновлення організму людини, але й її психологічна стабілізація та відновлення соціального статусу, що значно зменшує можливі ризики рецидивів.

Центральне місце тут займають такі програми, які надають медичну допомогу клієнтам. Слід зазначити, що власне медикаментозне лікування без залучення реабілітаційних можливостей соціальних працівників та психологів, як прави-

ло є неефективним. Слід орієнтуватись на програми, в яких професіонали працюють у мультидисциплінарній команді, до складу якої входять: лікар, медична сестра, соціальний працівник, психолог. Разом з ними працюють пара професіонали: співзалежні, екс-наркомани, екс-алкоголіки. Це дозволяє вже на перших етапах реабілітації розв'язувати проблему комплексно, із залученням до роботи членів залежних осіб, із проведенням індивідуальної та групової роботи за різними напрямками.

Також до групи спеціалізованих програм відносять такі, які можна назвати безмедикаментозними і які мають на меті реінтеграцію, реадаптацію, ресоціалізацію осіб із залежністю. В межах таких програм залежні вчаться жити зі своєю хворобою. В Україні цей напрям реабілітації представлений головним чином релігійними програмами. Разом з тим є також і нерелігійні, серед яких є ті, де професіонали представлені мінімально, і вони, як правило, із колишніх залежних ("Монар", м. Хмельницький), і ті, де професіонали представлені досить широко поряд із соціальними працівниками із колишніх залежних (терапевтична спільнота "Марііна школа", м. Київ) [4].

Реабілітаційні програми позбавлення від залежності базуються на тому, що одужання людини відбувається при утриманні від психоактивних речовин і на можливості застосування власного потенціалу як особистості, на вірі в кожному особу, котра здатна зрозуміти власне зростання. Цей чинник життєво важливий для одужання від алкоголізму та наркоманії.

Перспективним методом реабілітації людей із залежністю сьогодні вважають терапевтичні спільноти. Це можна пояснити, по-перше, незначною поширеністю такого методу реабілітації. По-друге, тим, що для повноцінної роботи спільноти необхідно залучати фахівців із соціальної роботи, які мають знання та досвід роботи у подібних спільнотах (яких не так багато в Україні). По-третє, потрібні початкові матеріальні вкладення, зокрема на придбання будинку для спільноти, необхідного обладнання тощо.

Терапевтична спільнота – це форма об'єднання людей, структурована з метою набуття вагомих терапевтичних

ефектів. Терапія середовищем ґрунтується на психологічній атмосфері, утворюваній усіма учасниками спільноти. Отже, від кожного учасника програми очікують певного внеску у створення середовища, яке матиме цілющі властивості. У терапевтичній спільноті лікування розглядають не тільки як застосування фахівцями певних медичних засобів, а й як взаємодію членів спільноти. Тобто фактично спільнота лікує сама. Середовище в терапевтичній спільноті забезпечує високий рівень безпеки та захищеності людини, яка прагне одужати. Саме за таких умов людина може вільно навчатися нових способів поведінки, робити помилки і вчитися на них

У світі існує безліч різних реабілітаційних програм для людей із залежністю, і жодна з них не претендує на універсальність. Це свідчить про складність проблеми лікування хвороби. Тут зроблена лише спроба охарактеризувати найвідоміші тенденції крізь призму соціальної роботи [5].

Безперечно, алкоголізм відноситься до негативного прояву суспільства, і звісно ж дуже зручно і заспокійливо винити у всіх бідах людей молекулу етилового спирту. Але проблему представляє не сам алкоголь, а зловживання алкоголем. Загалом, будь яке зловживання – це погана ідея, оскільки воно несе як негативні соціальні, так і фізіологічні наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алкоголізм в Україні. – Електронний доступ: https://uk.wikipedia.org/wiki/Алкоголізм_в_Україні
2. Алкоголізм в Україні – хвороба, явище чи мор? Радіо Свобода. – Електронний доступ: <https://www.radiosvoboda.org/a/1139529.html>
3. Котенко Т.Ю. Алкоголізм як соціальна проблема. – Електронний доступ: <https://www.sworld.com.ua/konfer36/461.pdf>
4. Програми лікувально-соціальної допомоги. – Електронний доступ: https://vuzlit.ru/846659/programi_likuvalno_sotsialnoyi_dopomogi
5. Реабілітаційні програми. – Електронний доступ: https://vuzlit.ru/846660/reabilitatsiyni_programi

УДК 37.013.42

Рущак Мар'яна,

*студентка I курсу спеціальності 231 «Соціальна робота»
Карпатського інституту підприємництва.*

Науковий керівник:

*ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського ін-
ституту підприємництва Грицакович Г.І.*

ВИЗНАЧНІ НАУКОВЦІ – ЗАСНОВНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті проаналізовано історію формування та розвитку соціальної роботи як практичної професійної діяльності та описано значний внесок в її розвиток визначних науковців-засновниць соціальної роботи.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, сетльмент, соціал-дарвінізм, жіночі рухи.

Соціальна робота пройшла досить тривалий еволюційний шлях становлення від простої форми соціальної підтримки та допомоги до практичної професійної діяльності, галузі наукових знань та навчальної дисципліни. Особливою специфічною характеристикою формування практичної соціальної роботи став той факт, що у її витоках стояли представниці жіночих рухів, її основоположниками є Джейн Адамс (1860-1935, США), Мері Річмонд (1861-1928, США) та Аліса Саломон (1872-1948, Німеччина), Джозефін Шо Лоуелл (1843-1905, США), Берта Рейнолдс (1883-1978, США) – представники напряму під «практики до теорії».

Джейн Адамс, починаючи з 1889 р. допомагала переселенцям, які опинилися в Америці без знання мови, без житла та роботи.

В основі концепцій, які розвивала А. Саломон, лежав її шестирічний досвід практичної роботи в різних сферах соціальної допомоги, зокрема участь в різноманітних міжнародних

проектах. У 1899 р. вона очолила річні жіночі курси підготовки спеціалістів для роботи у сфері соціального обслуговування. Як експерт із питань освіти, виступала з доповідями у Європі й Північній Америці, а в 1928 р. була одним з організаторів Міжнародної конференції з проблем соціальної роботи, яка відбулася в Парижі. У наш час ім'ям цієї жінки названа вища школа соціальної роботи і соціальної педагогіки в Німеччині, яка є центром підготовки і підвищення кваліфікації соціальних працівників.

Подальший розвиток методики соціальної роботи відбувся при коледжі А. Сміта, який був створений у 1918 р. для підготовки соціальних працівників, і Пенсільванській школі, на основі яких сформувались два напрямки: діагностичний та функціональний.

Джозефін Шо Лоуелл була членом благодійної організації в Нью-Йорку. Будучи соціал-дарвіністкою за своїми поглядами, вона вважала, що причини бідності криються у характері самих бідних людей. У зв'язку з цим Лоуелл займалась дослідженням внутрішнього світу убогих. Агато сил вона віддала адміністративній роботі, вивчала становище жінок, брала участь у жіночому русі.

Берта Рейнолдс (1883-1978), свою діяльність в соціальній сфері вона почала у дитячому притулку в Бостоні, де було багато дітей різних національностей. Ця практика зміцнила її думку, що соціальний працівник – це свого роду інструмент для соціального контролю. Сама Рейнолдс отримала спеціальну соціальну підготовку. Вона професійно займалась психоаналізом, у своїй діяльності намагалась поєднати теорію і практику.

Найбільшого успіху в науковій та практичній діяльності здобула Мері Річмонд, яка розробила та науково – обґрунтувала методи соціальної роботи, а в 1899 році написала свою першу книгу «Дружній візит до бідняків: керівництво для працюючих у благодійних організаціях». У своїй наступній книзі – «Соціальні діагнози» (1917) – вже докладно представила власний метод соціальної роботи. Згодом він отримав

назву соціальної індивідуальної психотерапії. Приблизно в ті ж роки у США були організовані перші школи з підготовки професійних соціальних працівників, де ця книга стала провідним підручником. Найважливішим у соціальній роботі М. Річмонд вважала провести оцінку, поставити соціальний діагноз та взяти його за основу при виборі методу допомоги.

Соціальні заходи М. Річмонд розподіляла на дві взаємодоповнюючі категорії: опосередкований та безпосередній методи лікування.

Непрямої (опосередкований) метод включав можливості впливу на життєву ситуацію клієнта у сприятливому для нього напрямі.

Безпосередній метод, на думку М. Річмонд, полягав у впливові «розуму на розум», тобто це були пропозиції, поради, умовляння, а також раціональні дискусії з метою залучення клієнта до розробки та прийняття рішення. Для такого впливу важливим було встановлення довірливих стосунків між соціальним працівником і клієнтом.

Таким чином Мері Річмонд, Джейн Адамс, Алісе Саломон, Джозефін Шо Лоуелл, Берта Рейнолдс сформуливали основні напрями соціальної роботи: діагностичний, функціональний, психо-соціальний та системно-теоретичний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна робота в Україні: перші кроки / під ред. В.Полтавця. – Київ : Видавничий дім «KM Akademia», 2000. – 236 с.
2. Пащенко Д.І. Зарубіжний досвід гуманізації соціального середовища та виховання. – Київ : Знання, 1999. – 208 с.
3. Козлов А.А. Социальная работа за рубежом: состояние, тенденции, перспективы. Сборник научных очерков. – Москва: Флинта, 1998. – 224 с.
4. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи: навч. посіб. для студ. вузів. – Тернопіль : Астон, 2004. – 174 с.

Соломка Тетяна,

студентка групи УМЛ-6 Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Науковий керівник:

к. філол. н., завідувач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва Шинкар І.П.

РЕЛІГІЙНА ТЕМАТИКА У ТВОРЧОСТІ ПЕТРА УГЛЯРЕНКА

***Анотація.** У статті розглянуто релігійну тематику у творчості Петра Угляренка. Коротко проаналізовано історичні романи «І заплакав Христос», «Аж до дня судного», «Проллий гнів твій», а також окреслено значення й роль неопублікованих романів.*

***Ключові слова:** історична проза, жанри, релігія, сакральний, семантика, Угляренко Петро.*

90-і роки у творчій еволюції П.Угляренка засвідчили нові пошуки, інтерес до текстів Св. Письма, апокрифів, житійної літератури. Такий поворот не був несподіваним, коли зважити на те, що історична проза переорієнтувалася на міф, на сакральний текст, виявивши недовіру до історіоцентричної свідомості. 1996 р. з'явився роман "І заплакав Христос" П.Угляренка, названий автором історичною оповіддю. Таке жанрове уточнення досить промовисте, тому що має переорієнтувати опис подій від третьої особи на першу граматичну форму, перекласти наративну функцію від автора на оповідача, який організовує текст, перебуває одночасно в ньому і поза ним, змальовує події, не беручи в них участь, як середньовічний скриптор.

У ньому йдеться про події, згадані в Новому Заповіті і до 326 року, коли свята Єлена, мати Римського імператора Костянтина Великого, віднайшла в Єрусалимі хрест, на якому було розп'ято Ісуса Христа. Попри те, що романний простір густо населений такими персонажами, як цариця Єлена, апостол Андрій Первозваний – проповідник християнського вчення

на Подніпров'ї, апостоли Петро і Павло, римські володарі – імператори Тіверій, Калігула, володар готів король Германаріус, руси, які мешкали на берегах Дніпра та Росі, головна роль у творі відведена суперечливому образу Понтія Пилата, згаданому у Новому Завіті. За браком документального матеріалу, автор зазвичай звернувся до легенди про майнцького короля Атуса, здатного визначати людську долю по зірках. Вони під час його полювання відкрили йому, має народитися дитина, яка в майбутньому стане знаменитою. Його матір'ю стала дочка мельника Пил, тому її сина назвали Пилатом, а імення Понтій отримав тому, що тікаючи від римського заложенництва, утік у Понт, де навернув під владу Риму дике плем'я. Наприкінці свого життя Понтій Пилат був позбавлений усіх своїх маєтків, став жебраком. Наклав на себе руки, кинувшись з мосту у бурхливий Тібр. Пилатова дружина – Прокула – також германського походження. Вона, як відомо з Нового Завіту, захищала Христа, стала ревною християнкою, прийняла Христове вчення. Роман пройнятий пафосом релігійних учень, починаючи із сакральної інтерпретації створення світу, драми перших людей, братовбивства до народження та проповідування Ісуса Христа і його Воскресіння. Крім того, неабиякої експресії розповіді твору надають картини батальних сцен, своєрідний присмак місцевого колориту привносять легенди про Кия, Рось тощо, смислова увага відведена значенням кольору, надто золотому як символу вічності і могутності.

П.Угляренко вбачав в історичному романі “І заплакав Христос” особливий сенс, за визначенням автора, “віддав ціле життя”, не дарма працював над ним дванадцять років, вражає новизною у порівнянні з іншими творами такого жанру прозаїка, актуальністю порушених у ньому проблем, які вже стосуються суто духовних, метафізичних сфер людського буття. Умовно твір можна поділити на три частини, з огляду на протистояння іудаїзму та християнства. Магістральною фігурою, наскрізною у романі виступає образ Ісуса Христа, який втілюється у декількох іпостасях: Голос з неба, Чоловік у білій китиці, оточений золотистим сяйвом.

У першій частині твору можна окреслити групу персонажів – затятих прихильників іудейського віровчення (Ірод Антипа, Іродіада, Констанцій Хлор), або частково підпалих під його вплив (Понтій Пилат, Прокула), а також прихильників бога Перуна (покровителя водного світу). Частина героїв роману, зокрема Єлизар, Єлена із сином Костянтином, Еннафа – дружина Ірода Антипи, переживає прозріння християнською істиною, знаходить свій шлях до сина Божого, особливо тоді, коли потрапляв у скрутне становище і потребував допомоги Всевишнього. Так, простий рибалка Єлизар, допоки був добрий улов, славив Перуна, як тільки риби не стало, завдяки синові звернувся до єдиного Бога. Цариця Єлена цікавилася християнством змалку, слухала проповідників. Тільки-но її покинув чоловік, вона не вагаючись схилилася перед Ісусом Христом, вважала своїм покликанням відшукати місце його на Святій землі і це їй вдалося за допомогою Єлизара, який розсипав цю землю по Росі, Дніпру, по навколишніх лісах і луках, започаткувавши тим самим хрещення Київської Русі, яке пізніше здійснив князь Володимир. А для хреста, знайденого Єленою, імператор Костянтин збудував каплицю, де він і зберігався, аж поки його не повернуто на місце.

Цариця Єлена навернула сина Костянтина на нову віру, який в очікуванні престолу ще не переймався релігійними переконаннями. Крім матері, спонукала його до екзистенційного вибору також Мінервіна. Перший усвідомлений крок до християнства майбутній цезар зробив у досить екстремальну мить, коли візантійці мали привселюдно спалити на вогнищі його друга і наставника Горгонія за злочин, який той не скоїв. Вирішивши в емоційному стані виступити на його захист, юнак ще вагався, переживав душевне сум'яття, навіть страх, але Боже просвітлення допомогло йому зробити гідний вчинок, хоч ускладнив ситуацію: визнавши свою провину, він мало не прирік на смерть не тільки Горгонія, себе і свою матір. Нарешті Костянтин зважується бути духовним подвижником, пустельником, аби, укріпившись духом, вірою у Бога, із символічним білим хрестом на обладунках рушити в бій проти своїх спантеличених супротивників і перемогти їх.

Зраджена чоловіком Еннафа, не тільки звертається до християнства, а й допомагає іншим, навіть жертвуючи власним життям, наприклад Йоану. Констанцій Хлор, перебуваючи на передсмертному одрі, нарешті усвідомив власну духовну сліпоту і, подолавши її, залишає престол сину Костянтину. Прокула захищала Христа, а після його розп'яття стала ревною християнкою.

У порівнянні з іншими персонажами постать Ірода Антип – амбівалентна, його інтенції постійно приховані, але завжди означені егоїстичними інтересами. Узурпуючи владу шляхом убивств, він навіть може про людське око розкаятися, для нього не має особливо значення інцестний зв'язок, що суперечить людській природі і моралі.

Релігійну проблему порушує письменник і в художньо-документальному романі “Аж до дня судного” (1996). Твір складається з чотирьох частин і епілогу. В основу книги покладена духовний подвиг Його Святості Володимира – Патріарха Київського і всієї Руси-України, в миру Василя Романюка, який зазнав сталінських, а згодом брежнєвських концтаборів, а вся його родина за підтримку Української Повстанської армії була вивезена в Сибір і кинута напризволяще в глухій болотній тайзі.

Прозаїк поетапно висвітлює еволюцію Патріарха Володимира, який ні в дитинстві, ні пізніше навіть не припускав можливий екзистенційний вибір релігійного покликання. У романі розкрито становлення внутрішнього світу Василя Романюка, який формувався у люблячій родині, зарані виявив інтелектуальні здібності, тому дошукувався таємниць життя у книгах і в житті, пережив разом з батьками і братами трагедію Другої світової війни. Охоплений патріотичними почуттями, неповнолітній персонаж вирішив воювати у лавах УПА, про яку довідався від дядка Гордія, але не пройшов вояцької ініціації – після внутрішніх вагань відпустив полоненого, якого йому наказали вбити.

Проблема людського життя Василеві Романюку відкрилася як найважливіша онтологічна цінність, як дар Божий. Екзистенційний вибір юнака став його долею, зумовив бажання

бути священиком, що згодом реалізувалося. Особливу роль до цього відіграли в його житті жінки. Так, знайомство з Яриною, яка шукала сестру Марію, з якою згодом одружиться Василь, внесло в його душу світле, гармонійне почуття. Ім'я дівчини було для нього символічне, адже воно в перекладі з давньогрецького означає “мир”, “спокій”. На жаль, тимчасовий стан рівноваги нагло обірвався. Василь потрапив до фашистів, зазнав катувань, але його порятувала медсестра, яку він у стані марення називав матір'ю. Реалії в даному разі тісно переплелися з ірреальними знаками, адже жінку звали Міріам, тому вона немовби символізувала земне втілення Матері Божої. Її вчинки викликали алюзію на апокриф “Ходіння Богородиці по муках”, в якому вона постала перед Богом заступницею за людей. Міріам не лише підтримувала Василя морально, надсилала його листи батькам і друзям, допомагала витерпіти душевні страждання і катування лейтенанта Сака, а й укріпила пошуки шляху до Бога.

Сакральна семантика пов'язана з невдалою втечею юнака, якого зрадив його друг – Микола Дідух, вчинок якого асоціюється з учинком лиховісного євангелічного Юди. Засудженому на смерть Василеві натомість довелося перебути ув'язнення на острові, а після звільнення – налагодити власне сімейне життя, одружившись із сестрою Ярини Марією, ім'я якої також викликали асоціації з євангелічним образом, виховувати сина Тараса, названого в честь Т.Шевченка. Хлопчик знайде кам'яний стовп з написом “Ярина”, що вказує на місце поховання дівчини, яка наклала на себе руки, аби не потрапити до енкаведистів. Розповідь розгортається концентричними колами, сюжетні лінії, постійно замикаючись, обертаються навколо провідної ідеї – екзистенційного шляху Василя Романюка до Бога. Тому головний герой занурений у сакральну символіку, що стимулює його духовний вибір, який привів його Одеської семінарії, а згодом – до Гельсінської спілки, репресій радянської системи. Усвідомлюючи себе духовним подвижником, Василь Романюк – автор дисидентської книги “Листи з пустелі” гостро реагував на абсурд профанного світу,

не піддавався на провокації “гостя” з Москви, який умовляв його відмовитися від власної праці як нібито “фальшивки”. Він не приховував свого авторства, зазначивши його у надрукованому за кордоном виданні книги “Василь Романюк, священник Української православної церкви”, наголошував, що в ній висвітлена “доля тої страшної правди, що її не приховати ніякій владі, особливо такій зненависній, як більшовицька”.

За благословення архієпископа Львівського Іоана Боднарюка Василь Романюк після смерті дружини постригся у ченці, перебравши собі братове ім’я, а також в честь рівноапостольного князя Володимира, який “привів Київську Русь до хрещення, мав ім’я – Василь. Як і він тепер: Василь – Володимир, єпископ Закарпатський”. Коли у Києві зібрався Собор для обговорення кандидатур на Патріарший стіл, єпископи обрали його, вже митрополита, Патріархом Київським і всієї Руси-України.

Важким видалося життя Василя, але не краще воно було і в інших священників: отець Михайло, який вірою і правдою служив людям – на старості літ потрапляє до психіатричної лікарні, де стає свідком вбивства єпископа Ромжі, і коли б не черниця Георгіна, його спіткала б така ж доля.

У творі порушена не тільки релігійна, а й екзистенційна проблематика в умовах Другої світової війни, сталінських репресій і хрущовської відлиги. Роман “Аж до дня судного” носить драматичний характер, постійно тримає читача в напрузі, нашттовує на власні роздуми. До кінця роману залишається загадкою, хто ж таки виявиться митрополитом Володимиром. Твір містить пейзажні малюнки, докладні описи визначних пам’яток (“Красне поле”), споруд; наявні згадки про народних героїв (опришка Довбуша). Особлива увага звертається автором на те, що “наші” воїни нищили свій же народ (сцена розстрілу жінок на пагорбі разом з отцем Михайлом).

Перу письменника належить ще кілька неопублікованих історичних романів: “Й утверди в них віру”, “Пролий гнів твій”, “Ти переміг, Галілеянин”. У першому, визначеному автором як історична оповідь, мовиться про поширення християнського вчення на Русь, про зв’язки Київської Русі з Болга-

рією, Візантією, Німеччиною. Події тут сягають часів другого походу князя Ігоря. Героями твору виступають візантійські й грецькі володарі, київська княгиня Ольга, князь Святослав. Докладно мовиться про перших християн у Києві, про хрещення княгині Ольги в Софійському храмі у Константинополі. Завершується твір величною картиною: з усіх куточків Києва йдуть люди до Дніпра, і князь Володимир, здійнявши руки до неба, проголосив: “Прийми, Господи, нових людей й утврди в них віру”. Звідси й назва роману, взята з літопису Нестора та з фронтона Володимирського собору в Києві.

Головним героєм роману “Пролий гнів твій” виступає письменник-полеміст Михайло Андрелла (1637-1710) з сім’ї священика в Оросвигові під Мукачівським градом. Він стає свідком, як до Мукачева з посольством до володаря Трансільванії князя Ракоці приїжджають послы від Богдана Хмельницького, в числі яких майбутній гетьман Іван Брюховецький. Богдан Хмельницький просить князя Ракоці допомогти йому в боротьбі проти польської шляхти. І князь Ракоці справді вирушає в похід. А Михайло Андрелла подорожує до Риму, звідки повертається переконаним антикатоликом і пише памфлет проти папи, чого Рим йому не прощає. Докладно досліджує прозаїк і долю двох Михайлових братів та сестри Юлії, яка покохала українського козака Пилипа Книша під час його перебування в Мукачеві з гетьманською місією.

Історична романістика П.Угляренка – свіжа й непересічна сторінка не лише у його творчому доробку. Прозаїк зумів подати власну художню концепцію минулого, намагався концептуалізувати романний часопростір, поєднати національні і християнські моделі історичної свідомості. Його екзистенційний вибір бути в історії виходить за межі особистої концептуалізації життя в художніх структурах епіки. Прозова спадщина П.Угляренка єднає в собі наративний досвід закарпатських письменників з досвідом української літератури, набуває особливого сенсу при порівнянні з творчістю інших романістів, будучи однією із складових частин панорами українського історичного роману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бернадська Н.І. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція: Монографія / Н.І.Бернадська. – К.: Академвидав, 2004. – 366 с.
2. Гуляк А.Б. Становлення українського історичного роману / А.Б.Гуляк. – К.: ТОВ Міжнародна фінансова агенція, 1997. – 293 с.
3. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Основи філософської герменевтики: У 2 т. / Г.-Г.Гадамер. – К.: “Юніверс”, 2000. – Т.1.

УДК 316.42

Тафій Василь,

студент IV-го курсу спеціальності соціальна робота Карпатського інституту підприємництва.

Науковий керівник:

ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва Ньорба Л.І.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД КРИЗИ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ

***Анотація.** У доповіді розкрито проблеми соціалізації людини у період кризи пенсійного віку, проаналізовано чинники цих проблем.*

***Ключові слова:** пенсійний вік, криза, людина похилого віку.*

Масштаби демографічного старіння сьогодні набув безпрецедентного розмаху і не має аналогів в історії. Він характеризується збільшенням процентної частки літніх людей (тобто осіб віком 60 років і старше) при скороченні процентної частки дітей (тобто осіб у віці до 15 років), а також скороченням процентної частки населення працездатного віку (від 15 до 59 років). Щодня близько 200 тисяч осіб на планеті долають 60-річний рубіж. До 2025 року, порівняно з 1950 р., їх чисельність зросте більше ніж у 5 разів, тоді як населення планети збільшиться тільки в 3 рази. Очікується, що у 2050 році кількість літніх людей у світі перевищить кількість дітей. Україна не є винятком, вона належить до найстаріших у демографічному плані країн світу, на сьогодні частка людей старше 60 років в Україні складає майже 23% (9,6 млн осіб) з вираженою тенденцією до подальшого збільшення [1].

Зважаючи на вище зазначені прогнози ООН, з 1991 року, послідовно здійснює розробку і поширення норм соціальної і культурної політики відносно людей літнього віку. У Мадридському міжнародному плані дій з питань старіння (2002 р.)

визнано три пріоритетні напрями дій світової спільноти: участь літніх людей у розвитку суспільства, забезпечення охорони здоров'я і добробуту в літньому віці і створення сприятливих умов, що забезпечують індивідуальний розвиток людини впродовж усього життя [2]. Сьогодні перед суспільством в цілому і соціальною роботою зокрема постають нові й незвичні проблеми: зміна пріоритетів, перерозподіл ресурсів, створення нових форм допомоги, освіти і підтримки літніх людей, способів їх інтеграції в комунікативний і культурний простір, навчання і перенавчання фахівців, забезпечення новими інституційними та освітньо-виховними засобами цілеспрямованої ефективної соціалізації представників третього віку.

В нашій державі проблеми, пов'язані із соціальними процесами старіння, у продовж тривалого часу не усвідомлювалися як соціальні й культурні пріоритети розвитку суспільства. Їх практичне вирішення обмежується гарантованою мінімальною пенсійною підтримкою, оцінкою старості в патерналістських категоріях медичної геріатрії і соціального захисту. Нині очевидна необхідність осмислення соціальних аспектів старіння в руслі соціології, теорії і практики соціальної роботи і соціальної педагогіки.

Період зрілості від періоду старості звичайно відмежовують часом, коли людина йде на пенсію, закінчує активну професійну діяльність. Такі події зумовлюють виникнення кризи. Цьому сприяє те, що порушується звичний режим життя людини, змінюється її соціальний статус (з працівника вона стає пенсіонером); поступово відділяються діти та онуки, що особливо відображається на жінках, які присвятили себе переважно сім'ї; прискорюється біологічне старіння, бо активізується деградація у різних системах організму; погіршується матеріальний стан; втрачаються близькі люди (смерть чоловіка, дружини) тощо.

Леонт'єв О.М. таку ситуацію характеризує як кризову, адже відбувається перехід з однієї стадії розвитку на інший, пов'язаний із якісними змінами у розвитку. За Солдатовою О.Л.

ознакою цієї кризи є поява критичного рівня соціально-психологічної суперечності ситуації, що призводить до неможливості реалізації най значиміших сторін життєдіяльності людини. О. Г. Лідерс розглядає кризу старіння у вузькому розумінні як перехід від другого зрілого віку до похилого та в широкому – як сам похилий вік, де «... багато психологічних характеристик зрілості «просвічують» крізь помітні характеристики старості, що настає» [3].

Марцинковська Т.Д. вбачає суть цієї кризи в оцінці цінності та смислу прожитого життя. Це час, коли людина відмовляється від життєвої експансії; відбувається перехід на інший тип психологічної життєдіяльності, де визначальним є не прийняття нового в собі, а збереження, утримання в собі старого. О. Г. Лідерс та А. В. Рибінська підкреслюють, що завданням людини похилого віку є прийняти свій життєвий шлях таким, яким він був і прийняти себе в ньому, прийняти скінченність свого буття. Хвороблива старість виявляється у продовженні експансії. Змістом кризи старості за Е. Еріксоном є «цілісність особистості – відчай» (его-інтеграція – розчарування у житті). Саме досягнення людиною відчуття цілісності, его-інтеграції є передумовою благополучної старості. Таке неоднозначне визначення кризи пенсійного віку дають науковці, але в одному вони однозначні криза – це суттєві зміни у життєвій людини, які вимагають адаптації існуючої чи моделювання нової життєвої поведінки людини.

У житті старої людини зазвичай відбуваються зміни, що зачіпають усі сфери життя: виробничу, сімейну, громадську, особисту. Часто різнопланові проблеми людей похилого віку об'єднують у три великі групи: 1) здоров'я і медична допомога; 2) матеріальне становище; 3) інтеграція в суспільство [4]. Старість пов'язана з розвитком вікової патології, зміною фізіологічних функцій, втратами (які часто не помічаються самою людиною). Такі втрати можуть стосуватися фізіологічних і біологічних обмежень, погіршення здоров'я, зниження соціальної активності, зміни соціальної ролі і самоідентичності, втрати безпеки.

Аналіз наукових доробок на цю тематику дав можливість виділити наступні суттєві проблеми характерні для людей яким за 60 років:

- зниження рівня доходів і погіршення матеріального становища;

- зниження рівня самоповаги і ступеня пошани оточуючих;

- самотність: більше 70% літніх людей живуть або тільки з чоловіком, або наодинці, половина жінок, старших 65 р., уже вдови;

- зменшення свободи вибору щодо занять, поїздок, проведення часу, вибору партнерів по спілкуванню і сумісному життю.

Крім того, у літньої людини відбуваються закономірні зміни в психіці і поведінці, які зменшують її здатність долати соціально-психологічні труднощі. З віком погіршуються гострота зору, периферичний і нічний зір, знижується слух і розуміння чужої мови, часто страждає власна мова. Все це істотно погіршує комунікативні здібності літніх людей, посилюючи соціальну ізоляцію.

У період старості у людини зазвичай відбувається зниження рівня соціальних досягнень, амбіцій і прагнень, виникає відносна задоволеність прожитим життям, унаслідок дії механізмів психологічного захисту минуле і своя роль у ньому часто ідеалізуються, погляди стають консервативнішими.

Відповідно до зміни нейро-хімічних процесів в головному мозку, підвищується схильність літньої людини до депресії у відповідь на дію психосоціального стресу.

Психологічна проблема проявляється також у тому, що люди молодого і середнього віку через механізм психологічного захисту іноді відчувають внутрішній опір при контакті з літніми людьми, оскільки ті є мимовільним нагадуванням про майбутню старість і смерть.

На жаль, багато специфічних змін умов життєдіяльності, а також необхідність швидко пристосовуватися до різких культурних і побутових змін, радикальної зміни життєвого стилю

після завершення професійної трудової діяльності, мають негативні забарвлення і наслідки. Можна виокремити такі характерні ознаки субкультури людей похилого віку: орієнтація на культурні зразки минулого; використання неактуальних культурних навиків; спосіб життя, що продиктований невизначеністю тимчасової перспективи і відрізняється невисоким рівнем по дієвості та соціальною ізоляцією.

Але існують і позитивні сторони зміни життєвої ситуації: наявність вільного часу, можливість займатися улюбленою справою, присвячувати себе розвагам і хобі, звільнення від необхідності суперництва і боротьби за своє соціальне становище. Успішність особистісного і соціального розвитку людини в усі періоди життя, особливо в пізні роки, залежить від того, наскільки вона сама виступає суб'єктом, творцем свого життя. Проте, крім обмеження економічної активності, зміни фізичного стану трансформації інституту сім'ї, стрімкої інформатизації і технічної модернізації навколишнього середовища, існує соціальна установка на сприйняття літнього віку як соціальної проблеми. Це обмежує перш за все немолодих, примушуючи їх відповідати негативним образам, викликаючи зміни самооцінки і формуючи занижені очікування.

Вплив на процес старіння індивідуальних особливостей особистості самої літньої людини, її поведінки, звичок, потреби в соціальних контактах і улюбленого стилю життя, виключає існування єдиного, універсального способу пристосування до старості, як не існує і єдиного способу соціалізації літніх людей, особливо в суспільствах перехідного типу, до яких належить сучасна Україна.

Зміна соціального статусу старої людини, зумовлена насамперед припиненням або обмеженням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, самого способу життя та спілкування, а також виникнення різноманітних утруднень як у соціально-побутовій, так і в психологічній адаптації до нових умов, диктує необхідність відпрацювання та реалізації специфічних підходів, форм і методів соціальної роботи з людьми похилого віку. Тому завданням соціальної роботи з

літніми людьми є не тільки організація довготривалого догляду, а й надання цим людям можливостей реалізувати свої здібності, брати участь у громадській діяльності; сприяння адаптації особистості до нових умов, відшукуючи незадіяні на попередніх етапах життєвого шляху ресурси, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 122 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf
2. Принципы ООН в отношении пожилых людей/ Приняты резолюцией 46/91 Генеральной Ассамблеи от 16.12.1991. URL: <http://www.un.org>
3. Зверева І.Д. Соціальна робота: робота з конкретними групами клієнтів. – К.: Видавничий дім « Києво-Могилянська академія», – 2004. – 163 с.
4. Тюття Л.Т., Іванова, І.Б. Соціальна робота (теорія і практика). – К.: Університет «Україна», 2004. – 408 с.

УДК 316.42

Тафій Василь,

студент IV-го курсу спеціальності соціальна робота Карпатського інституту підприємництва.

Науковий керівник:

ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва Ньорба С.І.

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ В ЯКИХ ПРОЖИВАЮТЬ ХВОРИ НА ВІЛ/СНІД ДІТИ

***Анотація.** У статті розкрито специфіку соціально-психологічної підтримки сімей, у яких проживають Віл-інфіковані діти.*

***Ключові слова:** ВІЛ/СНІД, соціальний супровід, АРВ-терапія.*

В Україні від початку 2018-го зареєстровано понад 16 тис. випадків ВІЛ-інфекції. Більш ніж 2 тис. з них – діти та підлітки, від народження до 17 років. Свій особливий статус здоров'я вони часто приховують через страх бути відкинутими чи дискримінованими[1]. Найвищу категорію ризику щодо ВІЛ-інфікування складають діти та молодь, які живуть та працюють на вулиці, а також ті, що виховуються у неблагополучних сім'ях.

Профілактика та протидія епідемії ВІЛ/СНІДу визнана в Україні державним пріоритетом, адже проблема ВІЛ-інфекції вже давно вийшла за межі суто медичної. В Україні зростає показник соціального, біологічного сирітства дітей з причин ВІЛ-інфекції.

Зазначена проблема стала предметом дослідження наступних вітчизняних науковців: Р. Вайноле, І. Дубініної, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Котової, М. Лукашевич, В. Полтавця, В. Оржеховської, С. Страшко тощо.

Практика свідчить, що діти з ВІЛ-інфекцією при своєчасному й правильному лікуванні можуть жити довго й повноцінно, як здорові люди. Але постає питання як правильно доглядати за хворими дітьми, якої допомоги від фахівців вони

потребують та які особливості перебігу ВІЛ інфекції у дітей повинні враховуватися під час добору форм та методів роботи з ВІЛ-інфікованими дітьми.

ВІЛ-інфекція у дітей має різні варіанти перебігу захворювання. При швидкому перебігу ВІЛ-інфекції, що буває в 10–30% хворих, уже в перші місяці життя відбувається глибоке порушення стану імунної системи. Протягом першого року життя у дитини може спостерігатися значна затримка фізичного і нервово-психічного розвитку; порушення імунної системи призводить до тяжких інфекційних захворювань. Діти зі швидким перебігом ВІЛ-інфекції одразу після встановлення діагнозу потребують призначення специфічного лікування [2, с. 16]. Сповільнений перебіг захворювання потребує менш інтенсивного терапевтичного втручання, але теж вимагає значної соціально-психологічної підтримки як з боку фахівців, так з боку референтного кола осіб, і що не мало важливо з боку громади, суспільства.

Будь-яке серйозне захворювання, у тому числі й хронічне, людина сприймає як одну з самих травматичних подій у своєму житті. У разі ВІЛ-інфікування дитини ситуація ускладнюється ще й тим, що переважна більшість батьків приховують від неї справжній діагноз, вигадуючи натомість інші хвороби, які, на відміну від ВІЛ-інфекції, не пов'язані зі стигмою та дискримінацією у суспільстві.

Страх і тривога, які пов'язані з обмеженням свободи, самотністю та відсутністю підтримки з боку найближчого оточення ось те, що відчуває ВІЛ-інфікована дитина, якщо сім'я неготова її підтримати. Такі відчуття можуть поглиблюватися у зв'язку з необхідністю госпіталізації дитини та вимушеною розлукою з близькими, відсутністю у дитини інформації про хворобу та її наслідки, призначенням медичних маніпуляцій, а також залякуванням лікарнею та лікарями. На фоні таких відчуттів у дитини можуть розвиватися невротичні та астеничні стани: поганий настрій або різка його зміна, роздратованість, слабкість, незначна концентрація уваги. Окрім того, ВІЛ-інфекція та її наслідки можуть спричинити неприємні переживання та внутрішні конфлікти, унаслідок чого вини-

кають в'ялість, апатія та загальне зниження як фізичної, так і психічної активності дитини [3].

Соціальна робота в області ВІЛ-інфекції використовує систему заходів постійного психологічного супроводу на всіх етапах роботи з хворими та членами їх сімей. Це вказує на необхідність створення різних груп психологічної підтримки для ВІЛ-інфікованих, в яких передбачені навчання саморегуляції і самопідтримки, організація психологічних тренінгів, організація зустрічей ВІЛ-інфікованих дітей з ровесниками, це надасть можливість поділитися проблемами, обговорити їх разом, обмінятися досвідом їх вирішення. У подібних випадках діти отримують допомогу не від соціальних працівників, а від ровесників зі схожими проблемами. Проведення таких заходів сприяє адаптації, мобілізує внутрішні ресурси ВІЛ-інфікованих дітей, так як вони отримують емоційну розрядку, знаходять в ході цих зустрічей відповіді на запитання, розв'язання їх проблем.

Поряд з груповими формами соціальної підтримки ВІЛ-інфікованих дітей та членів їх сімей можуть здійснюватися інші види психологічної допомоги, такі як психологічне консультування (очне або по телефону), індивідуальна, групова або сімейна психотерапія.

Соціально-психологічний супровід сімей, у яких проживають ВІЛ-інфіковані діти реалізується у декілька етапів. Перший етап соціальної роботи починається з розмови з ВІЛ інфікованою дитиною або з членами сім'ї про характер захворювання, необхідності тривалого виснажливого лікування, що вимагає зміни звичного способу життя.

Важливе місце в соціальній роботі з ВІЛ-інфікованими дітьми посідає консультування. Це метод соціальної роботи, в ході якого фахівець з соціальної роботи допомагає клієнту вивчити і зрозуміти існуючі проблеми та запропонувати різні варіанти, які можуть бути використані для їх вирішення. У практиці соціальної роботи з ВІЛ-інфікованими використовується кілька типів консультування, а саме: загальне консультування ВІЛ-інфікованих; спеціальне консультування ВІЛ-інфікованих у напрямку соціальних працівників фахівцями соціальних служб або установ; навчальне консультування спе-

ціалістів соціальних служб та організацій працівниками вищих організацій та установ [3, с. 19].

Наступний етап соціальної роботи – створення психологічного комфорту для хворого і його родичів з моменту початку лікування. Обговорюється можливість і доцільність інформування про те, що трапилося родичів, друзів, знайомих. Питання психосоціального характеру передбачають вміння спілкуватися з пацієнтом і його сім'єю після повідомлення їм про наявність захворювання.

Дуже важливо працювати не тільки з самим ВІЛ-інфікованим, але і з його найближчим оточенням – сім'єю. Особливо важливе значення має робота з психологічної реабілітації родичів ВІЛ-інфікованих дітей. Саме цей контингент визначає реальне мікросередовище оточення хворого, психологічний клімат, в якому може зіграти як позитивну, так і негативну роль у формуванні стану хронічного стресу у ВІЛ-інфікованої дитини. Соціальна робота передбачає організацію спеціалізованої медичної допомоги та догляду за хворими, що знаходяться на різних стадіях розвитку ВІЛ-інфекції, надання їм соціальної підтримки та психологічної допомоги [5, с. 113].

Профілактична медико-соціальна робота з ВІЛ-інфікованими неповнолітніми спрямована на попередження подальшого прогресування хвороби і передбачає комплекс лікувальних та профілактичних заходів. Рішення проблеми медико-соціального супроводу ВІЛ-позитивних неповнолітніх, які перебувають у небезпечному соціальному положенні можливо тільки на основі міжвідомчої взаємодії ВІЛ-сервісних установ державного і недержавного секторів (науково-методичні центри з профілактики та боротьби зі СНІДом, клінічні інфекційні лікарні, регіональні центри з профілактики та боротьби з ВІЛ/СНІД, лабораторії діагностики ВІЛ, кабінети профілактики ВІЛ-інфекції, кабінети анонімного обстеження) [3].

У межах проекту «Медико-соціальний супровід і підтримка ВІЛ-інфікованих дітей та підлітків з нестандартним або складним перебігом захворювання» у 2018 році близько 300 українських сімей з ВІЛ-інфікованими дітьми, які мають тяжку форму захворювання, отримали медичну та соціальну до-

помогу від громадської організації. У тому ж році було охоплено комплексним медичним і соціально-психологічним супроводом 327 ВІЛ-інфікованих дітей та підлітків зі складним перебігом хвороби. [6].

Отже, дитина, у якої діагностується ВІЛ-інфекція належить до когорти вкрай вразливих і психологічно незахищених категорій дітей, що потребують особливої уваги зі сторони дорослих. Такі діти можуть знаходитися у довготривалому стані тривожності, що згубно впливає на загальне самопочуття і соціальну адаптованість у суспільстві. Технологічний аспект соціальної роботи з ВІЛ-інфікованими дітьми включає в основному індивідуальну допомогу дитині, сім'ї, найближчому оточенню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стаття дискримінація хворих на віл/снід: в Україні запрацювала мережа параюристів-підлітків Ірина Сисак, Орест Пона, "5 канал" 26.12.2018 р. За даними всесвітньої організації охорони здоров'я.

2. ВІЛ-інфіковані діти: медичний догляд, психологічна підтримка, соціальний супровід, правовий захист / Авт.: Котова Н. В., Старець О. О., Олена П. П., Леончук Н. В., Панфілова О. М., Бордуніс Т. А., Дубініна І. М., Булах Л. В. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 176 с.

3. Абрамова К. А. Технології соціально-педагогічної роботи з Віл-інфікованими дітьми // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка – № 4 (287), 2014 – С. 58-68.

4. Методичні рекомендації з узагальнення досвіду соціального супроводу та підтримки сімей, які виховують ВІЛ-інфіковану дитину. – К.: Дитячий фонд ООН в Україні (ЮНІСЕФ), Український інститут соціальних досліджень, 2005. – 63 с.

5. Фірсов М. В. Психологія соціальної роботи: Зміст та методи психосоціальної практики : навч. посібник для студ. вищ. навчань, закладів / М. В. Фірсов, Б. Ю. Шапіро. – М. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 192 с.

6. Всеукраїнський форум «Діти та підлітки, які живуть з ВІЛ. Досягнення та проблеми» 21 грудня 13:00 Наталія Адамець – директор ГО «Дитинство – без СНІДу».

Шинкар Марія,

магістр з психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка».

Науковий керівник:

д. психол. н., професор, завідувач кафедри теоретичної і практичної психології Національного університету «Львівська політехніка» Варій М.Й.

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ДІТЬМИ-АУТИСТАМИ

Аутизм – один з численних розладів психологічного розвитку. Симптоми, які його характеризують, можна розпізнати перед третім роком життя дитини. Вони виявляються у порушенні:

- розуміння та виразності мови;
- розвитку прив'язаності;
- суспільних контактах;
- функціональної або символічної гри.

Аутизм можуть супроводжувати розумова відсталість, проблеми з концентрацією уваги, чуттєва над/недовразливість, а також знижена мотивація до взаємодії. Передусім проблеми, пов'язані з аутизмом, стосуються членів родин дітей, уражених цією недугою. Здебільшого, родина аутистичної дитини потрапляє в ситуацію ізоляції, яка супроводжується почуттям самотності. Створення товариств, реабілітаційних центрів тощо є одним з методів виходу батьків з кризи, переродження в інше за змістом життя. Така діяльність стає поштовхом до усвідомлення того, що саме родини аутистичних дітей є потужним двигуном розвитку професійних методів допомоги дітям-аутистам.

Формуючи програму абілітаційної роботи з аутистичними дітьми доцільно спиратись на чотирьохрівневу стратегічну модель, що поєднує стратегію першого рівня, спрямовану на сім'ю та оточення аутистичної дитини та три рівні стратегій, спрямованих на дитину.

1) Стратегія першого рівня – розв'язання стресової ситуації у сім'ї за допомогою практичної підтримки, психологічної допомоги та навчання.

2) Стратегія другого рівня – підтримка нормального розвитку дитини (соціалізація, розвиток комунікації, моторних навичок, уяви).

3) Стратегія третього рівня – редукція типових проявів аутизму.

4) Стратегія четвертого рівня – вилучення форм поведінки, нетипових для аутизму (проблеми зі сном, з прийомом їжі і т.і.) Таке поєднання стратегій багатьох рівнів та напрямків є необхідним і таким, що веде не тільки до активної реабілітації дитини, а й до підключення її сім'ї до цих процесів і, в подальшому, реабілітації сім'ї незалежної структури і як такої, що страждає і потребує допомоги.

Існуючі сьогодні у світі моделі допомоги сім'ям дітей аутизмом надзвичайно різноманітні. Однією з таких моделей, яка є найважливішою на сучасному етапі у зв'язку з різноманітними труднощами в розвитку дитини, є психологічна модель допомоги сім'ї. Професійна компетентність психолога в цьому контексті вимагає глибокого розуміння психологічних основ процесу виховання та навчання дитини. Психологічний аналіз особливостей розвитку дитини повинен містити декілька етапів:

– систематизація даних про особливості розвитку дитини на момент дослідження (абсолютно необхідними тут є знання про особливості вікового та функціонального розвитку дітей із загальними розладами розвитку);

– вивчення особливостей найближчого оточення дитини та його ролі стосовно цілісного процесу її психічного розвитку.

З досвіду консультативної роботи з сім'ями дітей із загальними розладами розвитку можна стверджувати, що психологічний аналіз особливостей розвитку дитини повинен містити декілька етапів.

Перший з них – етап систематизації даних про особливості розвитку дитини на момент дослідження, який містить: 1) кваліфікацію загальної невідповідності рівня психічного розвитку віку дитини; 2) аналіз первинних та вторинних розладів; 3) виявлення особливостей компенсаторних утворень і за-

хисних форм поведінки; 4) кваліфікований аналіз особливостей онтогенезу дитини, її окремих складових – пізнавальної сфери, емоційно-особистісного розвитку до проявів захворювання у дитини та після того, як вони з'явилися.

Другий етап – вивчення особливостей найближчого оточення дитини та його ролі стосовно цілісного процесу її психічного розвитку. Предметом психологічного дослідження в цьому випадку є вивчення емоційно-мотиваційних особливостей батьківства, компетентності батьків щодо хвороби та різних станів дитини, здатності до рефлексії власної стратегії виховання, до емпатійного, безоцінкового прийняття дитини і т.д.

Психологи, психотерапевти, які працюють із сім'ями дітей з аутизмом повинні прийняти новий позитивний погляд на відносини “батьки-спеціалісти”. Цей погляд має спиратись на емпатійне розуміння реальних труднощів, як практичних, так і емоційних, з якими зіштовхується така сім'я. Спеціалісти, які приймають позитивний підхід, усвідомлюють, що велика кількість методів, які традиційно застосовуються в терапії сімей дітей з аутизмом повинна бути змінена. Ця зміна може спиратись на такі засади праці із сім'ями:

- всі методи психологічної моделі допомоги сім'ям аутистичних дітей (зокрема діагностичні), повинні спиратись на емпіричні та клінічні дані про те, що аутизм не є наслідком патології сім'ї (середовища);

- спеціалісти повинні усвідомлювати наслідки негативного сприймання суспільством батьків дітей з аутизмом і намагатись послаблювати цей вплив своїм ставленням до них;

- велике значення має повне інформування батьків про характерні особливості та можливості розвитку дитини з аутизмом;

Таким чином, компетентність та професіоналізм у роботі із сім'ями дітей з аутизмом, яка здійснюється з ініціативи як членів сім'ї, так і спеціалістів, дозволяє закласти основи змістовного діалогу між сім'єю та професіоналами і розв'язувати багато труднощів у розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дружинська О.В. Досвід абілітаційної роботи з дітьми, хворими на аутизм. –Архів психіатрії. – 2002. – 3(30).
2. Иванов Е. С., Демьянчук Л. Н., Демьянчук Р. В. Детский аутизм: диагностика и коррекция. СПб, 2004. С. 9.
3. Комер Р. Патопсихология поведения. Нарушение и патологии психики. СПб., 2002.
4. Островська К.О. Терапія і навчання аутичних дітей// Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. – №1 (3). – К.: Університет «Україна», 2004. – С.528–534.
5. Островська К.О., Химко М.Б. Гіперактивність із дефіцитом уваги у дітей з аутизмом: прояви та способи допомоги. Методичний посібник для проведення практичних занять з курсу “Дитячий аутизм: проблеми психологічної допомоги” , Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 40 с.

Розділ III.
РОЗБУДОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 343.9

Гайналій Іванна,

студентка III-го курсу спеціальності право Карпатського коледжу.

Науковий керівник:

викладач циклової комісії з правознавства Карпатського коледжу Ньорба С.І.

ТЕХНІКА ПОБУДОВИ СЛОВЕСЛОГО ПОРТРЕТУ

***Анотація.** У доповіді розкрито техніку використання методу словесного портрету, приведено основні складові методики побудови словесного портрету у криміналістичній діяльності.*

***Ключові слова:** словесний портрет, методика, техніка, ознаки зовнішності.*

Словесний портрет – це метод опису людини з метою її ідентифікації за ознаками зовнішності. Словесний портрет як єдиний метод класифікації та опису зовнішніх ознак людини з метою розшуку і ототожнення був розроблений наприкінці XIX ст. А. Бертільйоном (Франція) і удосконалювався потім іншими криміналістами. Застосовується в оперативно-розшуковій, слідчій і експертній практиці [1].

Головними принципами словесного портрета є повнота і систематичність опису. Принцип повноти полягає в докладному описі зовнішньої анатомії, функціональних ознак (постава, хода, жестикуляція, міміка, мовлення, манера поведінки) і одягу. Принцип систематичності означає: 1) певну черговість опису окремих груп зовнішніх ознак; 2) послідовність опису кожної групи зовнішніх ознак за правилом «від загаль-

ного – до окремого», «зверху донизу»; 3) обов'язкове використання спеціальної термінології.

Словесний портрет використовується для: 1) розшуку невідомих злочинців за їх прикметами; 2) розшуку осіб, які переховуються від слідства і суду, втекли з місць позбавлення волі; 3) розшуку безвісти зниклих осіб; 4) встановлення загиблих осіб за неупізнаними трупами; 5) перевірки осіб, заарештованих на слідстві, у суді, у місцях виконання покарань; 6) проведення впізнання живих осіб і трупів; 7) проведення огляду; 8) експертизи фотозображень з метою ототожнення особи; 9) перевірки документів, що посвідчують особу; 10) проведення оперативно-розшукових заходів.

Всі ознаки зовнішності поділяють на групи: анатомічні (характеризують зовнішню будову тіла людини: зріст, статуру, форму голови, риси обличчя тощо); функціональні (рухові, мовні та інші функції, які виявляються зовнішньо, у тому числі поведінки: хода, постава, жестикуляція, міміка, голос, звички та ін.); прикмети одягу, взуття та інших предметів, що носилися постійно.

Словесний портрет – це криміналістичний метод опису зовнішності людини з використанням єдиних термінів, який здійснюється за визначеною системою з метою кримінальної реєстрації, розшуку і ототожнення живих осіб і трупів [2].

Правила опису за методом словесного портрету базуються на взаємопов'язаних принципах системності і повноти. Принцип системності визначає послідовність (черговість) опису. Принцип повноти передбачає докладну характеристику.

Техніка побудови словесного портрету передбачає дотримання наступних правил:

1. Спочатку фіксуються ознаки, що характеризують загальнофізичні елементи зовнішності: стать, вік, національність (антропологічний тип), зріст, статура, потім анатомічні ознаки окремих частин тіла і елементів; після цього – функціональні ознаки супутніх предметів.

2. Опис ознак зовнішності здійснюється за схемою “від загального до окремого” і “зверху до низу”. Водночас спочатку ха-

рактизують фігуру в цілому, голову в цілому, обличчя в цілому, окремі його елементи, шию, плечі, спину, груди, руки, ноги.

3. Кожний з анатомічних елементів характеризується за формою, розміром і розташуванням, а деякі – за кольором. При описі форми використовують найменування геометричних фігур (круглий, овальний, прямокутний, трикутний та ін.) або геометричних ліній (пряма, випукла, звивиста та ін.)

Опис розмірів елементів дається не у абсолютних величинах, а по відношенню до інших елементів зовнішності. При цьому характеризують його висоту, довжину, ширину, кількість та ін. Градація величин частіше всього буває тричленна: великий, середній, малий; п'ятичленна – дуже великий і дуже малий. При семичленній градації додають: “вище середнього” і “нижче середнього”. Якщо виникають сумніви у характеристиці розміру, то його називають у двох значеннях: “середній-малий”, “великий-середній”.

Положення елемента визначається відносно вертикальних і горизонтальних площин тіла (горизонтальне, нахилене, скошене усередину та ін.), а також за взаємоположенням (суцільне, окреме).

За кольором характеризують волосся; очі та іноді колір шкіри (дуже червона, синій ніс, колір родимої плями та ін.).

4. Для опису повинні використовуватись єдині прийняті у словесному портреті терміни, які виключають різночитання і неясність.

5. Анатомічні ознаки описують відносно двох ракурсів: вид спереду і вид збоку (анфас і правий профіль). М'язи обличчя повинні знаходитись у заспокійливому стані без міміки, гримас, посмішки, косметика бути відсутньою, волосся прибране з чола і вушних раковин, окуляри і головний убір зняті [3].

Система опису прикмет зовнішності людини (словесний портрет) передбачає зазначення наступних показників у нижче приведеній послідовності.

1. Стать: чоловіча, жіноча
2. Вік

3. Зріст: високий (175 см і вище), середній (160–174 см), низький (до 160 см). Дані для жінок зменшуються на 5 см.

4. Статура: сухорлявий, середньої повноти, повний, гладкий.

5. Плечі: горизонтальні, підняті, опущені.

6. Обличчя: а) за формою: овальне, кругле, прямокутне, трикутне, ромбоподібне; б) за кольором: бліде, смагляве, червоне; в) особливості обличчя: кавказький тип, монгольський тип, середньоазіатський тип, європейський тип

7. Чоло: а) за висотою: високе, середнє, низьке; б) за положенням: відхилене назад, вертикальне, нахилене вперед.

8. Брови: а) за формою: прямі, дугоподібні, звивисті; б) за висотою (відносно очей): високі, середні, низькі.

9. Очі: а) за положенням очної западини: витрішкуваті, звичайні, глибоко сидячі; б) за формою великі, очі малі, примруження очей; в) за кольором: світлі (блакитні, сірі, зелені, жовті), темні (карі, чорні); г) додаткові ознаками: окуляри, контактні лінзи, косоокість, різний колір очей та ін.

10. Ніс: а) за шириною: широкий, вузький, звичайний; б) за формою спинки: увігнутий, прямий, опуклий, звивистий, з горбочком; в) основа носа: піднята, горизонтальна, опущена; г) глибина перенісся; д) за формою кінчика; е) за носовою перегородкою великий, середній, малий; інші ознаки.

11. Рот: великий, середній, малий; кути рота: опущені, підняті.

12. Губи: а) в цілому: товсті, середньої товщини, тонкі; б) за положенням: виступання нижньої губи, виступання верхньої губи, рівномірне виступання обох губ.

13. Підборіддя: а) за положенням: виступаюче, скошене, вертикальне; б) особливості підборіддя: роздвоєність, глибока ямка на підборідді, поперечна борозна на підборідді.

14. Вуха за формою: трикутні, овальні, круглі, прямокутні. Відтопиреність загальна, відтопиреність верхня, відтопиреність нижня. Зрослі мочки, прилягання лівого вуха, прилягання правого вуха.

15. Волосся на голові: за довжиною, лінія росту волосся. За формою: прямі, хвилясті, звивисті. За кольором: біляві, руді, світло-русяві, темно-русяві, чорні, сиві, пофарбовані у світлий

тон, пофарбовані в темний тон, пофарбовані в червоний тон. Лобова лисина, тім'яна лисина, макушечна лисина, повне облісіння, залисини, борода, вуса, бакенбарди, коса. Форма зачіски. Вуса. Борода.

16. Голос: дзвінкий, глухий, сильний. Вимова: ясна, невиразна, говорить з акцентом, Шепелявить, гаркавить, заїкається. Говорить швидко, говорить повільно.

17. Розмір ніг (взуття): до 35 розміру, 36-37, 38-39, 40-41, 42-43 і більше.

18. Особливі прикмети розшукуваного: статура, кінцівки (рук, ніг, пальців), зовнішність, зуби, шкірний покрив, місце розташування татуювання.

19. Особливості функціональних ознак: ходить швидко, ходить повільно, ходить перевалюючись, ходить за допомогою палиці, кульгає. Характерні риси: жестикулює, багата міміка, вживає характерні слова, звороти, словосполучення, вигуки, національні слова.

20. Навички, схильності.

21. Стан здоров'я (коли і де лікувався, чи має хронічні хвороби, чи одержував пенсію тощо)

22. Психологічні особливості: темперамент, особливості характеру, вольові якості.

Словесний портрет – це один із основних і найчастіше вживаних методів слідчої та оперативно-розшукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Практикум з криміналістики : навч. посібн. / кол. авторів : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2013. – 128 с.

2. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

3. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 480 с.

Макар Оксана,
студентка III-го курсу спеціальності право Карпатського коледжу.

Науковий керівник:
викладач циклової комісії з правознавства Карпатського коледжу Ньорба С.І.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. *У доповіді приведено коротко проаналізовано основні інноваційні підходи та методики криміналістичної діяльності.*

Ключові слова: *криміналістика, методика, інновація.*

В умовах удосконалення методів кримінальної діяльності особливо актуально постає питання розроблення нових та удосконалення вже існуючих науково-технічних засобів, методів і методик їх застосування у криміналістичній практиці, провадження новітніх інформаційних технологій у роботу слідчого. Науково-технічний прогрес дає змогу вдосконалювати наявні та створювати новітні засоби в усіх сферах діяльності людини, зокрема у діяльності правозастосовних органів. Такими засобами можуть слугувати різноманітні інновації.

Інноваціями є нововведення, які істотно підвищують ефективність певної діяльності. Криміналістична інновація – це розроблені та впроваджені в практику нові сучасні методи, прийоми, технології, технічні засоби, прилади, апаратура, інструменти, метою яких є оптимізація розслідування злочинів та їхнього судового розгляду, підвищення якості та ефективності правозастосовної діяльності і зменшення помилок [1, с. 8].

Основним розробником інноваційного техніко-криміналістичного забезпечення у правозастосовній практиці є криміналістика. Техніко-криміналістичне забезпечення – це система науково-технічних засобів, призначених для проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), судо-

вих дій, експертного дослідження, а також інформаційної підтримки досудового розслідування [2].

Сучасна криміналістична практика використовує значну кількість нововведень, які є її власними надбанням або ж отримали дифузне поширення в її практику в результаті адаптації до потреб слідчої та розшукової діяльності. Сучасний інноваційний інструментарій криміналістики має доволі широкий та різноманітний спектр. Його аналіз дає підстави стверджувати, що сучасна криміналістична техніка розвивається у напрямі впровадження: 1) інноваційних інформаційних, цифрових, телекомунікаційних технологій у правозастосовну діяльність; 2) удосконалення та створення криміналістичних засобів дослідження звукових, електронних слідів, ДНК людини; 3) пристосування новітньої техніки для техніко-криміналістичного супроводу слідчих (розшукових) дій [3].

Значна частка інновацій у сучасній криміналістиці так чи інакше пов'язана з використанням інформаційних технологій у досудовому слідстві та розшуковій діяльності. У сучасних умовах слідчим потрібні інформаційні технології для оптимізації управління процесами інформаційного забезпечення, здійснення автоматизованого пошуку відомостей щодо будь-яких об'єктів (осіб, подій, предметів тощо), одержання формалізованих знань з усіх видів баз даних, що існують у світі, статистичного і географічного аналізу подій, пошуку окремих об'єктів і осіб.

Реформування процесуального законодавства дало можливість вже сьогодні використовувати електронні докази, що в умовах інформатизації суспільних відносин дає можливість використання широкої доказової бази та значно пришвидшує процес ідентифікації об'єктів слідства чи розшуку.

Значне технологічне полегшення слідчої діяльності дала легітимізація проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування та проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження. Ці процесуальні дії здійснюються за допомогою інноваційних продуктів – сучасних інформаційних технологій (зокрема, комунікаційної системи Skype).

Серед розробок сучасних криміналістичних нововведень слід зазначити роботи вчених-криміналістів України з розроблення автоматизованих робочих місць слідчого, дізнавача, експерта, судді тощо. Прикладами таких АРМів є: АРМ слідчого «Інсайт», АРМ судових експертів різних експертних спеціальностей.

Інформаційні технології є ефективними на початковому етапі розслідування злочинів під час планування, побудови версій, одержання орієнтуючої інформації, виготовлення діаграм, схем, таблиць, графіків, моделей тощо. Вони дозволяють здійснювати фіксацію доказової інформації за допомогою цифрових засобів аудіозапису, відео- та фотозйомки, дистанційно (за допомогою дальномірів) здійснювати виміри відстаней між предметами під час огляду місця події та будувати плани і схеми місця події за допомогою загальних та спеціальних програмних продуктів тощо.

Сьогодні під час проведення огляду місця події на відкритій місцевості, коли немає надійних орієнтирів, можуть використовувати прилади JPS. Малогабаритні електронні прилади надають можливість оперативно фіксувати географічні координати будь-якої точки, розташування об'єктів на місці події, відстані між ними. Крім того, науково-технічним засобом, що забезпечує комплексну фіксацію обстановки на місці події з точним відображенням зовнішнього вигляду, форми, вимірювань відстані між об'єктами, кутів їх взаємного розташування та розмірів з можливістю її дослідження загалом через будь-який час, є лазерні 3D сканери з відповідним програмним забезпеченням. Зокрема, це прилади DeltaSphere3D Laser Scanner або ScanStation фірми Leica, Imager фірми Z+F зі спеціально розробленим для оглядів місця події програмним забезпеченням.

Використання сучасних технологій поповнило криміналістичні обліки такими новими видами, як фіксація райдужної сітківки ока, відеокомп'ютерне розпізнавання людини за зображенням, рентгенограма тулуба, геномні портрети [4].

Серед інноваційних методів і засобів вагоме значення відводиться біометричним, тобто таким, які дозволяють виміря-

ти фізичні та поведінкові характеристики особи з метою її ідентифікації або вирішення діагностичних завдань. Унікальним є використання інструментальних засобів, зокрема: ідентифікація людини за її зовнішніми ознаками через відеосистеми, з використанням тепловізійної техніки; по голосу, по артикуляції під час вимови окремих звуків, слів. Однією з нових спроб вирішення завдань ідентифікації особи є метод сканування так званої венної карти, тобто інфрачервоного зчитування малюнка вен руки. Широке використання комп'ютерних технологій призвело до того, що злочинці все частіше використовують ці досягнення для вчинення злочинів. У зв'язку з цим виникла можливість ідентифікувати особу по клавіатурному почерку [5].

Сучасні реалії України вимагають від криміналістики удосконалення, розроблення та впровадження у правоохоронну практику методик розслідування злочинів у різних сферах суспільних відносин. Аналіз практик діяльності слідчих органів з розслідування відповідних кримінальних правопорушень засвідчує, що сьогодні в Україні інтенсивно вдосконалюються існуючі та впроваджуються нові методики слідчої діяльності за відповідними напрямками злочинності.

Нововведення, створені криміналістами, істотно поліпшують якість та повноту процесу доказування по справі, підвищують його науковий рівень, скорочують терміни досудового слідства, дозволяють вирішувати питання, що раніше не вирішувалися за відсутності належних методів та засобів. До інноваційних криміналістичних продуктів можна віднести розробки в галузі криміналістичної техніки, тактики та методики розслідування злочинів, а саме: нові або вже існуючі та прилаштовані до потреб слідчої практики техніко-криміналістичні засоби, сучасні інформаційні технології, електронні бази знань, методи фіксації, аналізу та оцінки доказової інформації, нові тактичні прийоми, їхні комплекси, тактичні комбінації та операції, алгоритми першочергових слідчих дій та перевірки типових слідчих версій, методики розслідування нових видів злочинів тощо.

Інновації в методиці розслідування злочинів охоплюють її різні сторони і визначаються змінами в інших сферах науки та суспільного життя. Основні новації полягають у зміні традиційних поглядів на структуру методики розслідування і акцентуванні уваги на виділенні і формулюванні в ній нових напрямів розкриття і розслідування злочинів певного виду. Іншим напрямом інновацій є адаптування нових мікрометодик до вже існуючих методик розслідування окремих видів злочинів, що дозволяє використовувати апробовані практикою рекомендації шляхом їх інтерпретації у створюванні окремі методики розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Практикум з криміналістики : навч. посібн. / кол. авторів : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2013. – 128 с.
2. Павлюк Н. В. Поняття та інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів / Н. В. Павлюк // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2015. – Вип. 15. – С. 96-104.
3. Юсупов В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні / В. Юсупов // підприємництва, господарство і право – 2018. – Вип. 3. – С. 163-166.
4. Сокурєнко В. В. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу та криміналістики / В. В. Сокурєнко // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2-х ч. – Київ, 2017. – Ч. 1. – С. 26-28.
5. Михайлов М.А. Биометрия: новое слово в идентификации личности // Воронежские криминалистические чтения: сб. научн. трудов. – Вып. 11 / под ред. О.Я. Баева. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2009. – С. 267-279.

ЧАСТИНА II

ХІХ Всеукраїнська викладацька науково-практична конференція “Освіта і наука України в умовах глобалізації та світових викликів” (14-15 травня 2019 року)

Розділ І.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ

Баланда О.І.,

асистент кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва

КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті розкрито загальний зміст комп'ютерної інженерії та її складових. В особливості програмної інженерії як складової комп'ютерної інженерії.

Ключові слова: комп'ютерна інженерія, програмна інженерія, комп'ютерні мережі, інформатика, конфігураційне керування.

Комп'ютерна інженерія – це навчальна дисципліна, що об'єднує інформатику та комп'ютерні мережеві технології, частини електротехніки та програмної інженерії, необхідні для проектування та розроблення комп'ютерних систем, тобто апаратного та програмного забезпечення. Фахівці з комп'ютерної інженерії приймають участь у багатьох аспектах проектування апаратно-програмних систем, від проектування мікропроцесорів, персональних та суперкомп'ютерів до проектування цифрових схем. Ця галузь інженерії зосереджена не лише на тому як функціонують комп'ютери самі по собі, але й включає усі аспекти інтеграції комп'ютерних систем у

різні галузі, від технологічних процесів на виробництві, електростанціях та ін. до літальних космічних апаратів.

До задач, які вирішують фахівці у галузі комп'ютерної інженерії відносять:

- розроблення прикладного та системного програмного забезпечення
- розроблення програмного забезпечення для вбудованих комп'ютерних систем;
- проектування мікропроцесорних пристроїв;
- проектування, налагодження та обслуговування комп'ютерних мереж;
- проектування операційних систем та інше.

Спеціалісти з комп'ютерної інженерії залучаються до проектних та дослідних робіт у галузі робототехніки, оскільки ця галузь вимагає використання цифрових пристроїв для моніторингу та керування такими компонентами, як електродвигуни, сенсори, система комунікації.

Інформатика – теоретична та прикладна (технічна, технологічна) дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості інформації, а також методи і (технічні) засоби її створення, перетворення, зберігання, передачі та використання в різних галузях людської діяльності. Основне теоретичне завдання інформатики полягає у визначенні загальних закономірностей, відповідно до яких створюється інформація. Відбувається її перетворення, передавання та використання у різних сферах діяльності людини. Прикладні завдання інформатики полягають у розробці найефективніших методів і засобів здійснення інформаційних процесів, у визначенні способів оптимальної наукової комунікації у самій науці та між наукою і виробництвом.

Комп'ютерна мережа – система зв'язку між двома чи більше комп'ютерами. У ширшому розумінні комп'ютерна мережа – це система зв'язку через кабельне чи бездротове середовище, самі комп'ютери різного функціонального призначення і мережеве обладнання. Для передачі інформації можуть бути використані різні фізичні явища, як правило – різні види елект-

ричних сигналів чи електромагнітного випромінювання. Середовищами передавання у комп'ютерних мережах можуть бути телефонні кабелі, та спеціальні мережеві кабелі: коаксіальні кабелі, виті пари, волоконно-оптичні кабелі, радіохвилі, світлові сигнали. Класифікація комунікаційних мереж:

Класифікація за областю дії

- персональні мережі (Personal Area Networks – PAN)
- локальні мережі (Local Area Networks — LAN)
- кампусні мережі (Campus Area Network)
- глобальні мережі (Wide Area Networks — WAN)

Класифікація за топологією :

- шинна
- кільце
- зірка
- комбінована

Класифікація згідно з використаними протоколами:

Для взаємодії пристроїв в будь-якій комунікаційній мережі використовуються набори правил, обов'язкові для дотримання всіма пристроями в мережі. Такі набори правил називаються протоколами. Протоколи, які регламентують порядок передачі найменших одиниць інформації між пристроями в мережі, мають назву транспортних протоколів. Прикладами транспортних протоколів є такі:

- TCP/IP
- NetBEUI
- IPX/SPX
- AppleTalk

Програмна інженерія — це застосування системного, вимірюваного підходу до розробки, використання та супроводу програмного забезпечення, та дослідження цих підходів, тобто застосування принципів інженерії до програмного забезпечення. Вперше термін «програмна інженерія (англ. *software engineering*)» був використаний в 1968 році на конференції з програмної інженерії, що була організована НАТО.

Програмна інженерія може бути розділена на такі дисципліни:

- *Вимоги*: виявлення, аналіз, специфікація, перевірка вимог.
- *Проектування*: процес визначення архітектури, складу компонентів, інтерфейсів та інших характеристик до системи.
- *Конструювання*: кодування, модульне та інтеграційне тестування, відлагодження.
- *Тестування*: перевірка поведінки системи на відповідність до специфікації, пошук дефектів.
- *Супровід програмного забезпечення*: поліпшення, оптимізація системи та процесів роботи з нею після вводу до експлуатації.
- *Конфігураційне керування*: систематизує зміни до системи, що роблять розробники в процесі розробки та супроводу. Попереджують небажані та непередбачені ефекти.
- *Менеджмент*: застосування методів та практик менеджменту для керування учасниками процесу розробки ПЗ.
- *Цикл розробки ПЗ*: визначення, реалізація, оцінювання, вимірювання, керування та покращення циклу розробки ПЗ як такого.
- *Інструменти комп'ютерних наук*: різні комп'ютерні системи що допомагають та дозволяють проводити процес розробки.
- *Якість програмного забезпечення*: відповідність програмного продукту вимогам.

Вимоги до програмного забезпечення — набір вимог щодо властивостей, якості та функцій програмного забезпечення, що буде розроблено, або знаходиться у розробці. Вимоги визначаються в процесі аналізу вимог та фіксуються в специфікації вимог, діаграмах прецедентів та інших артефактах процесу аналізу та розробки вимог.

Розробка вимог до програмної системи може бути розділена на декілька етапів:

- Знаходження вимог (збір, визначення потреб зацікавлених осіб та систем).
- Аналіз вимог (перевірка цілісності та закінченості).
- Специфікація (документування вимог).
- Тестування вимог.

Види вимог за рівнями:

Карл Вігерс визначає три рівні вимог до програмного забезпечення:

- *Бізнес-вимоги* — визначають призначення ПЗ, можуть описуватися в документі про бачення (англ. *vision*) та документі про межі проекту (англ. *scope*).

- *Вимоги користувача* — визначають набір завдань користувача, які повинна вирішувати програма, а також сценарії їхнього вирішення в системі. Ці вимоги можуть мати вигляд тверджень, варіантів використання, історій користувача, сценаріїв взаємодії.

- *Функціональні вимоги* – визначають «що» повинен робити програмний продукт. Ці вимоги описуються в документі Специфікація вимог до програмного забезпечення (англ. *SRS*).

Види вимог за характером:

- *Функціональний характер* – вимоги до поведінки системи
 - Бізнес-вимоги
 - Вимоги користувача
 - Функціональні вимоги
- *Нефункціональний характер* – вимоги до характеру поведінки системи
 - Бізнес-правила – визначають обмеження, що витікають з предметної області.
 - Системні вимоги – вимоги до програмних інтерфейсів, надійності, обладнанню.
 - Атрибути якості
 - Зовнішні системи та інтерфейси
 - Обмеження

Проектування програмного забезпечення – це процес вирішення задач та планування для створення програмного рішення. Після того як мета і специфікація програми описані, розробник створить дизайн проекту, або найме дизайнера для розробки плану рішення. В дизайн включаються як описи низькорівневих компонентів, алгоритмів, так і огляд архітектури.

Проектуванню зазвичай підлягають:

- Архітектура програмного забезпечення
- Компоненти ПЗ
- Користувацькі інтерфейси

Життєвий цикл програмного забезпечення – сукупність окремих етапів робіт, що проводяться у заданому порядку протягом періоду часу, який починається з вирішення питання про розроблення програмного забезпечення і закінчується припиненням використання програмного забезпечення.

Модель життєвого циклу – це структура, що складається із процесів, робіт та задач, які включають в себе розробку, експлуатацію і супровід програмного продукту; охоплює життя системи від визначення вимог до неї до припинення її використання. На сьогодні найбільшого розповсюдження набули такі моделі:

- каскадна модель;
- спіральна модель;
- еволюційна модель.

Тестування програмного забезпечення – процес перевірки відповідності заявлених до продукту вимог і реально реалізованої функціональності, здійснюваний шляхом спостереження за його роботою в штучно створених ситуаціях і на обмеженому наборі тестів, обраних певним чином.

Може оцінюватись:

- відповідність вимогам, якими керувалися проектувальники та розробники
 - правильна відповідь для усіх можливих вхідних даних
 - виконання функцій за прийнятний час
 - практичність
 - сумісність з програмним забезпеченням та операційними системами
- відповідність задачам замовника.

Цей процес стандартизовано організацією ISO – ISO/IEC 14764. Супровід відповідно до стандартів ISO/IEC 12207 і ISO/IEC 14764 проводиться з метою виконання і модифікації програмного продукту в процесі експлуатації за умови збереження його цілісності.

Область знань «Супровід ПЗ (*Software Maintenance*)» складається з таких розділів:

- основні концепції (*Basic Concepts*),
- процес супроводження (*Process Maintenance*),
- ключові питання супроводу ПЗ (*key Issue in Software Maintenance*),
- техніки супроводу (*Techniques for Maintenance*).

Конфігураційне керування (англ. *software configuration management, SCM*) в програмній інженерії — комплекс методів, спрямованих на систематичний облік змін, що вносяться розробниками в програмний продукт в процесі його розробки та супроводу, збереження цілісності системи після змін, запобігання небажаних і непередбачуваних ефектів, формалізація процесу внесення змін.

Роботи з конфігураційного керування програмного забезпечення включають:

- управління і планування SCM-процесів,
- ідентифікацію програмних конфігурацій,
- контроль конфігурацій,
- облік статусів конфігурацій,
- аудит, а також
- управління випуском (*release management*)
- і поставкою (*delivery*).

Якість програмного забезпечення – характеристика програмного забезпечення, ступінь відповідності ПЗ до вимог. При цьому вимоги можуть трактуватись по-різному, що породжує декілька незалежних визначень терміну. Якість ПЗ – набір властивостей продукту (сервісу або програм), що характеризують його здатність задовольнити встановлені або передбачувані потреби замовника. Поняття якості має різні інтерпретації залежно від конкретної програмної системи і вимог до неї.

- Якість коду
- Характеристики якості ПЗ
- Моделі якості ПЗ
- Точка зору користувача

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методы программирования. Теория, практика, инженерия /Лаврищева Е. – М.: Наукова думка, 2006. – 471 с. (рос.)
2. Методы и средства инженерии программного обеспечения /Лаврищева Е. М., Петрухин В. А. – Москва, МФТИ, 2007. – 415 с. (рос.)
3. Основы инженерии качества программных систем / Андон Ф. И., Коваль Г. И., Коротун Т. М., Лаврищева Е. М., Суслов В. Ю. – Киев: Академперіодика, 2007. – 680 с. (рос.)
4. Становление и развитие модульно-компонентной инженерии программирования в Украине /Лаврищева Е. – М.: Препринт, 2008; Ин-т кибернетики им. В. М. Глушкова, – 33 с. (рос.)
5. Визначення предмету-програма інженерія/Лавріщева К. – М.: Проблеми програмування. Спецвипуск, 2008. – № 2-3. – С. 191-204.
6. Програма інженерія / Лавріщева К. – М.: Підручник. – К.: Академперіодика, 2008. – 319 с.
7. IEEE Computer Society; ACM (12 грудня 2004). *Computer Engineering 2004: Curriculum Guidelines for Undergraduate Degree Programs in Computer Engineering*. с. III. Процитовано 2012-12-17. «Computer System engineering has traditionally been viewed as a combination of both electronic engineering (EE) and computer science (CS).» (англ.)
8. Trinity College Dublin. What is Computer Engineering. Архів оригіналу за 2012-06-08. Процитовано 2006-04-21., «Computer Engineers not only to understand how computer systems themselves work, but also how they integrate into the larger picture. Consider the car. A modern car contains many separate computer systems for controlling such things as the engine timing, the brakes and the air bags. To be able to design and implement such a car, the computer engineer needs a broad theoretical understanding of all these various subsystems & how they interact.» (англ.)

Волощук Н.Ю.,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри економіки та менеджменту Карпатського інституту підприємництва

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ: НАУКА, МИСТЕЦТВО ЧИ СВІДОМА НЕОБХІДНІСТЬ

Фактор часу – один із вирішальних у науці управління. Важливою умовою раціонального використання робочого часу є планування особистої роботи.

Якщо немає особистого плану роботи, то в колективі створюються нервові обставини, що призводять до неякісних вирішень завдань, підвищують психологічне напруження і знижують результативність особистої праці.

Особливим місце серед близьких до педагогіки наук займає тайм – менеджмент

1. Наш головний капітал – час

Можливо, перша письмово зафіксована спроба зробити управління часом свідомою необхідністю людини – це перший лист з моральних листів до Луцілія, написаних Луцієм Аннеєм Сенекою в перші десятиліття нової ери. Сенека рекомендує:

- письмовий облік усього часу;
- розподіл часу на добре, погано витрачений і витрачений на неробство;
- оцінювати життя по наповненості прожитого часу;
- в листі Сенеки є натяк на планування: «втримаєш в руках сьогоднішній день – менше будеш залежати від завтрашнього»;
- один з прийомів управління часом – введення жорсткого режиму дня.

Іммануїл Кант (1724-1804), який прожив все життя в Кенігсберзі, жив настільки ритмічно, що сусіди звіяли годинник, коли він виходив на прогулянку. Другий період творчості, понад тридцять років, присвятив дослідженням пізнавальних і моральних здібностей людини.

Творчі особистості в своїй масі берегли свій час. Важко знайти продуктивну творчу особистість, у якої не було б жорсткого режиму роботи. Архімед і Арістотель, Роджер Бекон і Ньютон, Анрі Пуанкаре і Дюма-батько, Гете і Енгельс, Вавилов і Альтшуллер, адмірал Макаров і академік Берг – всі ці люди прагнули побудувати систему витрат часу, яка гарантувала б високе вироблення не за день – за життя. Правда, були винятки. Авіценна (Ібн-Сіна), провівши велику частину своїх 56 років життя в сідлі, підпіллі, поневіряннях, зумів залишити після себе масу робіт, більше 270 найменувань дійшли до нашого часу. Можна припускати, скільки ж не дійшло і наскільки більше він зміг би зробити в стабільних умовах. Наступний крок був зроблений Олександром Олександровичем Любищевим (1890-1972). Почавши в 1916 році вести систему обліку часу, він вів її до кінця життя, тобто 52 роки. У цьому життєвому експерименті були перевірені принципи:

- наявність гідної мети життя;
- документальний облік усього часу;
- розподіл часу на категорії, де критерієм виступає гідна мета життя і завдання вдосконалення особистості;
- принцип збільшення часу основної категорії за рахунок інших категорій робіт;
- рівномірність і ритмічність навантажень: важкі роботи з ранку, чергування легкої і важкої роботи, відмова від термінових доручень;
- управління різноманітністю робіт. Так, читання художньої літератури Любищев відносив до основної роботи. На думку Дарвіна, читання художньої літератури і хороша музика необхідні для збереження багатства особистості, її цілісності, її якості;
- планування та зворотній зв'язок щодо особистого звіту;
- вихід з-під тиску зовнішніх обставин, зокрема, відмова від високих посад, адміністративної роботи;
- принцип бездефіцитності сил, тобто прихід до початку наступного циклу праця-відпочинок без накопичення втоми;
- управління якістю робіт, зокрема, перехід до надцілі.

(Зі статті С.В. Козловського «Боротьба з внутрішніми обставинами за високу працездатність»).

«Час – гроші», – говорили в ХХ столітті – столітті розквіту і відмирання індустріального суспільства. І це було справедливо, тому що символом індустріального суспільства є конвеєр, який об'єднує людей в колективного «сукупного» працівника, а об'єктами персонального накопичення (іншими словами – багатства) – капітал і власність. Але часи змінюються. На зміну індустріальному суспільству приходить суспільство постіндустріальне. Його ще називають технологічним суспільством, але частіше – інформаційним (від англ. Knowledge Society – суспільство знань). Символ інформаційного суспільства – комп'ютер, а об'єкти персонального накопичення – продуктивні технології. Виробництво з масового і стандартизованого перетворюється на індивідуалізоване і гнучке. Матеріальні активи складають лише 20% вартості сучасних західних підприємств. А 80% – це вартість активів нематеріальних, іншими словами – знань.

Процеси глобалізації усувають національні рамки людської комунікації і забезпечують культурну інтеграцію країн і народів. Стандарти освіти стають міжнародними. Особливостями нового суспільства стали «інформаційні вибухи», а в числі головних небезпек (крім тероризму і глобального потепління) – явище «хоттабізації» (згадаймо старого Хоттабича!) – Прийняття рішень та здійснення дій на основі безнадійно застарілої і неправильної інформації. Наслідки приходу інформаційного суспільства кожен з нас відчуває щодня – різко зріс темп життя і роботи. Головною проблемою ділових людей, в тому числі педагогів, став час, а, точніше, – його дефіцит.

Тому звичне вираз «час – гроші» в світлі інформаційного суспільства стає неточним. Час дорожче грошей. Дорожче часу немає нічого. Згадаймо Маркса: всяка економія, в кінцевому рахунку, зводиться до економії часу. Уміння раціонально, дбайливо використовувати власний час не дається людині від народження. Цьому необхідно вчитися з дитинства усім, хто розраховує на більш-менш гідне життя.

Ідея порівняння витрат часу з фінансовим капіталом дає яскраві асоціації. Дійсно, подібно грошам, люди вкладають, інвестують свій час. Але чи завжди вдало? Згадаймо, як ставляться розумні люди до власних грошей? Розкидають їх на дорозі? Дарують всім, хто в них потребує? А як ті ж люди нерідко ставляться до свого головного капіталу – власного часу? Також розумно? Час з'явиться і буде працювати на нас, як що ми будемо звертатися з ним, як щасливий вкладник звертається зі своїми грошима і акціями. При цьому не будемо забувати, що час дорожчий за гроші та акції. '

Багато хто з педагогів, зробивши невеликий аналіз прожитих днів, з досадою, прийдуть до наступних висновків:

- Я розтрачують, час на дрібниці.
- Я дозволяю забирати в себе час іншим людям, емоціям, обставинам.
- Я не вмію достатньо добре планувати, і тому створюю собі додаткові труднощі і втрати часу.
- Я не домагаюся мети у поставлені терміни.
- Я роблю те, що могли б зробити інші.
- Через постійну суєти і «текучки» я не приділяю достатньо часу важливим і значущим речам: підтримання здоров'я, особистісного і професійного розвитку, вихованню власних дітей, відпочинку та ін.
- Я часто відчуваю незадоволеність через хронічне цейтноту і неможливістю змінити сформованого укладу життя.

Настав час, коли кожному фахівцю необхідно вчитися тайм-менеджменту. Перш за все, цьому треба навчитися педагогам. По-перше, тому що вміння управляти своїм часом – це шлях до професійної та особистісної успішності педагогів (само слово «успіх» пов'язане зі значенням «встигати»), враховуючи їх високу зайнятість. По-друге, тому що успіх – це потужний стимул і пусковий механізм безперервного саморозвитку та самовдосконалення, без яких не може відбутися педагог інформаційного суспільства. І, нарешті, тому, що успіх студенту, і всій системі освіти в цілому, зможе забезпечити тільки успішний викладач. Саме вища школа і викладачі можуть по-

ширити «бацилу» тайм-менеджменту (вираз належить Глібу Архангельському) серед дітей і їх батьків, допомагаючи всьому суспільству «вписатися» в нову якість життя.

2. Що таке тайм-менеджмент?

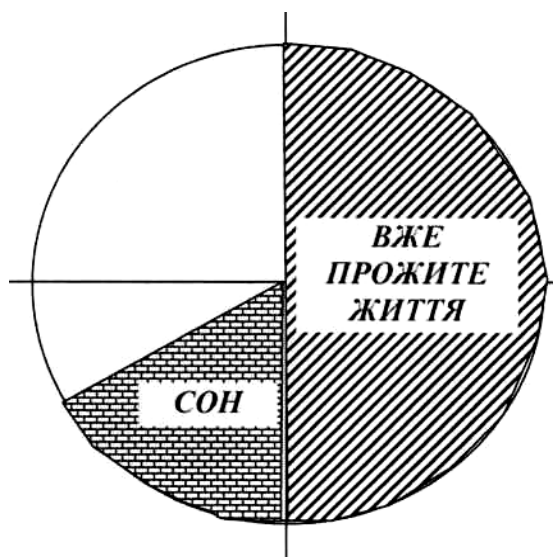
А що таке менеджмент? У кількох словах – наука про управління людьми і часом. У міру розвитку менеджменту та технологізації практичної діяльності, побудованої за його принципами і законами, від базової науки стали відбруньковуватися цілі напрями і галузі. Одним з таких напрямків стала наука тайм-менеджмент (в продовження – ТМ) – наука про управління часом як найважливішим життєвим ресурсом.

Зрозуміло, що часом, як об'єктивною реальністю, керувати неможливо. Фактично, ТМ – це наука і мистецтво ефективного управління людиною собою, раціонального використання власного часу і часу інших. Іншими словами ТМ – це мистецтво все встигати. Але найголовніше, для чого необхідний ТМ, – це досягнення своїх життєвих цілей, реалізація своїх потреб і справжніх бажань. ТМ необхідний тим, хто домагається гідного життя: цікавого насиченого та безбідного. Багато людей, перевантажені день у день роботою, сімейними та особистими справами, не бачать виходу з подібного роду ситуації і, вважають, що нічого не можна змінити. Проте психологи вважають, що вихід з проблеми хронічного цейтноту – брак часу, є. Просто потрібно захотіти змінити себе і своє ставлення до нього. Контролювати час не так складно, як це може здатися на перший погляд. Це можна здійснити за допомогою прийняття рішень про те, що і коли необхідно зробити. Практика показує: якщо людина вміє керувати і раціонально розпоряджатися своїм часом, то пропадає суєта і метушня, і він може спокійно займатися вирішенням ключових завдань.

Однак ТМ зовсім не зводиться до написання списків щоденних справ і жорсткого контролю кожної хвилини, проблема управління часом значно глибше. Мова йде про нову якість життя людини, як члена інформаційного суспільства. Ця якість досягається за рахунок уміння керувати собою, вироблення чітких особистих цінностей, формування ясних і ре-

альних життєвих цілей, розстановці пріоритетів і т. п., які потім трансформуються в конкретні завдання і програми дій «в прив'язці з часом». Завдяки цьому не тільки підвищується продуктивність життя та ефективність діяльності, але відкриваються нові можливості і резерви часу для особистісного розвитку, спорту, читання, відпочинку.

Уміння керувати власним часом – життєво важливий навик, для розвитку і вдосконалення якого потрібен час, зусилля та індивідуальний підхід. Універсальних методів особистого ТМ не існує. Тому кожен створює для себе свою унікальну систему управління головним його багатством – власним часом. В результаті, вдається не тільки досягти в житті і кар'єрі більшого, але й отримати задоволення від кожного прожитого дня, зробити режим власного життя та роботи звичним і очікуваним.

Умовно середня подовженість життя людини – 60 років. Ось на колі (він для зручності поділений на 4 сегменти по 15 років) два сегмента закрашено. Що це означає? Це означає, що більшість читачів в середньому "тридцятник" вже пройшли. А скільки залишилося? (Зі статті Сергія Медведєва. «Як я мотивую підлеглих при впровадженні ТМ»).

На жаль, здатність управління часом, багато людей починають розвивати лише за потребою. При цьому в більшості випадків виявляється, що досить важко позбутися від уже укорінених поганих звичок, неорганізованості і ліні. Витра-

тивши час і зусилля на розвиток навичок управління часом, ви напевно досягнете позитивних результатів. Наприклад, таких:

- Не будете відкладати справи і ухилятися від виконання своїх обов'язків.
- Станете швидше і точніше оцінювати задану роботу і свої можливості.
- Будете менше турбуватися про терміни виконання роботи.
- Підвищите результативність свого життя і роботи.
- Отримайте більше часу для саморозвитку, занять спортом та відпочинку.

Ми запропонуємо Вам деякі поради:

1. Оптимізуйте сон і харчування. Людина – істота біологічна. Тому для підтримки нормального здоров'я і життєдіяльності йому необхідно дотримуватися певних біоритмів. Прислухайтеся до свого організму. Вставайте щоранку в один і той же час, а спати лягайте, тільки коли відчуєте втому. Зробіть спальню тихим і спокійним місцем. Приберіть із спальні телевизор. Щільно снідайте після інтенсивної зарядки на повітрі. Не вечеряти після 20 години.

2. Розвивайте свої загально-навчальні та інтелектуальні вміння. Навчіться швидко і продуктивно читати. Освойте сучасні способи: активного читання, EyeQ (читання «очима»), «фоточитання» та ін... Максимально продуктивно працюйте з текстами. Використовуйте «сліпий» метод роботи на комп'ютері – не дозволяйте собі дивитися на пальці при друкуванні. Ясно, коротко і чітко формулюйте запитання і відповіді. Домагайтеся цього від студентів і колег.

3. Формулюйте і уточнюйте свої цілі (життєві, стратегічні, поточні, оперативні). Оцінюйте всі витрати часу і дії по вкладу, який вони вносять у досягнення Вашого «дерева» цілей.

4. Виробляйте у себе «почуття часу» і «почуття ефективності». Частіше думайте про безперервний плин часу. Реально відчувайте його хід. Постійно шукайте резерви еконо-

мії хвилин і годин. Прагніть робити звичні речі швидше і ефективніше. Отримуйте задоволення від швидко і якісно зробленої роботи, від раціонального використання кожної години.

5. Робіть перспективні та поточні записи. «Матеріалізуємо», тобто записуйте всі свої думки і завдання. Перебуваючи «в голові», вони не контрольовані. Складайте різні списки, зберігайте і регулярно коректуйте їх (список поточних справ, список необхідних покупок, список речей в дорогу). Записуйте цінні ідеї і думки, значиму інформацію та її джерело (сайт, книгу та ін.)

6. Плануйте свій час. Ведіть щоденник. З його допомогою можна структурувати перспективні плани і раціоналізувати поточні справи. Плануйте просто і гнучко. Не будьте «рабом» планів. Будь-який план – не самоціль, а засіб досягнення справжніх цілей. Технологія планування може бути такою: спочатку складіть річну циклограму (події, справи і питання, які напевно будуть мати місце протягом року); потім – тижневу циклограму (режим життя і роботи, справи, що повторюються щотижня). Приблизно 70% часу, що залишився підлягають щоденному як «жорсткого», так і «м'якому» планування. Решта 30% відведіть на непередбачені справи, кайрос (рішення «попутних» проблем і справ) і ін... Плануйте день з вечора. Не перевантажуйте щоденні плани. Щоденник завжди носіть з собою.

7. Виділяйте найважливіші справи. Починайте з них, приділяйте їм кращий час і сили. Відбирайте і класифікуйте всі справи по важливості та терміновості (матриця Ейзенхауера – справи: важливі-термінові, важливі-нетермінові, неважливі-строкові). Інвестуйте час в майбутнє. Це завжди окупається.

Ще один спосіб класифікувати справи за важливістю випливає з закону, відкритого відомим економістом Вільфредо Парето. Згідно з цим законом, 20% всіх клієнтів приносять 80% всього прибутку; 20% всіх деталей дають 80% всіх неполадок, і т.д. У додатку до тайм-менеджменту: 20% всіх справ

дають 80% результатів; 80% справ дають 20% результатів. Знання цього факту дозволяє при розгляді списку справ виділити ті 20%, які дають максимальний результат і тому потребують особливої уваги.

8. Контролюйте себе. Створіть власний моніторинг виконання. Всякий раз, приступаючи до якої-небудь справи, переконайтеся, що його виконання дійсно необхідно. Частіше задавайте собі питання типу: «Чим я зараз зайнятий?» «Навіщо я це роблю?» «Це дійсно необхідно зараз робити?». Рефлексія власної діяльності з аналізом і висновками – надійний спосіб придбати впевненість у своїх силах, а значить і високу результативність.

9. Встановлюйте власні терміни виконання завдання (red line). Ніхто не любить терміни виконання роботи (red line), що викликають стрес, що погіршують настрій, підсилюють неспокій і напругу. Надійний спосіб усунення частини цих переживань – встановлення власних, більш ранніх строків виконання.

10. Робіть ретроспективний аналіз прожитого часу. Вимірюйте результати досягнутого, витрати і ефективність проведеного часу. Щодня (ввечері) і щотижня підраховуйте в щоденнику кількість використаних хвилин і годин. Оцінюйте їх продуктивність по 3-м категоріям: раціонально, малораціонально, нераціонально. Керуйте своїм часом на основі фактів, а не представлений.

11. Будьте завжди готові до зустрічі з потрібними людьми. Ловіть вдалі можливості. Згадуйте про потрібні справи в потрібний час. Відведіть в щоденнику окремі сторінки за кількістю людей, з якими Ви спілкуєтеся найчастіше. Накопичуйте питання для обговорення з ними на випадок планової, або випадкової зустрічі.

12. Удоскональте телефонні переговори. Плануйте телефонні дзвінки за часом. Накидайте зміст майбутньої розмови по телефону.

13. Максимально використовуйте можливості свого мобільного телефону. Навчіться впевнено оперувати ним:

записником, будильником, сигналами для нагадувань і т.д. Частіше користуйтеся диктофоном для запису виступів, переговорів, інструктажів, матеріалів нарад, а також власних думок, ідей тощо,

14. Не дозволяйте собі відкладати справи під різними приводами. Будьте реалістичні і вимогливі до себе. Систематизуйте роботу. Намагайтеся уникати зволікання – головного ворога продуктивності. Об'єднуйте і структуруйте справи за змістом, місцем, часом. Немає системи – немає результату.

Серед внутрішніх перешкод можна відзначити:

- невміння відмовляти і говорити Ні;
- звичка хапатися за все і відразу;
- невірна оцінка термінів і обсягів робіт;
- бажання завжди бути корисним і допомагати всім;
- природна повільність;
- відсутність звички вести системні записи;
- зайва товариськість;
- небажання встановлювати red line для завдання / роботи;
- звичка приступати до роботи, не забезпечивши себе всім необхідним;
- невміння розставляти пріоритети;
- звичка кожні 15-20 хвилин перевіряти пошту (блоги, форуми, RSS) або іншу інформацію на сайті «Однокласники»;
- недолік відпочинку (постійне сонно-вичавлене стан);
- звичка повністю покладатися на пам'ять;
- природна неуважність;
- звичка відкладати щоденні справи на вечір;
- невміння слідкувати за виконанням програм і планів;
- звичка палити.

Перешкоди ззовні – це плоди нашого шкільного та сімейного оточення; люди та події, що відволікають увагу і позбавляють контролю над часом. Ці вбивці часу бувають наступними:

- затримки при виході з дому (Ключі забували вдома?);
- затримки в дорозі (Черга на маршрутці);
- балаканина з колегами (типу комунікація);

- неполадки з комп'ютером і доступом в Інтернет;
- електронна пошта (спам);
- наради;
- пошук папок, ручок і т. д. (пошук чашки для кави);
- телефонні дзвінки;
- курси підвищення кваліфікації;
- відвідувачі;
- прослуховування повідомлень голосової пошти та т.п.

15. Визначте внутрішніх і зовнішніх «вбивць» вашого часу. Такими можуть бути інші люди, ваші емоції, малопродуктивні методи, обставини тощо Навчіться передбачати і уникли їх.

16. Навчіться швидко переключитися. Підвищуйте темп реагування на зміни. Вмійте відриватися від однієї справи і без зволікання перемикатися на інше, більш важливе і термінове, якщо того вимагають обставини.

17. Використовуйте «метод подвоєння». Продумайте, які справи можна робити одночасно, не знижуючи їх результативності. Наприклад: робити ранкову гімнастику і слухати текст англійською мовою, вечеряти і слухати (дивитися) новини, говорити по телефону і переглядати сторінки Інтернету і т.д. у той же час умійте зосередитися на одній справі, якщо воно потребує особливої уваги, і намагайтеся не змішувати його з іншими. Навчіться визначати, в яких випадках багатозадачний режим діяльності знижує її продуктивність.

18. Делегуйте повноваження і перекладайте обов'язки. Досить часто люди (особливо керівники) беруть на себе більше, ніж можуть виконати. Переоцінка своїх здібностей часто призводить до перевтоми і зниження продуктивності в роботі. Щоб уникнути непотрібної напруги, не бійтеся делегувати повноваження і передавати справи іншим.

19. Працюйте в групі і з групою. Ця порада діє разом з порадою № 18. Не потрібно боятися передавати частину роботи іншим членам групи. Це прекрасний спосіб збільшення результативності роботи всієї групи. Переконайтеся, що всі виконавці розуміють завдання, знають терміни і здатні нести

відповідальність за їх виконання. Приділяйте час інструктажу та навчання персоналу.

20. Створіть собі позитивний ТМ-імідж. Навколишні (колеги, учні, батьки і, звичайно, адміністрація) повинні знати, що ви цінуєте своє і чужий час, нічого не забуваєте і завжди домагаєтеся поставлених цілей.

21. Намагайтеся не перевтомлюватися. Перевтома відбувається, коли ваше тіло і розум більше не можуть справлятися з непосильною роботою. Не намагайтеся змусити себе зробити неможливе. Виділяйте час не тільки для важливих справ, а й для відпочинку і роздуми. Обміркуйте свої недавні досягнення і переконайтеся, що ви відчуваєте себе добре.

22. Заохочуйте себе. Поставте перед собою завдання і винагородити себе після завершення важкого випробування. Виконавши якусь справу (особливо важливе), виділіть час, щоб заохотити себе за труди. Наприклад, дозвольте собі «особисте свято», влаштуйте «шопінг». Ефективність даного методу очевидна.

23. Карайте себе. Ви підвищите результативність своєї роботи, якщо введете для себе штрафні санкції на випадок, якщо не впораєтеся із запланованими справами. Перш за все, слід встановити собі покарання за порушення термінів виконання планів і завдань.

Живіть «тут і зараз». Пам'ятайте, що життя – це «мить між минулим і майбутнім». По можливості не відкладайте нічого «на потім». Живіть повноцінною, емоційною і насиченим життям. Відвідуйте вистави та концерти. Приймайте гостей і самі ходіть в гості. Вмійте знаходити й цінувати маленькі радості, спілкування з друзями, родиною. Будь-який педагог, вміє керувати своїм часом, має більше шансів досягти власних цілей. Дотримуйтесь цих порад, і ваше життя стане цікавіше, повноцінніше і продуктивніше.

УДК: 338.24.01

Єлейко О.І.,

к. ф.-м. н., доцент Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

Кухар Р.Б.,

к. ф.-м. н., професор Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

Рамський І.О.

ст. викладач Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

Долинський С.В.

к. е. н., професор Карпатського інституту підприємництва

ПРО ОДНУ МАТЕМАТИЧНУ МОДЕЛЬ РАЦІОНАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Проблема раціонального виробництва й споживання сільськогосподарської продукції в окремих регіонах України посідає важливе місце в економічних дослідженнях.

Метою наших досліджень була побудова математичних моделей потоків сільськогосподарської продукції і розробка програмного забезпечення реалізації цих моделей на ПК.

Розглянемо деяку множину регіонів i, j, k, \dots , що обмінюються сільськогосподарською продукцією, причому ця продукція розділена на групи r, s, p, \dots . Міжрегіональну транспортну сітку опишемо за допомогою вартості перевезення окремих видів продукції між регіонами. Для простоти, будемо вважати, що є лише один тип комунікацій. Позначимо через c_{ij}^r – середню вартість перевезення одиниці продукту типу r з пункту відправлення j . Нехай x_{ij}^r – повний потік продукту типу r в i з j , який вимірюється в одиницях, що прийняті для даної групи продукції.

Позначимо $x_{i*}^r = \sum_j x_{ij}^r$ – повний об'єм продукції r , що виготовлений в регіоні i . Аналогічно x_{*j}^r – повний об'єм продукції r ,

який використовується для виробництва інших продуктів у регіоні j .

Позначимо також через X_i^r і Y_j^r повне виробництво і споживання в регіоні i . Під терміном "споживання" будемо розуміти використання продукції всіма секторами, в тому числі особисте споживання. Будемо вважати, що процедура оцінки цих величин не залежить від процедури оцінки x_{ij}^r . Тобто існує незалежна оцінка цих величин.

Позначимо через X^r повне виробництво системи, звідки

$$X^r = \sum_j X_j^r.$$

Нехай також $X^r = \sum_j Y_j^r$, що означає, що наша система замкнута. Тобто виробництво рівне споживанню.

Будемо інтерпретувати величини X_i^r і Y_j^r як "маси" продукту r , що зв'язані з відправленням та прибуттям, у просторовій взаємодії між регіонами i та j . Вартість перевезення одиниці продукту C_{ij}^r можна співставити з "відстанню". Строга ньютонівська взаємодія

$$F_{ij} = \gamma \frac{m_i m_j}{d_{ij}^2}$$

зведеться в нашому випадку до величини x_{ij}^r , яка обчислюється за формулою

$$x_{ij}^r = K^r \frac{X_i^r X_j^r}{(C_{ij}^r)^2}, \quad (1)$$

де K^r – нормуючий множник, що забезпечує виконання рівності.

$$\sum_i \sum_j x_{ij}^r = X^r.$$

В результаті отримуємо рівність

$$K^r = \frac{X^r}{\sum_i \sum_j X_i^r Y_j^r / (C_{ij}^r)^2}.$$

Зауважимо, що географічно-просторова взаємодія між потоками продуктів може керуватися функцією відстані, відмінної від закону степеня (-2), тоді рівняння (1) матиме вигляд

$$x_{ij}^r = K^r X_i^r Y_j^r f^r(c_{ij}^r), \quad (2)$$

де f^r – деяка спадна функція c_{ij}^r , а K^r обчислюється за формулою

$$K^r = \frac{X^r}{\sum_i \sum_j X_i^r Y_j^r f^r(c_{ij}^r)}. \quad (3)$$

Ми припускаємо існування різних функцій для різних груп продуктів.

Модель міжрегіональних потоків забезпечує оцінки x_{ij}^r , і тому x_{*j}^r , x_{i*}^r та x_{**}^r . Але величини x_{**}^r , а також, можливо, і x_{*j}^r , x_{i*}^r можуть мати незалежні оцінки за допомогою незалежних моделей (в наших позначеннях це оцінки X^r , X_i^r і Y_j^r відповідно).

Розглянемо чотири можливих випадки:

I – існує незалежна оцінка X^r ;

II – існує незалежна оцінка X_i^r , яка визначає X^r ;

III – існує незалежна оцінка Y_j^r , яка визначає Y^r ;

IV – існують незалежні оцінки X_i^r і Y_j^r , отримані так, що вони визначають X^r і Y^r за формулами $X^r = \sum_i X_i^r$ і $Y^r = \sum_j Y_j^r$.

Повертаючись до ньютонівської форми гравітаційної моделі (2) і (3), зауважимо що в цих співвідношеннях X_i^r потрібно замінити на x_{i*}^r , а Y_j^r – на x_{*j}^r , у випадках, коли їх незалежні оцінки відсутні. Так як за припущенням оцінка X^r існує у всіх випадках, то для оцінки K^r можна завжди використати рівняння виду (3) (з конкретною функцією).

Таким чином, рівняння (2), (3) в тому вигляді, в якому вони записані, являють собою ньютонівську гравітаційну модель (IV) і легко можуть бути розв'язані відносно x_{ij}^r . Для кожного з випадків (I) – (III) модифіковані версії рівнянь (2), (3) приводять до громіздких квадратних рівнянь відносно x_{ij}^r . Зауважимо, що в кожному з цих випадків повинні виконуватись два з наступних співвідношень:

$$\sum_j x_{ij}^r = x_{i*}^r, \quad (4)$$

$$\sum_i x_{ij}^r = x_{*j}^r, \quad (5)$$

$$\sum_j x_{ij}^r = X_i^r, \quad (6)$$

$$\sum_i x_{ij}^r = x_j^r, \quad (7)$$

Рівності (4) і (5) повинні виконуватись у випадку (I), рівності (5), (6) – у випадку (II), рівності (4), (7) – у випадку (III), а рівності (6), (7) – у випадку (IV).

Відзначимо, що в наших моделях (I) – (IV) в якості обмежень можна використовувати лише одне рівняння з пари, яка відповідає кожному випадку. При цьому невикористане рівняння може бути застосоване для перевірки отриманої моделі.

Будемо надалі припускати, що проводиться лише тих рівнянь з (4) – (7), які містять змінні величини в правій частині (тобто (6) і (7)). Ці рівняння ми використаємо в якості обмежень.

Випадок I: модель без обмеження.

В умовах нашого припущення обмеження відсутні, тому рівняння (2) і (3) продовжують описувати відповідну модель випадку (I), хоча, строго кажучи, потрібно замінити X_i^r і Y_j^r на x_{*j}^r та x_{i*}^r відповідно.

Випадок II: модель з обмеженнями на виробництво.

Тут рівняння (6) задає обмеження на повне виробництво в регіоні i . Знайдемо набір нормуючих множників, які замінять K^r і забезпечать виконання співвідношення (6). Введемо множники A_i^r і рівняння (2) перепишемо у вигляді

$$x_{ij}^r = A_i^r X_i^r x_{*j}^r f^r(c_{ij}^r), \quad (8)$$

де замість Y_j^r в (2) фігурує x_{*j}^r , оскільки незалежна оцінка Y_j^r у випадку (II) не передбачається. Тоді з (6) можна обчислити A_i^r , якщо x_{ij}^r з (8) підставити в (6). Отримаємо

$$A_i^r = \left[\sum_j x_{*j}^r f^r(c_{ij}^r) \right]^{-1}. \quad (9)$$

Таким чином, рівняння (8) і (9) являють собою модель випуску (II), в яку (6) входило в якості обмеження.

Випадок III: модель з обмеженням на споживання

В цьому випадку обмеженням буде рівняння (7). Множник K^r замінюємо нормуючими множниками B_j^r , і стандартні перетворення приводять до наступних виразів:

$$x_{ij}^r = B_j^r x_{i*}^r Y_j^r f^r(c_{ij}^r), \quad (10)$$

де

$$B_j^r = \left[\sum_j x_{i*}^r f^r(c_{ij}^r) \right]^{-1}. \quad (11)$$

Випадок IV: модель з обмеженнями на виробництво та споживання

В якості обмежень використаємо обидва рівняння (6) і (7), тому K^r замінимо двома множниками A_i^r і B_j^r , щоб можливо було провести відповідну модифікацію моделі. Тоді (2) набуде вигляду

$$x_{ij}^r = A_i^r B_j^r X_i^r Y_j^r f^r(c_{ij}^r), \quad (12)$$

а множники можна обчислити, підставляючи x_{ij}^r з (12) в рівняння (6) і (7) відповідно, що дає

$$A_i^r = \left[\sum_j B_j^r Y_j^r f^r(c_{ij}^r) \right]^{-1}, \quad (13)$$

$$B_j^r = \left[\sum_i A_i^r X_i^r f^r(c_{ij}^r) \right]^{-1}. \quad (14)$$

Рівняння (13) і (14) можна розв'язати ітераційними методами.

Відзначимо, що модель (IV) – єдина, яка дає прості оцінки x_{ij}^r , решта моделей дають квадратні рівняння відносно x_{ij}^r .

Розроблено програми, які реалізують всі чотири моделі.

УДК 004.7-005

Кухар Р.Б.,

к. ф.-м. н., професор Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

Долинський С.В.,

к. е. н., професор Карпатського інституту підприємництва,

Єлейко О.І.,

к. ф.-м. н., доцент Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

Мотько Н.Р.,

к. с.-г. н., доцент Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

Степанюк О.І.,

к. ф.-м., доцент Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ В КРЕАТИВНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Управління, як історичний процес, бере початок з моменту усвідомлення людиною необхідності регулювати спільну діяльність колективу. Завадський Й. С. [3] зазначає, що управління, як результат суспільного розподілу праці, налічує багато тисячоліть, а як галузь управлінських знань "менеджмент" почав формуватися в другій половині 18-го століття. Основи науки менеджменту закладалися класичною школою і науковою школою менеджменту кінця 19-го, початку 20-го століть, які сформувалися в умовах розвитку виробництва, панування екстенсивних методів господарювання. Засновник школи наукового управління Ф. Тейлор, розробляючи принципи наукового управління і методи раціоналізації праці, звертав увагу і на організаційну культуру, виділяючи роль організаційних правил, стандартів в організації праці і системі стимулювання.

Теорія менеджменту пройшла в своєму розвитку досить складний шлях, виникали різні школи управління зі своїми

принципами і тактикою управління. Процес формування і розвитку систем менеджменту відбувався послідовно і безперервно, враховуючи передовий досвід і збагачуючись сучасними інноваційними знахідками. Всесвітня глобалізація з її позитивними і негативними наслідками активно впливає на створення якісно нової системи менеджменту і механізму її функціонування [6].

Дослідженню сучасної практики менеджменту в економічно розвинених країнах присвятили ряд авторів, як вітчизняних, так і зарубіжних. Зокрема, О.Е. Кузьмін [5] зазначає, що вивчення літературних джерел дозволило виділити шість основних етапів розвитку менеджменту.

Разом з тим, з другої половини 20-го століття змінюється структура продуктивних сил, формується так зване "інформаційне суспільство", в основі якого лежить принцип "рух і перетворення інформації". Формування інформаційного суспільства сприяло, в свою чергу, виділенню в загальній теорії управління ряду нових напрямків, зокрема: **"інформаційна економіка"** – це економіка інформаційного виробництва, тобто це виробнича система в поєднанні зі сферою споживання, де інформація є провідною продуктивною силою, засобом і предметом праці, а також основним продуктом виробництва і предметом споживання; **"інформаційний менеджмент"** - це інформаційне забезпечення управління, робота з інформацією, її комп'ютерна обробка, роль інформаційних технологій в підвищенні якості управлінських рішень; **"інформаційно-комунікаційний менеджмент"** – це система управління інформаційно-комунікаційної сферою суспільства на основі використання форм, методів і технологій правового, економічного, соціального, гуманітарного і політичного менеджменту, маркетингу [7].

Як показує практика, на сьогоднішній день все більше вчених і практиків вважають, що нинішня парадигма управління глибоко застаріла, багато хто відчуває, що нинішній метод управління компаніями вже досяг своєї межі- люди все більше розчаровуються в організаційному житті, для людей,

які працюють в нижній частині піраміди, робота все частіше стає рутиною, а не пристрастю або метою. У зв'язку з цим цей факт необхідно враховувати в процесі створення сучасних компаній. Перехід від старої до нової парадигми управління передбачає переорієнтацію традиційного раціонального менеджменту в бік лідерства. Разом з тим лідерство часто отожднюють з менеджментом, хоча між ними є істотні відмінності. Якщо менеджмент базується на раціональності, тобто ефективному виконанню функцій планування, організації, керівництва на базі формальної влади і контролю, то в основі лідерства покладено принцип взаємного впливу лідера і членів групи, встановлення конструктивних взаємин, передачу владних повноважень членам групи і, найголовніше, бажанням до змін.

Дж. Коттер підкреслив, що відмінність між менеджментом і лідерством проявляється в п'яти сферах діяльності: визначення напрямку діяльності підприємства, орієнтація групи, встановлення взаємовідносин, розвиток особистісних якостей лідера та досягнення результату і, зокрема, відзначає, що в багатьох організаціях є надмірність менеджменту і недолік лідерства [4].

На зміну інформаційного суспільства приходить креативне (інноваційне) суспільство – це суспільство керується принципами креативності в різних сферах життя; це новий тип соціальної структури, що становить єдине інформаційне середовище, яка є породженням інтелекту витрат на них, а також підвищується компетенція працівників, їх інтелектуальний і творчий потенціал. Очевидно, що всі ці процеси, зміна парадигм і типів організацій, знайшло своє відображення і в подальшому розвитку теорії менеджменту. Щоб створити креативні команди на підприємстві, необхідно, щоб керівники вміло вводили **"креативний менеджмент"** на підприємстві. З огляду на це, менеджерам зараз потрібно глибоко оволодіти знаннями особливостей формування креативної особистості, шляхи розвитку, раціонального використання творчого потенціалу, наполегливо працювати над створенням дієвої

мотивації до праці, атмосфери високої відповідальності за виконання креативних рішень, ефективної системи креативного менеджменту і її діагностики та прогнозування [2].

Однією з важливих ознак інноваційного управлінського мислення є стійка орієнтація на формування команд. Отже, закономірним є становлення нової форми управління – "**командного менеджменту**" (Management Teams), заснованої насамперед на процесі делегування повноважень і передбачає дотримання ряду принципів, на яких базується створення і функціонування команди. Впровадження командної організації праці дозволяє, принаймні теоретично, скоротити кількість рівнів управління, а також підвищити рівень задоволеності працею в тих працівників, які мають належний рівень креативності та схильні до роботи в складі команди. Створення умов для особистісного та професійного розвитку членів команди, партнерство і взаємопідтримка, взаємна відповідальність, активність і особиста відповідальність кожного за результат діяльності команди, – все це робить його членів конкурентоспроможними на ринку праці. З іншого боку, впровадження командного менеджменту в практичній діяльності підприємства пов'язано з низкою об'єктивних і суб'єктивних труднощів, без подолання яких досягнення високої ефективності може стати неможливим [8].

В цьому аспекті по формуванню успішної команди представляє особливий інтерес теорія І. Адізеса [1], який виділяє чотири ролі

(**P, A, E, I**), які визначають, щоб організація була добре керованою, результативною та ефективною в коротко- і довгостроковому періодах:

- виробництво (**P**) producing – результат, заради якого існує організація і який робить організацію результативною;

- адміністрування (**A**) administering -для ефективності виробництва;

- підприємливість (**E**) entrepreneuring – для управління змінами;

- інтегрування (**I**) integrating частин організації для довгострокової життєдіяльності.

Якщо одна, дві або три ролі виконуються добре, а інші – на мінімальному необхідному рівні, можна визначити управлінський стиль. Якщо інтегрування (І) належить до ролей, які менеджер виконує на високому рівні, можемо говорити про певний стиль лідерства. Компонент (І) вирішальний для успішного менеджменту всіх рівнів, оскільки менеджер зобов'язаний працювати з іншими для досягнення організаційних цілей. У разі успішного інтегрування (І) працівників організації в групу, можна очікувати високого рівня лояльності, задоволення роботою і високої продуктивності. Якщо одна з ролей реалізується добре, проте три інші – на рівні, недостатньому для виконання завдань, або взагалі відсутні, виникає певний передбачуваний стиль неефективного менеджменту, в залежності від того, якої саме ролі бракує .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адізес І. Ідеальний керівник: чому ним неможливо стати. Пер. з англ. – Харків, 2017.
2. Божидарник Т.В., Василик Н.М. Креативний менеджмент. – Херсон, 2014. – 496 с.
3. Завадський Й.С. Менджмент. Том1. – Київ, 1999. – 541 с.
4. Комарова К.В. , Коляда С.П. Лідерство. – Дніпро, 2017. – 430 с.
5. Кузьмін О.Є. , Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту. – Львів, 2003. – 352 с.
6. Кухар Р.Б. Інформаційний аспект сучасного менеджменту. Том 5. Тенденції розвитку теорії менеджменту в інформаційному суспільстві. Депоновано у Державній науково-технічній бібліотеці України, № 46 РІД-Ук 2017 від 04.05.2017. – 466 с.
7. Кухар Р.Б. Інформаційний аспект сучасного менеджменту. Том 6. Менеджмент як наука, мистецтво та практика управління. Депоновано у Державній науково-технічній бібліотеці України, № 107-РІД-Ук-2018 від 05.06.2018. – 339 с.
8. Хитра О.В. Управління командами. – Хмельницький, 2017. – 495 с.

УДК 349.3

Ньорба С.І.,

викладач циклової комісії з правознавства Карпатського коледжу Університету «Україна»

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** В доповіді проаналізовано основні нормативні акти ЄС у сфері соціального захисту населення, зобов'язання щодо яких взяла на себе Україна. Проаналізовано можливі напрями подальшого реформування системи соціального захисту населення. В цілому в роботі представлено основні напрями реформування соціального захисту населення в умовах євроінтеграційного поступу України.*

***Ключові слова:** соціально-правовий захист населення, євроінтеграція, соціальна реформа.*

Однією з важливих умов євроінтеграційного поступу України є посилення соціальної безпеки населення, що знайшло своє вираження в системній реформі сфери соціального захисту. В умовах дисбалансу на ринку праці та стрімкого росту зубожіння значної частини населення керівництво держави змушене було шукати шляхи стабілізації соціально-економічного становища в державі. Ключем до розв'язання посталих проблем стала системна реформа соціального захисту населення. Її мета полягає в забезпеченні відносно належного рівня життя громадян, через реалізацію програм соціального захисту малозабезпечених та соціально незахищені верстви населення.

Посилення ролі євроінтеграційних процесів в Україні сприяло та вимагало активного запозичення передового досвіду розв'язання соціальних проблем. Що дало можливість частково наблизити нашу систему соціального захисту населення до існуючої в Європейських країнах. Важливе значення в цьому

контексті має ратифікація (часткова, потім у цілому) і наступна імплементація Україною Європейської соціальної хартії.

Не заперечним фактом подальшого євроінтеграційного поступу в реформування соціальної сфери є слова проголошені в Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: «На шляху інтеграції України до ЄС одним із пріоритетних завдань держави є забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією України, наближення стандартів життя до європейських» [2]. Цими словами фактично визначено на майбутнє вектор розвитку держави в цілому.

Питанню реформ системи соціального захисту приділили увагу в своїх працях наступні науковці: Т.В. Семигіна, К.С. Міщенко, Т.Г. Кіча, О.О. Кочемировська, О.М. Пищуліна, В.К. Стадник, Г.С. Єлькіна, С.І. Панцир, Т.О. Чернинська та інші.

Процес євроінтеграційного поступу соціальної сфери України розпочався ще у 80-тих роках ХХ століття. Фактично в цей період розпочинається процес деінституалізації соціального захисту населення. Він посприяв інституційним змінам в напрямі поширення надання соціальних послуг в громаді, покращенню самопочуття клієнтів та наближенню соціальної роботи до природних умов життя клієнта, демократизації умов утримання клієнтів інтернатних установ, скороченню витрати на утримання у стаціонарних умовах значної частки клієнтів соціальних служб.

Розвиток законодавства з питань праці, зайнятості, соціального забезпечення, захисту дітей та гендерної рівності реалізується в межах норм затверджених наступними міжнародними договорами України та Європейських країн:

1) Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Підписана м. Дублін, 14.06.1994. Набула чинності для України 01.03.1998 р., згідно з якою одним із пріоритетів є упровадження реформ у соціальному захисті [1];

2) Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS N 163) підписана м. Страсбург, 03.05.1996. Набула чинності для України 01.02.2007;

3) Європейська конвенція про правовий статус трудівників-мігрантів. Підписана м. Страсбург, 24.11.1977, від імені України підписана 02.03.2004. Набула чинності для України 01.10.2007;

4) Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми Підписана 17.11.2005. Ратифікована 21.09.2010. Набула чинності для України 01.03.2011;

5) Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Підписана м. Страсбург, 07.11.2011. (Не набула чинності).

Орієнтири для реформування, зокрема упровадження ринкових відносин у систему соціальних послуг та європейських стандартів у національне законодавство й практику визначені в План дій «Україна – Європейський Союз» схвалений Радою з питань співробітництва між Україною і Європейським Союзом: 21.02.2005 р. [4]. Пункт 6 частини 1 Плану дій «Соціальна сфера, зайнятість, зменшення бідності» містить домовленості щодо посилення діалогу та співробітництва із соціальних питань; забезпечення наближення стандартів України до стандартів і практики ЄС у сфері зайнятості й соціальної політики; вимагає здійснювати моніторинг відповідних законодавчих і політичних змін.

Пункт 7 частини 1 того самого Плану передбачає запровадження ефективних заходів усунення бідності та збільшення зайнятості, спрямованих на суттєве зменшення кількості населення, яке перебуває за межею незабезпеченості, та посилення соціальної інтеграції (у т.ч. завдяки стабільній системі освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг для всього населення).

Виконання планів імплементації актів законодавства ЄС, визначених у додатку XL до Угоди про асоціацію, має на меті поступову адаптацію законодавства України до законодавства та стандартів ЄС у соціально-трудої сфері. Зокрема, мова йде про стандарти у сфері зайнятості, соціальної політики, рівних можливостей та попередження будь-якої дискримінації, реформування пенсійної системи, захисту трудових прав

працівників, підвищення рівня безпеки та охорони здоров'я на виробництві.

Протягом трирічного імплементаційного періоду, передбаченого Угодою про асоціацію, робота Мінсоцполітики у співпраці з представниками інших міністерств, соціальних партнерів, громадських організацій та наукових кіл спрямована на виконання нормотворчих, організаційних та інституційних заходів, кінцевою метою яких є впровадження стандартів ЄС не тільки у законодавство, але й у повсякденне життя громадян України.

З метою ефективної реалізації Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом наказом Мінсоцполітики затверджено відповідний секторальний план Міністерства. Зазначений План дій передбачає виконання низки заходів з реалізації розділу III «Юстиція, свобода та безпека» (статті 17 та 18) та глави 21 «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» (статті 419-425) Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Подальші реформи передбачають також модернізацію чинної системи надання соціальних послуг та створення конкурентного ринку таких послуг через упровадження механізму стимулювання суб'єктів, що надають соціальні послуги, до постійного підвищення рівня якості зазначених послуг.

Сучасна політика реформування соціальних послуг орієнтована насамперед на скорочення бюджетних витрат на мережу стаціонарних закладів соціального обслуговування, посилення урядового контролю за системою державних та недержавних соціальних послуг.

Посилення ролі євроінтеграційних процесів в Україні сприяло та вимагало активного запозичення передового досвіду розв'язання соціальних проблем. Що дало можливість частково наблизити нашу систему соціального захисту населення до існуючої в Європейських країнах. Говорячи про інтенсифікацію проєвропейської реформ в соціальній сфері варто наголосити, що тут потрібно чітко відчувати межу між

безглуздим запозиченням іноземного досвіду та ефективною адаптацією його до українських реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України N 237/94-ВР (237/94-ВР) від 10.11.94 «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» [Електронний ресурс]: офіц. текст: станом на 24.02.2013 р. – Режим доступу з: www.rada.gov.ua.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 556 «Про Стратегію реформування системи надання соціальних послуг» [Електронний ресурс]: офіц. текст: станом на 24.02.2013 р. – Режим доступу з: www.rada.gov.ua.

3. Указом Президента N 1072/2000 (1072/2000) від 14.09.2000 «Програма інтеграції України до Європейського Союзу» [Електронний ресурс]: офіц. текст: станом на 24.02.2013 р. – Режим доступу з: www.rada.gov.ua.

4. Кочемировська О. О. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : [аналіт. досл.] / О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.

Ревть Ю.І.,

ст. викладач кафедри економіки та менеджменту Карпатського інституту підприємництва

МАРКЕТИНГОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЗАКАРПАТТЯ

***Анотація.** Досвід економічно розвинених країн свідчить, що використання маркетингу впливає на активізацію соціально-економічного розвитку адміністративних територій. Залучення комплексу маркетингових технологій в рекреаційно-туристичній сфері дозволить сформувати ринок територій для відпочинку; позитивно вплине на процеси ціноутворення і підвищення якості пропонованих послуг.*

***Ключові слова:** маркетинг, маркетингові технології, туризм, туристичний продукт.*

Метою статті є визначення теоретико-методологічних і науково-практичних засад управління маркетингом у туристичній сфері та розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів його вдосконалення.

Туристична сфера нині об'єднує багато дотичних галузей, зокрема культуру, мистецтво, спорт, освіту, науку, фінанси, зв'язок, народні промисли тощо. Кожен учасник туристичного ринку намагається максимально популяризувати власний туристичний потенціал як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку, використовуючи при цьому всі можливості. Закарпатська область, зокрема Хуст, в свою чергу, привертає до себе відвідувачів Долиною нарцисів – єдиною в Європі та різними екофермами; святкуванням Дня міста та іншими фестивалями.

Маркетинг туризму, що розвивається із суттєвим запізненням стосовно інших видів маркетингу, останнім часом набув значення соціального явища. Високі темпи його розвитку, великі обсяги валютних надходжень активно впливають на різні сектори економіки, що сприяє формуванню туристичної індустрії.

Об'єктом маркетингового управління у сфері туризму є сама маркетингова діяльність, тобто діяльність щодо дослідження ринків, розробки, розподілу та просування туристичного продукту і послуг, завдяки чому щонайкраще досягаються цілі відповідної організації і задовольняються потреби споживачів.

Суб'єктом є окремих власник або менеджер, сукупність власників та працівників управлінського апарату певної організації.

В цілому, туристичний маркетинг – це система координації діяльності туристичного підприємства в процесі розробки, виробництва, реалізації туристичного продукту та послуг з метою отримання максимального прибутку шляхом найбільш повного задоволення споживача.

Туристичний продукт (ресурсне забезпечення; якість; сервіс; ціна; інфраструктура; персонал), на відміну від багатьох інших, не можна зберігати, складувати, щоб зробити запас на майбутнє, тому невикористана пропозиція – непродані готельні місця чи екскурсії – призводить до незворотних втрат. Справи йдуть успішно там, де реальний попит забезпечує досягнення планованих коефіцієнтів завантаження готелів і транспортних засобів.

Узгодження стратегічних цілей на рівні регіону, підприємств туристичної діяльності, а також на загальнодержавному рівні дозволить зайняти Закарпаттю власну нішу в туристичній сфері України та сформувані унікальний регіональний туристичний продукт, який у перспективі може стати і міжрегіональним.

В результаті SWOT – аналізу Закарпатської області нами встановлено, що стратегічними потенційними перевагами й можливостями виступають її географічне положення, природно-ресурсна база, людський потенціал та виробничий капітал.

Закарпаття — це стратегічно важливий культурний, політичний та економічний регіон України. Маючи унікальне прикордонне розміщення та сусідство з чотирма країнами Єв-

ропейського Союзу, може зробити Закарпатську область найбільшим туристично-відпочинковим та курортним регіоном Західної України для відпочинку як українських, так і іноземних туристів. З огляду ступеня забезпеченості просторовими ресурсами життєдіяльності населення Закарпатської області, добре забезпеченими є В. Березнянський, Воловецький, Міжгірський та Рахівський райони.

У стратегії розвитку туризму і курортів України на 2016 – 2020 роки прогнозується, що до 2030 року кількість міжнародних туристичних відвідувань зросте до 1,8 млрд. туристів. В Україні функціонують туристичні підприємства, готелі та санаторно-курортні заклади, загальною кількістю 8,5 тис. одиниць.

Фінансово-економічна криза, що продовжується в останні роки, події, пов'язані з анексією Криму та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, негативно вплинули на в'їзний туристичний потік, структуру туризму та туристичні можливості країни як на внутрішньому так і зовнішньому туристичному ринку. За (2013-2015) у два рази зменшився потік іноземних туристів до України. Основною перевагою досліджуваної Закарпатської області є те, що вона максимально віддалена від областей, де здійснюється АТО і тим самим може використовувати всі можливості для реалізації свого туристично-рекреаційного потенціалу.

Маркетингову цінову політику, потрібно переорієнтувати на використання методу ціноутворення з орієнтацією на попит та сезонність надання послуг. Цей метод дає можливість не лише правильно визначити комплекс туристичних послуг майбутнього туристичного продукту, а контролювати витрати ще на етапі розробки. Така цінова політика передбачає створення прайсу для усього асортименту туристичних послуг із системою знижок для постійних клієнтів та партнерів, що значно підвищує ефективність просування вітчизняного туристичного продукту на ринку послуг.

Засоби маркетингу просування на ринку послуг майже ті самі, що й на товарному ринку: реклама, персональний про-

даж, прямий маркетинг, зв'язки з громадськістю, але специфіка послуг зумовлює значну складність поінформування про них і демонстрування потенційним споживачам. В процесі інформування та просування туристичного продукту великого значення набуває комп'ютеризація та інформаційні технології, можливість доступу в он-лайн режимі. Крім того, впроваджуються технології Е-тревел, тобто передові технології Інтернет продажів, які дозволяють здійснювати купівлі квитків і бронювання готелів через інтернет, а також оренду автомобілів, купівлю страховки в мережі, замовлення трансферу з аеропорту в готель у будь-якій країні світу.

Стратегічна мета розвитку туризму в Закарпатті полягає у створенні конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби населення України та туристів із зарубіжних країн, розширенні внутрішнього туризму та постійному зростанні обсягів в'їзного туризму, забезпеченні на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів населення, збереженні та відновленні природного середовища та історико-культурної спадщини, вирішенні завдань щодо наповнення державного і місцевого бюджетів.

У 2017 р. в області діяли 130 суб'єктів туристичної діяльності, з них 59 – юридичні особи та 71 – фізичні особи-підприємці. За видами туристичної діяльності, вони розподілялися наступним чином: 21 суб'єкт – туроператори (організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних і супутніх послуг), 94 суб'єкти – турагенти (посередницька діяльність із реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницька діяльність щодо реалізації характерних і супутніх послуг) та 15 суб'єктів – здійснювали тільки екскурсійну діяльність [5].

До позитивних тенденцій можна віднести те, що до другої десятки країн, громадяни яких відвідали Закарпаття, протя-

гом досліджуваного періоду входять такі країни як: Словенія, Чехія, Німеччина.

Щодо цілей в'їзду в Закарпаття, то щорічно протягом п'яти років їх структура практично не змінювалась: найбільша частка осіб – 78,2% приїждить до краю заради дозвілля та відпочинку, з релігійною метою, 21,7% – з метою бізнесу та навчання та 0,15% з метою лікування.

Щоб підвищити ефективність управління маркетинговою діяльністю вітчизняних суб'єктів підприємництва на ринку туристичних послуг, необхідно застосовувати маркетинговий інструментарій у таких важливих напрямках, як: маркетингове дослідження вітчизняного ринку, визначення цільових ринкових сегментів, здійснення рекреаційного зонування, визначення оптимальної моделі присутності на цільовому ринку та розроблення відповідного комплексу маркетингових заходів для цільових споживачів-туристів. Повинно здійснюватися правове регламентування складових маркетингового комплексу.

Суттєвими недоліками нової редакції Закону України “Про туризм” 19.11.2003 р. є ті положення, які забороняють турагенствам провадити операції на користь нерезидентів, тобто обслуговувати іноземних туристів. Згідно з чинним законодавством, щоб здійснювати туристичну діяльність у сфері в'їзного туризму, суб'єкт підприємництва повинен мати фінансове забезпечення своєї відповідальності обсягом 10 тис. євро, що не можуть собі дозволити більшість представників малого та середнього туристичного бізнесу.

Крім того, відповідно до норм цього Закону фінансове забезпечення цивільної відповідальності при провадженні туроператорської діяльності у сфері міжнародного туризму становить аж 20 тис. євро. Такі не обґрунтовані розміри фінансової гарантії не лише спонукають до “тінізації” туристичної діяльності.

Державне агентство з туризму та курортів України розробило державну цільову програму розвитку туризму та курортів до 2022 року. Головний показник ефективності програми – збільшення вдвічі в'їзного туристичного потоку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон Украины «О внесении изменений в закон «О туризме» от 09.02.2012 г. [Электронный ресурс] / Верховная Рада Украины. – №4385-VI. Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1282-15/page>
2. Балабанова Л.В. SWOT-анализ – основа формирования маркетинговых стратегий / Л.В. Балабанова – М.: Знание, 2008. – 301 с.
3. Беркович В.И. Тенденции и перспективы развития туристско-рекреационной отрасли в Закарпатской области // Стратегические приоритеты – 2009. – №2. – (11) С. 218-224.
4. Моисеева Н.К. Управление маркетингом: теория, практика, информационные технологии: учебное пособие / Н.К. Моисеева, М.В. Конышева; под ред. Н.К. Моисеевой. – второй изд., Перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 416 с. <http://www.tourprom.ru>.
5. Официальный сайт Всемирной туристической организации (UNWTO World Tourism Organization) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.world-tourism.org>.

Роман В.П.,

к. ю. н., голова циклової комісії з правознавства Карпатського коледжу Університету «Україна»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ДОСТУП ДО ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

***Анотація.** У статті проаналізовано основні напрямки реалізації та законодавчого вдосконалення права осіб з інвалідністю на доступ до транспортної інфраструктури. Визначено основні перешкоди для пасажирів з інвалідністю під час користування транспортними засобами та запропоновано шляхи подолання цих перешкод.*

***Ключові слова:** інвалідність, особа з інвалідністю, соціальна інфраструктура, контрольно-наглядова діяльність, орган місцевого самоврядування, доступність транспорту.*

Вступ. Розбудова демократичної, соціальної, правової держави та запровадження міжнародних стандартів дотримання прав людини передбачають створення дієвих механізмів їх забезпечення загалом і для осіб з інвалідністю зокрема. Проблема інвалідності є широкомасштабною та не має часових або територіальних обмежень. Нині у світі налічується понад мільярд людей з різними формами інвалідності, що становить 15 % населення планети. За офіційними даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2017 рік в нашій країні мешкає 2 603 319 осіб з інвалідністю, що становить 6,1 % від загальної кількості населення. Особи з інвалідністю мають однакові з іншими людьми права щодо безперешкодного доступу до соціальної інфраструктури. Насамперед це забезпечують рівністю громадян у державі загалом, створюючи умови для соціалізації осіб з інвалідністю. Водночас моніторинг понад 7500 об'єктів суспільних і державних установ, проведений у 17 обласних центрах України, засвідчив, що з них для інвалідів: 26 % – доступні, 17 % – частково доступні, 57 % – недоступні [1]. Зазначене підтверджує немож-

ливість реалізації особами з інвалідністю права на безперешкодний доступ до соціальної інфраструктури та транспорту.

Безпосередньо досліджували проблематику, пов'язану з реалізацією прав осіб з інвалідністю, Н. П. Коробенко, О. Й. Лесько, Т. А. Лихіна, О. М. Міщенко, Л. І. Миськів, Н. В. Мюллер, О. В. Паровошник, С. В. Пасічніченко, В. І. Петрусевич, Є. Ю. Соболь, В. С. Тарасенко, А. Л. Терещенко, М. В. Чічкань, Л. П. Шумна та ін.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття основних перешкод для пасажирів з інвалідністю під час користування транспортними засобами та запропонувати шляхи подолання цих перешкод на основі аналізу законодавства та ґрунтуючись на реальній ситуації сучасної інфраструктури.

Результати дослідження. У зв'язку з тим, що особи з інвалідністю через вади не мають змоги нарівні з іншими людьми повноцінно реалізувати свої права, держава своїми діями повинна забезпечувати їм дотримання цих прав, а також свобод і законних інтересів. Поштовхом для запровадження на загальнодержавному рівні норм і стандартів, які враховують особливості зазначеної категорії осіб, стала ратифікація Конвенції про права осіб з інвалідністю 16 грудня 2009 року, після набрання чинності якої було прийнято низку нових і внесено зміни до наявних нормативно-правових актів. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2012 року № 706 було затверджено Державну цільову програму «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року, одним із завдань якої є створення для осіб з інвалідністю безперешкодного доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку [2]. Тобто на території України протягом 2012–2020 років соціальна інфраструктура (зокрема заклади освіти, праці, медицини, правоохоронні органи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, музеї, театри, бібліотеки, спорткомплекси, аптеки тощо, а також усі види транспорту (автомобільного, залізничного, морського, повітряного) тощо) повинна бути обладнана та побудована так, щоб особи з інвалідністю незалежно від фізіо-

логічних (опорно-рухових, слухових, зорових) і психічних розладів мали змогу безперешкодно та без сторонньої допомоги користуватися нею.

На законодавчому рівні питання доступності інфраструктури для осіб з інвалідністю врегульоване Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-XII, у ст. 26 визначено, що підприємства, установи й організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю (серед яких особи з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів) до об'єктів фізичного оточення [4]. Зазначене формулювання, на нашу думку, є застарілим і потребує нової редакції з декількох причин: по-перше, зі змісту зазначеної норми помилково можна дійти висновку, що обов'язок створення особливих умов для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю покладено лише на підприємства, установи й організації, що є не цілком правильним, адже головним суб'єктом залишається держава як основний гарант прав та свобод людини і громадянина (зокрема й осіб з інвалідністю); крім того, не визначено, до яких форм власності належать зазначені підприємства, установи та організації – державної, комунальної або приватної, що в практичній діяльності може призвести до ігнорування цієї норми підприємствами, установами або організаціями приватної форми власності через брак прямої вказівки на них у законі. По-друге, термін «особа з інвалідністю» доцільно замінити на «особа з обмеженими можливостями», акцентуючи увагу не на вадах і розладах, а на неможливості виконання цією особою певних дій без спеціальних пристроїв чи засобів або допомоги інших осіб. По-третє, з позицій функціонального підходу уточнення «зокрема осіб з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів» необхідно замінити на «опорно-руховими, слуховими, зоровими обмеженими можливостями». По-четверте, нині в законодавчій базі та науковій літературі не вживають словосполучення «об'єкти фізичного оточення», тому замість нього варто використати «об'єкти

громадського призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу».

Чинне законодавство та суб'єкти контрольно-наглядової діяльності не спроможні подолати наявні проблеми щодо реалізації прав осіб з інвалідністю, тому актуальною є необхідність докорінного перегляду чинної нормативно-правової бази щодо здійснення контрольно-наглядової діяльності у сфері забезпечення прав осіб з інвалідністю, а також відповідних їй процедур.

Держава бере на себе зобов'язання щодо створення умов для рівної реалізації людьми їхніх прав, свобод та обов'язків незалежно від будь-яких ознак, що стосується й інвалідності. Однак аналіз щорічних доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, а також територіальних органів державної влади та місцевого самоврядування щодо дотримання прав осіб з інвалідністю засвідчує неможливість реалізації прав і свобод зазначеною категорією в повному обсязі.

В умовах сьогодення є низка об'єктивних і суб'єктивних чинників, які унеможливають реалізацію певного конституційного права людиною. Зокрема, слід акцентувати увагу на тих причинах, що безпосередньо пов'язані зі статусом особи в суспільстві, її рівнем і способом життя тощо. Ідеться про ті обставини, що в сукупності формують її як самостійний суб'єкт суспільного життя в державі.

У 2016 році Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» оприлюднила Звіт «Доступність транспорту та об'єктів транспортної інфраструктури для осіб з інвалідністю», який містить комплексний аналіз транспортної інфраструктури стосовно безперешкодності та доступності для осіб з інвалідністю шляхом: опитування як осіб з інвалідністю, так і їхніх родичів та осіб, які за ними доглядають, про стан зупинок, автобусів, маршрутних таксі на наявність створених для осіб з інвалідністю спеціальних умов; безпосереднього огляду зупинок і транспортних засобів у найбільших містах України (Вінниця, Жи-

томир, Київ, Львів, Полтава, Рівне, Чернігів); розгляду окремих державних будівельних норм та їх реалізації в конкретних випадках, випадків їх фіктивності; формулювання пропозицій, удосконалення нормативно-правової бази та механізмів забезпечення доступу осіб з інвалідністю до об'єктів транспортної інфраструктури. Зокрема, основними пропозиціями об'єднання визначило: 1) заборонити участь у конкурсі з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загально-го користування перевізникам-претендентам, що не мають жодного транспортного засобу, доступного для осіб з інвалідністю; 2) уніфікувати вимоги державних будівельних норм стосовно елементів доступності для осіб з порушеннями зору, щоб узгодити положення різних документів і врахувати всі аспекти доступності; 3) розробити й затвердити стандарт інформаційних трафаретів на громадському транспорті; 4) прийняти ДБН «Підземні пішохідні переходи» з подальшим розробленням документації з реконструкції наявних підземних пішохідних переходів, що збільшить кількість доступних станцій метрополітену; 5) розробити типовий проект комплексної реконструкції станцій метрополітену (стосується переважної більшості станцій) 6) доопрацювати, затвердити й організувати вивчення Інструкції про порядок супроводу осіб, що пересуваються на кріслах колісних; підвищити рівень контролю за перевізниками та застосовувати реальні санкції за порушення законодавства щодо незабезпечення доступності й нецільове використання коштів тощо [3, с. 34, 44–45, 48, 71, 115].

Такі пропозиції та рекомендації є аргументованими та ґрунтуючись на реальній ситуації сучасної інфраструктури, не потребують додаткового підтвердження. Саме тому здійснення ефективного контролю та нагляду у сфері забезпечення права осіб з інвалідністю на доступ до соціальної інфраструктури потребує посиленої уваги не лише з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, а й з боку науковців і громадських організацій та об'єднань, які, «будучи ближче до народу», мають реальну змогу запропонувати дієві механізми реалізації прав осіб з інвалідністю, що будуть враховані під час розроблення нормативно-правових актів.

Підтвердженням зазначеного можуть бути конкретні факти. Так, 2016 року до омбудсмена надходили непоодинокі звернення осіб з інвалідністю щодо їх дискримінації у зв'язку з незабезпеченням належної доступності до об'єктів фізичного оточення, зокрема транспортної та будівельної інфраструктури [9, с. 374]. Зокрема, до основних перешкод для пасажирів з інвалідністю під час користування транспортними засобами належать:

- недоступність об'єктів транспортної інфраструктури і транспортних засобів (міських зупинок громадського транспорту, підземних/наземних/надземних пішохідних переходів, прилеглої території, місць паркування приватного транспорту, пішохідних шляхів, перонів), а також споруд вокзалу/станції (вхід, туалет, каси, перони);
- низька якість надання послуг працівниками служб супроводу на вокзалах/станціях, провідниками, водіями тролейбусів, маршрутних таксі, касирами, контролерами;
- низька культура обслуговування пасажирів, необізнаність надавачів послуг, зокрема персоналу, з питань інвалідності;
- незабезпечення інформаційної доступності, насамперед для осіб із сенсорними порушеннями (сайти, інформаційні повідомлення, піктограми, шрифт Брайля тощо);
- непроведення належного моніторингу наявної ситуації;
- нерозуміння питань інвалідності, «доступності транспорту»;
- недосконалість законодавчо-нормативної бази;
- невиконання чинних нормативних актів, державних будівельних норм;
- брак доступної інфраструктури (приспосованих зупинок, місць для паркування автомобіля особами з інвалідністю, нормативних пандусів, маркування сходів, адаптованих платформ, пониження біля кас тощо);
- несистемність у навчанні фахівців, персоналу з питань інвалідності, доступності, супроводу осіб з інвалідністю;
- незабезпечення безпеки пасажирів з інвалідністю (відсутність відповідних піктограм, запасних виходів, зношеність транспортних засобів тощо) [3, с. 34, 117–118].

До зазначених перешкод варто додати: по-перше, відсутність уніфікованого звукового сигналу світлофора для осіб з порушенням зору – музика, голосовий сигнал, спів птахів тощо призводять до дезорієнтації особи з інвалідністю, тому необхідно на рівні державного стандарту уніфікувати питання звукового сигналу на світлофорі для осіб із порушеннями зору; по-друге, застосування гучномовців на зупинках, їх оголошення або музичні сигнали перешкоджають особі з порушенням зору почути оголошення про прибуття автобусу, а також імовірність сплутати звуковий сигнал світлофора з гучномовцем, що може призвести до негативних наслідків як для осіб з інвалідністю, так і для транспортних засобів; по-третє, відсутність спеціально обладнаних маршруток та автобусів для інвалідів-візочників, хоча «на папері» кількість спеціально обладнаного транспорту щороку збільшується, а насправді такий транспорт наявний лише у великих містах і в обмеженій кількості (наприклад, один на маршрут).

Висновки. Для ефективної реалізації права осіб з інвалідністю на доступ до транспортної інфраструктури необхідно: 1) запровадити спеціальні курси та семінари для працівників служб супроводу на вокзалах і станціях, провідників, водіїв автобусів, тролейбусів, маршрутних таксі та контролерів щодо підвищення рівня кваліфікації в питаннях інвалідності й особливостей роботи із зазначеною категорією осіб (серед них особи з вадами опорно-рухового апарату, слухової, зорової сенсорних систем); 2) увести в експлуатацію пристосований для осіб з інвалідністю транспорт на кожному маршруті не лише у великих містах, а й у містечках, селах і селищах за коефіцієнтом мешканців: один пристосований транспортний засіб на 50 тис. населення; 3) розробити та затвердити стандарт уніфікованого звукового сигналу світлофора для осіб з порушеннями зору; 4) скасувати гучномовці на зупинках або спрямувати їх використання не з метою реклами чи пропаганди, а з метою озвучення номера автобуса, який прибуває на зупинку, і точний час його прибуття; 5) розробити й затвердити державний стандарт звукового супроводу всередині кож-

ного автобуса та маршрутного таксі (для осіб із порушенням зору) та їх текстового супроводу (для осіб із порушенням слуху) за зразком озвучення назв зупинок у метрополітені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безбар'єрне середовище для людей з інвалідністю в Україні. Відродження : [сайт]. URL: [http:// www.irf.ua/ allevents/ news/bezbarerne_seredovische_dlya_lyudey_z_invalidnistyu_v_ukraini_pyat_osnovnikh_problem/](http://www.irf.ua/allevents/news/bezbarerne_seredovische_dlya_lyudey_z_invalidnistyu_v_ukraini_pyat_osnovnikh_problem/).

2. Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року : постан. Кабінету Міністрів України від 1 серп. 2012 р. № 706. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/706-2012-p>.

3. Доступність транспорту та об'єктів транспортної інфраструктури для осіб з інвалідністю : звіт за результатами дослідження. Київ, 2016. – 118 с.

4. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252.

5. Про реалізацію статей 19 і 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» : постан. Кабінету Міністрів України від 31 січ. 2007 р. № 70. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/70-2007-p>.

6. Про Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю : указ Президента України від 1 груд. 2014 р. № 902/2014. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902/2014>.

7. Проблеми, яких ми не бачимо. День. 2013. 13 листопада. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/problemi-yakih-ne-bachimo>.

8. Щодо удосконалення системи встановлення інвалідності: заг. огляд від 16 трав. 2011 р. № 61212/13-600-979.

9. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. – Київ, 2017. – 627 с.

УДК 316.012

Фетько С.В.,

ст. викладач кафедри економіки та менеджменту Карпатського інституту підприємництва

ПОДАТКОВА РЕФОРМА – ЗУСТРІЧНИЙ КРОК ДО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ

***Анотація.** У статті проаналізовано актуальні проблеми розвитку туризму в Україні, розглянуто європейську практику, щодо ставок ПДВ.*

***Ключові слова:** Податок, туризм, готель, туристична індустрія, податкова реформа, податок на додану вартість, бізнес.*

Одним із важливих факторів економічного зростання країни є ефективна податкова система. Держава за допомогою податків впливає на економіку країни, отримує відповідну суму податкових платежів та надає економічні наслідки внаслідок впливу податків, а саме: зростання обсягів виробництва, збільшення інвестицій, підвищення ставок від прибутку. Відсутність ефективної податкової політики в Україні негативно впливає на розвиток національної економіки, призводить до збільшення частки тіньової економіки, корупції та недовіри з боку населення. Тому оптимізація рівня податкового навантаження є актуальною сьогодні для України. Вивчення та використання досвіду країн світу щодо формування ефективної податкової політики для України є вагомим з точки зору сприяння прискоренню інтеграції в Європейський Союз

Таким чином, особливості існуючої податкової системи вимагають реформи.

Метою реформування податкової системи України є підвищення його ефективності та раціональності, що створює сприятливі умови для ведення бізнесу, здійснення інвестиційної та інноваційної політики, підвищення споживчого попиту на внутрішньому ринку.

Туристична галузь залишається важливим фактором забезпечення економічного росту країни та її регіонів. Експерти відзначають постійне зростання її ролі у структурі глобальної економіки. Туризм є одним із найперспективніших галузевих напрямів активізації економічного розвитку України.

Визначено, що до позитивних чинників розвитку туристичного бізнесу належить: залучення інвестицій; підвищення конкурентоспроможності регіону і країни в цілому, поліпшення регіонального / національного іміджу; підвищення здатності до сприйняття інновацій; зміцнення власного конкурентного статусу через посилення конкуренції; розвиток регіональних брендів; підвищення якості життя населення; гнучкість і швидка адаптація до сучасних економічних умов розвитку.

Особливості географічного розташування, сприятливий клімат, унікальні природнорекреаційні ресурси та велика кількість історикокультурних пам'яток створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів туризму в Україні.

Розвиток туризму в Україні як сектора економіки – один з ключових пунктів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Під час парламентських слухань, в 2016 році, було перераховано умови, які підвищать туристичну привабливість країни, і відповідні рішення, які потрібно прийняти на державному рівні. Серед них – лібералізація візового режиму, підвищення конкуренції на ринку авіаперевезень, комунікація безпеки України і знижена ставка ПДВ для готелів та засобів розміщення. З цієї точки зору, ми програємо іншим країнам, де діє сприятлива податкова політика держави і існує ряд преференцій щодо підтримки туризму та готельного бізнесу. [1].

Давайте подивимося на ситуацію з різних сторін. Засоби розміщення – це основні підприємства в системі української туристичної індустрії.

В рамках Угоди про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання наблизити своє законодавство до європейських норм. Що передбачає зниження ставки ПДВ на послуги укра-

їнських готелів і засобів розміщення. Однак до сих пір ПДВ залишається на рівні 20%.

Звернемося до європейської практики. У всіх країнах Євросоюзу ставку ПДВ для готелів встановили на рівні в два, в три, а то і в чотири рази нижче стандартного ПДВ. Таким чином, в туристично розвиненій Італії ПДВ – 22%, а для готелів – 10%, Португалії стандартний ПДВ становить 23%, а для готелів – 6%, в Люксембурзі стандартний ПДВ – 17%, а для готелів – 3%, [8]. Така політика призвела до відмінних результатів і зробила позитивний вплив не тільки на туристичну галузь, але на національну економіку в цілому. А для таких країн як Іспанія, Італія, Ірландія, свого часу, це стало рушійним елементом для виходу з кризи.

Польща також виявляла свою зацікавленість в залученні туристів і інвесторів на етапі її вступу в Європейський Союз шляхом прийняття сприятливої податкової політики в сфері туризму. Так, польський туристичний бізнес теж має низьку ставку ПДВ для галузі – 7%, при 22% для інших сфер бізнесу [4]. Кілька років тому Грузія визнала в'їзний туризм як одну з пріоритетних галузей економіки для розвитку країни, звільнивши її повністю від оподаткування. У підсумку, в 2017 році країну відвідало іноземців – 7,5 мільйона чоловік, згідно з даними Національної адміністрації туризму Грузії. Значно зросли доходи від туризму і склали близько 3 мільярди доларів. Ми повинні також брати до уваги, що готельний бізнес в Україні – це один з основних «роботодавців» для молодих людей без досвіду роботи, людей без вищої освіти і людей пенсійного та передпенсійного віку. Саме в готелях є можливість часткової зайнятості або роботи за гнучким графіком. А для жителів малих міст чи сіл Західної України туризм – чи не єдина сфера, де можна працевлаштуватися.

Висока ставка ПДВ – один з тих факторів, які негативно впливають на туристичну та інвестиційну привабливість України, зменшуючи потенціал країни, і, крім того, призводять до збільшення тіньового сектора економіки в готельній сфері. [6].

Велика частина підприємств змушені мінімізувати податки, працюючи як фізична особа підприємець, а що стосується хостелів, апартаментів і кемпінгів – то більшість з них взагалі ніяк не оформлені. [7].

Для України важливо детально проаналізувати наявну податкову систему і ввести ті зміни, які завдадуть найменше шкоди платникам та при цьому зможуть ввести в нашу податкову систему ті аспекти, які покращать функціонування економіки, а, отже, призведуть до стабілізації позиції України на світовій арені

Отже, вивчення сучасного стану податкової системи показує, що поточні проблеми переорієнтації поточної податкової системи на стимулювання процесів соціально-економічного розвитку країни залишаються відкритими, вирішення яких може бути кроком на шляху підвищення рівня конкурентоспроможності держави та сприяння розвитку української економіки

Українська туристична індустрія не має шансів для подальшого ривка без податкових реформ. Тому величезною перемогою я вважаю реєстрацію проекту Закону №10122 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо розміру ставки податку на послуги з тимчасового розміщення». Він передбачає зниження ПДВ в два рази – до 10%. [2]. Зниження ставки ПДВ для туристичної індустрії стимулює приплив інвестицій, в тому числі іноземних, створює нові робочі місця і підвищує зростання галузі, що в підсумку призводить до збільшення надходжень до державного бюджету – причому при низькому рівні витрат. Все це позитивно впливає на імідж України на світовій арені, наближає нас до міжнародного співтовариства і трансформує нашу країну в популярну для подорожей, відпочинку і ділових поїздок. Отже, при проведенні національної податкової реформи Україна має застосовувати зарубіжний передовий досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий Кодекс України / Міністерство фінансів України // www.minfin.gov.ua.
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 21.12.2016 № 1797-19; [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1797-19/page>
3. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу / М.І. Карлін. – К.: Знання. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/101091-112-rozvitok-ta-osoblivost-podatkovy-sistemi-shvets.html>.
4. Крисоватий А.І. Податкова система зарубіжних країн: [навчальний посібник] / А.І. Крисоватий. – Тернопіль: Економічна думка. – 2016, – 242 с.
5. Лопушинський І.П. Місцеві податки і збори: стан та перспективи зростання. – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavny/2009_63_2/63_2_25.pdf
6. Нагорняк Г. Проблеми податкового регулювання в Україні та шляхи їх вирішення / Г. Нагорняк, Ю. Вовк // Галицький економічний вісник. – 2014. – №2(27). – С. 140–152.
7. Норма чи перешкода зростанню. Чи зависокі податки в Україні [Електронний ресурс]:—Режим доступу до ресурсу: https://espresso.tv/article/2018/02/22/norma_chy_pereshkoda_zrostannyu_chy_zavysoki_podatky_v_ukrayini
8. Податки: світовий досвід та вітчизняна практика [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/110.html.
9. Електронний посібник з дисципліни: Податкова система. Романюта Е. Моніторинг рівня податкового навантаження в Україні та країнах ЄС / Е. Романюта // Світ фінансів. – 2017. – № 2 (51). – С. 128-138. – Режим доступу: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/viewFile/1003/1011>

Розділ II.

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВЕКТОРИ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Андрійцьо В.М.,

*кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв
України, зав.кафедри мистецьких дисциплін Ужгородського ко-
леджу культури і мистецтв*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

Анотація. В статті вперше перед сучасниками на повен зріст вимальовується постать героя України – президента Карпатської України, видатного релігійного, державного діяча, педагога, публіциста, письменника і драматурга, одного із засновників українського театру на Закарпатті Августина Волошина (1874-1945), який першим на Закарпатті почав пропагувати національну українську ідею засобами театрального мистецтва.

Ключові слова: національна ідея/national idea, драматургія/dramaturgy, театр/theatre, глядач/audience.

Історія Закарпаття перших чотирьох десятиліть ХХ століття тісно пов'язана з іменем Августина Волошина – Президента Карпатської України. Його постать активно присутня і в подальшому історичному процесі, а в часи, коли почала відроджуватися Українська держава, засяяла світлом Національного героя України.

Видатний педагог, учитель-філолог, журналіст, просвіти-тель, громадсько-політичний діяч А.Волошин постає перед нами як і культуролог, де з особливою увагою відноситься до народного мистецтва, в тому числі національного театру і драматургії, намагаючись скористатися ними для пропаганди своїх педагогічних морально-навчальних і просвітительських ідей. В сучасній дослідницькій роботі, на жаль, цьому аспекту його діяльності не приділяється належної уваги, тому виникає бажання прослідити і проаналізувати його розуміння дра-

матичних явищ народного життя, намагання вплинути на цей процес через мотивовані моделі драматичного твору та вистав театру у вирішенні соціальних, економічних, політичних, релігійних, духовних та побутових проблем, розглядаючи їх через призму боротьби за національну ідею. Це стосується його драматичних творів, написаних на початку 30-х років як «Маруся Верховинка» (1931), «Без Бога ні до порога» (1935).

Кінець 30-х років не сприяв драматургічній творчості А.Волошина. до неї він повертається у Празі на початку 40-х років, написавши три п'єси «Фабіола», «Князь Лаборець», «Син Срібної Землі Юрій Довжа». В цих творах автора цікавить історична тема, де на прикладі минулого він міг краще простежити історичну долю свого народу, показати його вікову боротьбу за своє самоутвердження і виживання.

«Маруся Верховинка» вийшла друком у 1931 році в Ужгороді. Центральний образ п'єси – сільська вчителька Маруся, котра любить молодого Івана Петрівського, разом з ним гуртує молодь, проводить на селі велику культурно-освітню роботу. До Марусі залицявся сільський писар Стефан Вернер. Цей любовний трикутник, та й ще те, що п'єса написана українською мовою, видана фонетичним правописом, а один із героїв – писар Стефан Вернер розмовляє «літературним руским язиком» в стилі «Русского Выстника» (ремарка А.Волошина) нагадує нам героїв І.Котляревського «Наталка Полтавка». Що, звичайно, і засвідчує вплив класика української літератури на автора. Проте герої «Марусі Верховинки» живуть в іншому часі і вирішують інші проблеми. Майже всі події п'єси розгортаються навколо головної героїні Марусі Тисовської, котра відстоює рідномовну школу, на противагу писареві Вернеру та корчмарю, які намагаються завести в селі панську школу, щоб вчити дітей «образованним язикам». В п'єсі задіяна боротьба з пияцтвом, спроби реформувати село, різні соціально-побутові заходи, як кредитку касу, кооперацію, читальню.

П'єсу «Маруся Верховинка» було поставлено самоосвітнім гуртком Учительської семінарії Ужгорода під керівництвом режисера Михайла Біличенка. Прем'єра відбулася 26 травня 1935 року. Головну роль Марусі зіграла Варка Тислевич, в

майбутньому акторка театру Карпатської України «Нова Сцена». До 70-річчя Карпатської України (2009р.) п'єса «Маруся Верховинка» знайшла своє нове сценічне втілення зусиллями Хустського народного театру ім.В.Майданного, в постановці режисера Василя Чорея. Як і сама прем'єра, так і гастрольні вистави селами і містами області та в місті Ужгороді глядачами сприймалася з великою зацікавленістю і супроводжувалися бурхливими оваціями.

Друга п'єса А. Волошина « Без Бога ні до порога» теж про закарпатське село. Свідома молодь в особі Олени і сільського вчителя Світлуна бажає жити по-новому, знаходячи сили, щоб протистояти Корчмарю та іншим п'яничкам зусиллями і настирливістю Олени і Світлуна знаходять свій «істинний шлях», брат Олени – Петро, спочатку байдужий до церкви і нових форм господарювання на селі, а згодом активний їх впроваджувач. Наступну п'єсу «Без Бога ні до порога» зіграли драмгуртківці 4 грудня 1935 року теж з режисурою М. Біличенка. в головних ролях були: Л. Устиякович, М. Медвідь, Ю. Фірчак.

Обидві п'єси, безперечно, писалися на злобу дня, відтворювали соціальні явища, характерні для Закарпаття з початку 20-х років і були тісно пов'язані боротьбою за національну ідею. Перша «Маруся Богуславка» пропагувала ідеї «Просвіти», друга – «Без Бога ні до порога» є відгомонам релігійної і церковної кризи в нашому краю на початку 30-х років. П'єси ставилися на самодіяльній сцені режисером М.Біличенком силами акторів Ужгородської вчительської семінарії в 1935 році.

Августина Волошина і надалі цікавила проблема боротьби за віру й ідею і він втілював її у «Фабіолі» на прикладі давньоримського суспільства.

Його герої – цільні натури, що самовіддано і поширюють християнську віру, ні під якими погрозами і тортурами не зрікаються своїх переконань, свідомо йдуть на мученицьку смерть. Тому є всі підстави провести паралелі між подіями в Карпатській Україні і подіями, відтвореними в «Фабіолі», де непереможною виступає як християнська, так і національна ідея.

Історична драма «Князь Лаборець» написана А.Волошином у 1942 році в Празі. Це нова спроба відновити легендар-

ний образ ужгородського князя Лаборця, який уособлює руський народ у Карпатах. Його життя підпорядковане розбудові своєї країни і її захисту від завойовників. Він гине у нерівній боротьбі, але проголошені ним ідеї незалежного державного народу, християнської просвіти, любові і милосердя залишаються жити в серцях і душах нащадків.

«Син Срібної Землі Юрій Довжа» – історична драма про Юрія Довжу, керівника антифеодального слов'янського повстання в 1514 році, події якого частково розгорталися на Закарпатті, в тому числі в Хусті – через віки столиці Карпатської України. А.Волошин жив у той час, коли закарпатці пробуджувалися від сну ХІХ ст., почали усвідомлювати себе часткою українського народу. Як культурно-національний провідник свого народу він упродовж півстоліття захищав його право на державно-політичне життя, національну русько-українську культуру, мову, обрядність. Про що гордо говорить вустами сільської вчительки Марусі Тисовської, головної героїні п'єси «Маруся Верховинка»: «...ми, русини – сини великого народу, й довіку будемо ними, хоч би тут десять шкіл малярських та москальських чи інших поставили». А. Волошин послідовно відстоював єдність закарпатців зі Східною Україною, майбутнє Закарпаття бачив тільки у Соборній Українській державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошин А. Вибрані твори/Августин Волошин. Упорядник, автор вступної статті та приміток О.В. Мишанич. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – 528 с.
2. Гренджа-Донський В. Шляхом терновим/ Василь Гренджа-Донський. Упорядкування, підготовка текстів та передмови Зірки Гренджа-Донської. – Ужгород: Карпати, 2004. – 606 с.
3. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945р /Ю.-А.Шерегій. Редакція і вступні статті В.Маркуся і В.Ревуцького. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, Пряшів, Львів: Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, 1993. – 414 с.

Головчук О.В.,

к. політ. н. доцент кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

***Анотація.** У статті досліджено аспекти внутрішньоособистісного дискомфорту. На основі аналізу літературних джерел та результатів соціологічних досліджень зроблено індивідуальні висновки щодо формування сукупності психологічних причин та особливостей внутрішньоособистісних конфліктів. Проаналізовано тенденції відносин у групах і наслідки неадаптованості особистості до суб'єктивної оцінки її участі і ролі партнерами соціальних відносин.*

***Ключові слова:** внутрішньоособистісний конфлікт, психологія особистості, самореалізація, суперечливість, протиріччя, особистість.*

На нашій планеті диваками і самітниками називають особистостей, котрі віддаляються від громади, обирають існування в відокремленому, власному світі. 99 відсотків сучасних людей живуть в соціальному середовищі. Це означає, що вони залучаються до суспільних відносин, які багатосторонньо впливають на них.

Жодна особистість як істота соціальна не може розвиватися поза цією системою суспільних відносин. До того ж саме у суспільстві вона може задовольнити свої потреби, затвердити інтереси і досягти поставлених цілей. Іншими словами, жити в суспільстві і бути вільним від нього не можна. У той же час будь-яка особистість прагне до самореалізації та вільного вибору критеріїв її успіху. Це об'єктивна суперечність між особистістю і суспільною громадою і зумовлює появу різних внутрішньоособистісних конфліктів, що мають негативні наслідки для подальшого успішного розвитку особистості. Цей суперечливий характер відносин людини до навколиш-

нього світу, до інших людей і до самого себе обумовлює і суперечливість внутрішньої структури особистості. Індивид як частина суспільства не має можливості «вистрибнути» з цілісної системи суперечливих суспільних відносин, які в кінцевому рахунку детермінують її психіку, самоусвідомлення і весь внутрішній світ. Науковцями доведено, що відносини людей є об'єктивно суперечливими. Протиріччя, які виникають при цьому, і породжують конфлікти, які за певних умов фіксуються і входять в структуру особистості» [1, 37].

Дамо визначення внутрішньоособистісному конфлікту. Це стан структури особистості, коли в ній одночасно існують суперечливі і взаємовиключні мотиви, ціннісні орієнтації і цілі, з якими особистість в даний момент не в змозі впоратися, тобто виробити пріоритети поведінки, засновані на них. Можна сказати і по-іншому: внутрішньоособистісний конфлікт – це стан внутрішньої структури особистості, що характеризується протиборством її елементів.

Таким чином, можна виділити наступні характеристики внутрішньоособистісних конфліктів:

1) внутрішньоособистісний конфлікт з'являється в результаті взаємодії елементів внутрішньої структури особистості;

2) сторонами внутрішньоособистісних конфліктів виступають одночасно існуючі в структурі особистості різнопланові і суперечливі інтереси, цілі, мотиви і бажання;

3) внутрішньоособистісний конфлікт виникає тільки тоді, коли сили, що діють на особистість, є рівновеликими. В іншому випадку людина з двох зол просто вибирає менше, з двох благ – більше, а покаранню за краще нагороду;

4) будь-яке внутрішнє конфлікт супроводжується негативними емоціями;

5) основу будь-якого внутрішньоособистісних конфліктів становить ситуація, що характеризується:

- суперечливими позиціями сторін;
- протилежними мотивами, цілями і інтересами сторін;
- протилежними засобами досягнення цілей в даних умовах (наприклад, переслідується мета – перемогти в битві, але

разом з тим необхідно християнські заповіді дотримати, в тому числі – «не убий»);

- відсутністю можливості задоволення будь-якої потреби і разом з тим неможливістю її усунення.

Слід також додати, що внутрішньоособистісний конфлікт може бути не тільки усвідомленим, а й неусвідомленим, що робить його менш значущим, проте результати можуть бути вельми неочікуваними, як для особистості, так і для її оточення.

Всю сукупність внутрішньоособистісних конфліктів при їх конкретнішому розгляді можна розділити на три види:

1) внутрішні причини, які формуються й закладаються в суперечностях самої особистості;

2) зовнішні причини, зумовлені становищем особистості в соціальній групі (колективі, організації, класі, товаристві, спільноті);

3) зовнішні причини, зумовлені становищем особистості загалом у суспільстві.

Слід мати на увазі, що всі ці види причин конфлікту тісно пов'язані між собою, а сама їх диференціація досить умовна. Мова йде по суті про поодинокі, особливі і загальні причини, між якими, як і між категоріями, що їх відображають, існує діалектичний взаємозв'язок.

Наприклад, внутрішні причини конфлікту є результат взаємодії особистості і з групою, і з суспільством, і не виникають самі по собі, нізвідки.

Внутрішні причини внутрішньоособистісних конфліктів кореняться в суперечностях між різними мотивами особистості, в неузгодженості її внутрішньої структури. При цьому чим складніше внутрішній світ людини, чим більше розвинені його почуття, цінності і домагання, чим вище його здатність до самоаналізу, тим більшою мірою особистість схильна до конфлікту. Серед основних, що викликають внутрішній конфлікт, можна виділити наступні протиріччя:

- між потребою і соціальною нормою. Внутрішньоособистісний конфлікт, що виникає на цій основі, класично розкри-

тий 3. Фрейдом. Зігмунд Фрейд – відомий лікар-психіатр і психоаналітик, що жив в Австрії на рубежі XIX-XX століть [3].

- мотивів, інтересів і потреб (і в кіно хочеться піти, і до лекції потрібно підготуватися);

- соціальних ролей (і на виробництві треба затриматися для виконання термінового замовлення, і з дитиною погуляти);

- соціальних цінностей і норм: як поєднати християнську цінність «засуджуй ближнього» і потребу свідчити в суді.

Для виникнення внутрішньоособистісного конфлікту зазначені суперечності повинні придбати глибокий особистісний сенс, інакше людина не буде надавати їм значення. Крім того, різні сторони протиріч по силі свого впливу на особистість повинні бути приблизно рівними. В іншому випадку людина з двох зол легко вибирає менше, а з двох благ – більше, або потрібніше у даний момент. І жодного конфлікту не виникає.

Зовнішні причини внутрішньоособистісних конфліктів, обумовлені становищем особистості в групі, звичайно, різноманітні. Але їх загальна ознака полягає в неможливості задоволення будь-яких важливих, що мають в даній ситуації глибокий внутрішній зміст і значення для особистості, потреб і мотивів. У роботі «Психологія індивіда і групи» виділяються в зв'язку з цим чотири види ситуацій, що викликають внутрішньоособистісний конфлікт [2]:

- фізичні перепони, що перешкоджають задоволенню наших основних потреб: негода перешкоджає збиранню врожаю; недостатній дохід не дозволяє господині придбати те, що їй хочеться; опущений шлагбаум закриває доступ в те чи інше місце;

- відсутність об'єкта, необхідного для задоволення випробуваної потреби (я хочу випити чашку кави, але магазини закриті, і вдома кавових зерен більше не залишилося);

- біологічні обмеження (розово відсталі люди і люди з фізичними вадами, у яких перешкода криється в самому організмі);

- соціальні умови (головне джерело найбільшого числа наших внутрішньоособистісних конфліктів).

Коли наша потреба не зустрічає розуміння, коли ми позбавлені волі або відчуваємо себе чужими в своєму оточенні через ставлення до нас деяких людей – ми знаходимося в стані фрустрації. Існує безліч прикладів конфліктних ситуацій подібного типу в житті суспільства, оскільки часто групи чинять тиск на своїх членів, що призводить до особистих конфліктів.

Зовнішні причини внутрішньоособистісних конфліктів, обумовлені положенням особистості в організації, можуть бути представлені такими видами протиріч:

- між великою відповідальністю і недостатніми правами для її реалізації (людину підвищили на посаді, дали в підпорядкування нових співробітників, розширили функції і т.д., а її права залишилися обмеженими, як раніше);

- між жорсткими вимогами по термінах і якості виконання завдання і поганими умовами праці (за будь-яку ціну треба виконати виробниче завдання, а техніка стара і постійно ламається);

- між двома взаємовиключними вимогами або завданнями (вимоги одночасно підвищити якість продукції, що випускається і водночас збільшити виробництво її при незмінному обладнанні);

- між жорстко поставленим завданням і погано прописаними механізмами і засобами його виконання. (У нашому недавньому минулому в умовах жорсткої планової економіки в зв'язку з цим було популярним гасло «план за будь-яку ціну»);

- між виробничими вимогами, нормами і традиціями в організації, з одного боку, і особистими цінностями або потребами людини – з іншого. (Постійна робота у вихідні, вічні аврали, практика хабарів і підношень, підлабузництво, звичка начальника приставати з залицяннями до підлеглих, систематичні колективні випивки на роботі і т.д. – такого роду вимоги, звичаї і норми можуть бути не прийнятними для особистості);

- між прагненням до творчості, кар'єри, самоствердження і можливостями реалізацією цього в рамках конкретних умов життя і роботи. (Скажімо людина, яка прагне підвищити кваліфікацію, і немає для цього умов, може отримати в результаті внутрішньоособистісний конфлікт);

- причини, викликані несумісністю соціальних ролей особистості. (Ця причина внутрішньоособистісних конфліктів зустрічається досить часто. Її зміст полягає в протиріччі між тими функціями, які людина повинна виконувати, володіючи різними статусами. У цьому випадку різні ролі будуть пред'являти до людини різні, може бути, навіть суперечливі вимоги. Наприклад, статус керівника організації буде пред'являти одні вимоги і норми поведінки по відношенню до підлеглого, а статус близького друга – інші.);

- між прагненням до прибутку і моральними нормами. (Людина працює в організації, яка випускає прибуткову, але недоброякісну або шкідливу для споживачів продукцію.)

Зовнішні причини внутрішньоособистісних конфліктів, обумовлені положенням особистості в суспільстві. Ці причини пов'язані з протиріччями, які виникають на рівні соціальної макросистеми і кореняться в характері суспільного ладу, соціальної структури суспільства, його політичного устрою і економічного життя.

До тепер є актуальним питання впливу ринкових відносин на виникнення і розвиток внутрішньоособистісних конфліктів. Для нас це питання є особливо актуальним, тому що країна порівняно недавно встала на шлях ринкової економіки. І хоча у вітчизняній літературі цей аспект ще не вивчений в належній мірі, ми можемо звернутися до досліджень, які є в інших країнах, що давно стали на шлях економічного лібералізму [4, с. 612-616].

Великий внесок у розробку даної теми внесла дослідниця економічних та соціальних процесів і змін Карен Хорні, яскрава представниця неофрейдизму [2]. Вивчаючи вплив навоколишнього соціального середовища на формування особистості, дослідниця показала, що саме ринкові відносини в

значній мірі впливають на виникнення і розвиток внутрішньоособистісних конфліктів і навіть невротичної особистості. За її спостереженнями, ринок і загальна конкуренція висувають на перший план в структурі особистості проблему суперництва.

В умовах загальної боротьби всіх проти всіх постійне суперництво і конкуренція переростають у ворожість особистості не тільки по відношенню до інших, але і до себе, в постійне невдоволення собою. Вся культура і соціокультурне середовище при пануванні ринкових відносин характеризуються суперництвом і індивідуалізмом, які не тільки є рушійною силою економіки, але і пронизують все наше особисте життя.

В цих умовах особистість знаходиться в постійному конфлікті сама з собою. З одного боку, її успіхом захоплюються незалежно від того, якими засобами він досягнутий, з іншого – суспільство розглядає скромність і альтруїзм як соціальні та релігійні чесноти і винагороджує за ці якості хвалою і визнанням. Особлива складність, з якою стикається індивід в системі ринкових відносин, полягає в тому, що для суперництва він повинен мати в своєму розпорядженні значну частину агресивності і разом з тим від нього вимагається безкорисливість і навіть самопожертву. Така реальна об'єктивна соціальна основа внутрішньоособистісних конфліктів в умовах панування ринкового лібералізму.

У своїх роботах Хорні виділила ряд протиріч в ринковій культурі, які лежать в основі типових внутрішньо особистісних конфліктів, що призводять навіть до неврозів [2]. Це протиріччя між:

- протиріччя між суперництвом і успіхом, братньою любов'ю і людяністю (з одного боку, все робиться для досягнення успіху, а це означає, що ми повинні бути не тільки наполегливими, а й агресивними, здатними зіштовхнути інших з дороги. З іншого боку, ми глибоко ввібрали християнські ідеали, які стверджують, що егоїстично хотіти чогось для себе, а потрібно бути смиренними і поступливими);

- протиріччя між стимуляцією наших потреб з фактичними перешкодами на шляху їх задоволення. З економічних причин в ринковій культурі потреби постійно стимулюються рекламою, демонстрацією зразків споживацтва, ідеалом бути на одному рівні з кимось. Однак для величезної більшості така ситуація неможлива. Психологічним наслідком є дискомфорт від постійного розриву між бажаннями і їх здійсненням;

- протиріччя між затвердженими свободами людини і всіма її фактичними обмеженнями (суспільство каже його члену, що він вільний, незалежний, може будувати своє життя відповідно до своєї вільної волі; «велика гра життя» відкрита для нього, і він може отримати те, що хоче, якщо, звичайно, енергійний. Насправді ж для більшості людей всі ці можливості обмежені. Жартівливий вислів про те, що батьків не вибирають, можна поширити на життя в цілому – на вибір роботи, друга, відпочинку. В результаті людина коливається між відчуттям безмежної влади у визначенні власної долі і відчуттям цілковитої безпорадності).

«Ці протиріччя, закладені в нашій культурі, – робить висновок К. Хорні, – є з точністю ті конфлікти, які невротик відчайдушно намагається примирити: схильність до агресивності і тенденцію поступатися; надмірні домагання і страх ніколи нічого не отримати; прагнення до самозвеличення і відчуття особистої безпорадності» [2].

Значними є також результати дослідження питання про вплив ринкових відносин на внутрішньоособистісний конфлікт, проведені відомим американським психологом і філософом Еріхом Фроммом (1900-1980), який вважав сучасне західне суспільство, що характеризується «ринковим характером», – «хворим суспільством». Основна хвороба його – загальна конкуренція і відчуження, які пронизують усі сфери і рівні «розвиненого капіталізму»: суспільство в цілому, відносини між соціальними верствами і групами, спільнотами та окремими індивідами. Вони проникають навіть в сім'ю, де відбувається боротьба за владу, престиж і статус. Нарешті, відчуження вражає саму внутрішню структуру особистості. Відбу-

вається самовідчуження людини від своєї суті. Виникає конфлікт між сутністю і існуванням особистості [5].

Отже, підведемо підсумки: причини внутрішньоособистісних конфліктів давно досліджені. Вони різні за складністю, чинниками, вирішеннями. Проблемним є усвідомлення того факту, що сучасне суспільство дедалі сильніше сприяє появі нових і нових причин і факторів внутрішньоособистісних конфліктів. Саме це явище є ефектом багатьох неочікуваних наслідків цивілізаційних, технократичних і наукових відкриттів і досягнень людства. Мабуть, час замислитись і переглянути принципи існування і співіснування людей у сучасному суспільстві. А може, й придивитися пильніше до основ і принципів існування тих людей, які на якомусь етапі свого життя все різко змінюють і обирають для свого існування важкодоступні гірські вершини чи віддалені від міст і селищ території. Такий вибір може бути реакцією особистості на постійний внутрішньоособистісний конфлікт, спричинений соціальними факторами, а отже, пошуком істини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Леонт'єв А. Н. Діяльність. Свідомість. Особистість. М.: Политиздат, 1975. с.34-37.
2. Хорні К. Невротична особистість нашого часу. Самоаналіз. М.: Прогрес-Універс, 1993.
3. Психологія у вченнях Зігмунда Фрейда. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://www.yakaboo.ua/ua/author/view/Zigmund_Frejd/
4. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. – К., 1997. – С. 611-652.
5. Інтерв'ю з Еріхом Фроммом на каналі «Ей-Бі-Сі». Інтернет-ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=oU4CQjIGVOA>.

Головчук О.В.,

к. політ. н. доцент кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ – ФУНДАМЕНТУ СОЦІАЛЬНИХ СТОСУНКІВ

***Анотація.** У статті досліджено аспекти поняття «емоційний інтелект». На основі аналізу літературних джерел, а саме праць вчених, які першими ввели в наукову літературу це поняття – Мейєра, Селовея, Карузо – зроблено висновки щодо формування успішного фундаменту соціальних стосунків. Проаналізовано тенденції відносин особистості з неконтрольованими емоціями та, навпаки, стійким емоційним інтелектом.*

***Ключові слова:** емоційний інтелект, пізнавальний інтелект, емоції, соціальні стосунки, емоційний контроль, воля, успіх, магія емоцій, усвідомлення емоцій, інтуїтивне мислення.*

Постановка проблеми. Сучасний світ – це постійні динамічні зміни, наслідками яких є різноманітні стреси, які переживає особистість. Як відомо, люди по-різному реагують на одну і ту ж стресогенну ситуацію. В однаковій ситуації одні здатні контролювати сплески емоцій, уміють залишатися в спокої й адекватно оцінювати умови, що склалися, а інші постійно перебувають в стані нервової напруги. Останнім часом продовжує зростати науковий інтерес до феномену емоційного інтелекту, який вважається стресозахисним чинником особистісного вміння переживати сильне емоційне напруження і стрес. Це, на нашу думку підтверджує актуальність дослідження емоційного інтелекту особистості.

Вивчення емоційного інтелекту, власне, саме входження даного поняття у наукову лексику, значно розширило можливості багатьох напрямків науки: психології, соціології, медицини, логіки та інших. Дослідженням емоційного інтелекту займалося і займається багато зарубіжні і вітчизняних вчених. Теоретико-методологічну основу нашого дослідження становлять: сучасні теоретичні та емпіричні дослідження емоційного інтелекту: Д. Люсин, Дж. Майєр, П. Селовея та Д. Кару-

зо, теоретичні положення та концептуальні моделі емоційного інтелекту: І. Андреева, О. Білокінь, І. Ветрова, С. Дерев'янка, І. Єгоров, М. Зайднер, Н. Коврига, Дж. Меттьюс, Є. Носенко.

Мало кому відомо, що ще в 70-х роках український вчений, доктор медичних наук, професор із світовим ім'ям, який жив і працював в Києві, Анатолій Попов почав проводити дослідження в галузі психології емоцій. Ці дослідження на початку 90-х років минулого століття узагальнив і систематизував київський психолог Ігор Віленський.

Офіційно першими успішними кроками у вивченні поняття «емоційний інтелект» вважаються результати роботи групи вчених: Дж. Майєра, П. Селовея та Д. Карузо, які власне і запровадили теорію емоційно-інтелектуальних здібностей [2]. Саме вони вперше і застосували у своєму сучасному звучанні термін «емоційний інтелект» у 1990 році. Вчені говорили про нього як про форму соціального інтелекту, яка включає здатність відслідковувати свої власні почуття та емоції, а також почуття та емоції інших людей; розпізнавати їх та застосовувати цю інформацію для керування власним мисленням та діями.

Саловеем та Майєром було також розпочато ряд досліджень для розробки методів вимірювання емоційного інтелекту та дослідження його значимості. В одному із досліджень групі учасників було показано сумний фільм. За результатами вимірів учасники, які мали високі показники розуміння емоцій (здатності ідентифікувати та називати настрій, який переживається) швидше відновлювали свій стан. В іншому дослідженні ті, хто мав вищі показники в здатності точно сприймати, розуміти та оцінювати емоції інших, могли гнучкіше реагувати на зміни у своєму соціальному оточенні та розбудовувати підтримуючі соціальні мережі.

Отже, що ж таке емоційний інтелект? Визначень емоційного інтелекту на сьогодні чимало. Оскільки в цій області працює багато вчених, є визначення корифеїв – представників західної школи, є власне бачення концепції емоційного інтелекту російськими та українськими колегами. А також є статті і дослідження теоретиків і практиків – тренерів, коучів, психологів [3, 6].

Експерти Всесвітнього економічного форуму в Давосі озвучили ключові навички, які знадобляться вам для успішної кар'єри в 2020 році. А саме: комплексне розв'язання проблем; критичне мислення; креативність; уміння керувати людьми; взаємодія з людьми; емоційний інтелект; уміння формувати власну думку та приймати рішення; орієнтація на клієнтів; уміння вести переговори; гнучкість розуму (вміння швидко переключатися з однієї думки на іншу). Як ми бачимо на шостому місці розташовано емоційний інтелект, що також підтверджує актуальність його дослідження. Емоційний інтелект, на думку експертів, потрібен для того, щоб не лише розуміти емоції, наміри й мотивацію людей, а й уміти скерувати їх у належне русло.

Беззаперечно, що ідея емоційного інтелекту надзвичайно приваблива саме через свою глибинну вірність. Найкраще дозволяє зрозуміти сутність емоційного інтелекту твердження: емоційний інтелект дозволяє бути розумним зі своїми почуттями. EQ – це показник нашої здатності до спілкування, вміння усвідомлювати свої емоції та розуміти почуття інших людей.

EQ вважається емоційним еквівалентом пізнавального інтелекту (IQ). Якщо IQ відбиває здатності лівої півкулі нашого мозку, що відповідає за логіку і раціональне мислення, то EQ вимірює правопівсферні здібності: інтуїтивне мислення та емоційність.

Продовжимо досліджувати наукові вчення, що аналізують емоційний інтелект. На основі досліджень й наукових тезисів Саловея та Майєра, з'явилося чимало нових ідей інших науковців. Особливу увагу звернемо на вчення Денієля Гоулмана, який запровадив основи теорії емоційної компетентності. У 90-х роках він співпрацював із відомою американською газетою «Нью Йорк Таймз» (New York Times), спеціалізуючись на дослідженнях мозку та поведінки людини, і одночасно навчався на психолога в Гарвардському університеті, познайомився із роботами Пітера Саловея та Джона Д. Майєра. Він зокрема доводив, що успіх у бізнесі гарантував не когнітивний, а емоційний інтелект [5]. Людей з розвиненим емоційним інтелектом він описував так:

1. Вони добре розуміють власні емоції (самосвідомість).

2. Вони добре керують власними емоціями (самоконтроль).

3. Вони з емпатією ставляться до емоцій інших людей (соціальне розуміння).

4. Вони добре справляються з емоціями інших людей (управління взаємовідносинами).

В Гарварді Деніель Гоулман також співпрацював з Девідом МакКлілендом, який належав до групи дослідників, які поставили під сумнів інформативність когнітивних тестів щодо показнику успішності людини у житті. Все це надихнуло його на написання власної книги «Емоційний інтелект», яка була вперше опублікована в 1995 році. І ця ідея Даніеля Гоулмана щодо переважання емоційного інтелекту над когнітивним у визначенні життєвого успіху особистості була настільки вражаючою, що протягом п'яти років з моменту публікації його книжки «Емоційний інтелект», було продано 5 (!) мільйонів її примірників [1].

Значним проривом у становленні емоційного інтелекту як сучасного психологічного феномену стала публікація монографії Г. Гарднера «Framesofmind» [6]. Автором було обґрунтовано необхідність перегляду традиційних поглядів на емоційний інтелект. Він висловив припущення, що успішність життєдіяльності людини детермінована не одним, загальним типом інтелекту, а множинністю форм його прояву. До них належать: 1) вербальний інтелект; 2) логіко-математичний інтелект; 3) просторовий інтелект; 4) кінестетичний інтелект; 5) музичний інтелект; 6) міжособистісний інтелект; 7) внутрішньо-особистісний інтелект.

Інший вчений Р. Бар-Он наголошував на некогнітивній теорії емоційного інтелекту [1, с.12-14]. Р. Бар-Он виокремлює такі п'ять сфер компетенцій: внутрішньо-особистісна сфера (самоаналіз, асертивність, незалежність, самоповага, самореалізація); міжособистісна сфера (емпатія, соціальна відповідальність, міжособистісні стосунки); адаптивність (уміння вирішувати проблеми, реалістичність в оцінці дійсності, гнучкість); управління стресом (толерантність до стресу, контроль над імпульсами); загальний настрій (оптимізм, щастя). Змішані моделі включають когнітивні, особистісні та мо-

тиваційні риси, тому вони тісно пов'язані з адаптацією до реального життя [5, с.20-23]. У 1985 р. Р. Бар-Он вводить поняття «коефіцієнт емоційності» і пропонує анкету (EQ-i) для його вимірювання.

Майже одночасно з поняттям емоційного інтелекту Р. Бак запровадив у галузь психології поняття емоційної компетентності як здібності діяти згідно з внутрішнім середовищем власних почуттів і бажань [4, с. 33-35].

Х. Вайсбах і У. Дакс визначали емоційний інтелект як уміння «інтелектуально» керувати своїм емоційним життям [6]. До речі, однією з передумов оформлення змісту феномену емоційного інтелекту можна вважати введення у клінічну практику поняття «алекситимії», як стану, полярно відмінного від стану людини з високим рівнем сформованості емоційного інтелекту. У своєму першому визначенні алекситимія характеризується критично низьким рівнем вербальної ідентифікації емоцій та їх зовнішньої експресії.

У вітчизняній психології ідею єдності афективних та інтелектуальних процесів, що належала Л. Виготському, розвивали С. Рубінштейн, який доводив, що інтелектуальний процес не можливий без участі емоцій та А. Леонтьєв, який запровадив думку, що мислення має емоційну, іншими словами афективну регуляцію [1, с. 118-120]. Вони також визначали емоційність або афективність особливою стороною пізнавальних процесів, які відображають дійсність. Емоційні процеси, таким чином, не протиставляються. У формі емоцій маніфестується єдність емоційного й інтелектуального, так само як пізнавальні процеси констатують єдність інтелектуального й емоційного. Л. Виготський дійшов висновку про існування динамічної смислової системи, що представляє собою єдність афективних та інтелектуальних процесів: «Як відомо, відрив інтелектуальної боку нашої свідомості від його афективної, вольової сторони представляє один з основних і корінних вад всій традиційної психології. Мислення при цьому неминуче перетворюється на автономне протягом себе мислячих думок, воно відривається від всієї повноти живого життя...» С. Рубінштейн розглядав будь-яку емоцію як «єдність переживання і пізнання» [4, с. 34-35].

Ще один вітчизняний дослідник емоційного інтелекту – Д. Люсін, котрий представив двокомпонентну теорію даного феномена [4, с.36].

Дослідницею І. Андрєєвою розглянуті передумови розвитку емоційного інтелекту, гендерні відмінності у виразності компонентів емоційного інтелекту, а також можливості розвитку емоційного інтелекту в процесі психологічного тренінгу [5]. Т. Березовська довела можливість розвитку емоційного інтелекту шляхом спеціально організованого навчання [2]. Тобто до виокремлених Дж. Мейєром і П. Селовеєм когнітивних здібностей вчені змогли додати ще й особистісні характеристики індивіда та переконливо довести, що найбільш ефективні в своїй діяльності ті люди, які поєднують розум і почуття. При цьому у структурі емоційного інтелекту виділяються чотири компоненти: самосвідомість, самоконтроль, соціальне розуміння та управління взаємовідносинами, у компонент самоконтролю включає навик адаптивності, тобто гнучке пристосування до мінливої ситуації і подолання перешкод.

А. Панкратовою був проведений аналіз різних підходів до формування емоційного інтелекту й здібностей, що входять до його складу [8].

С. Дерев'янка встановила ефективність використання психологічного тренінгу в розвитку емоційного інтелекту [1, 121-123].

В Україні теж з'явилися дослідження з проблеми концептуалізації цього феномена та його функцій, який запровадив Е. Носенко та вивчення EQ як детермінанти внутрішньої свободи особистості, описаного Г. Березюк [3].

Як ми можемо побачити, проаналізувавши вищеназвані роботи, Дж. Мейєр, Д. Карузо та П. Селовеї визначають чотири складові емоційного інтелекту, а Р. Бар-Он, автор некогнітивної теорії емоційного інтелекту, вбачає п'ять, якими є некогнітивні здібності, знання і набуті компетентності, що дають людині можливість успішно справлятися з різними життєвими ситуаціями. Д. Люсін визначає дві складові, наголошуючи, що це є здатність до розумінню своїх та чужих емоцій, вміння керувати ними, розпізнавати та визнавати факти емоційного стану, його причини. Х. Гарднер пропонує критерії, яким повинен відповідати кожен знову визначається вид

(форма) інтелекту: кожна форма інтелекту повинна мати свою систему знаків (числових, мовленнєвих); повинні бути отримані докази того, що вона спирається на власну систему основних операцій або функцій; необхідна інформація про окремих людей, які мають виключне об'ємом даної форми інтелекту» [5, с. 26]. «Непрямыми передумовами» змішаних моделей» EQ послужили: концепція самоефективності А. Бандури, теорія самоактуалізації А. Маслоу, уявлення про важливість емоційного життя в клієнт-центрованої терапії К. Роджерса, в яких підкреслюється значимість вміння людей усвідомлювати свої здібності і ефективно управляти своєю поведінкою у відповідності зі знанням про сильні і слабкі сторони своєї індивідуальності» [7, с. 15-16].

Перейдемо до висновків і перспектив подальших досліджень.

У зарубіжній психології емоційний інтелект (EQ) розуміється як здатність диференціювати позитивні і негативні почуття, а також знання про те, як регулювати свій емоційний стан. У вітчизняній психології представлена ідея єдності афекту та інтелекту, визначено стійкий зв'язок між афективними та когнітивними процесами. Аналогом терміну «емоційний інтелект» вважається поняття «емоційного мислення». Дослідниками було виявлено взаємозв'язок емоційного інтелекту з показниками адаптивності, прийняттям себе та інших, емоційним комфортом та негативний зв'язок із зовнішнім контролем; збагачено уявлення про міжособистісний компонент емоційного інтелекту; висунута ідея приналежності окремих суб'єктів до особливої соціальної обдарованості, яка виявляється через єдність інтелектуальних, емоційних і комунікативних здібностей і становить психологічну основу успішності їхньої комунікації з оточуючими.

На сьогодні існує три загальних визначення емоційного інтелекту: як здатності діяти з внутрішнім середовищем своїх почуттів і бажань; як здатності розуміти відносини особистості, що репрезентується в емоціях, і керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу; як сукупності емоційних, особистих і соціальних здібностей, які

впливають на загальну здатність ефективно справлятися з вимогами і тиском навколишнього середовища.

Тобто, психологічна наука об'єднує під терміном «емоційний інтелект» знання та вміння людини розуміти та контролювати власні емоції, емоції інших, розбиратися у власних почуттях та почуттях інших. Всі ці якості є надзвичайно важливі у особистісному і професійному становленні та реалізації людини, відчуття нею комфорту і насолоди життям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенк Г. Ю. Интеллект: новый взгляд // Вопросы психологии. 1995. № 1. С. 111–131.

2. Андреева И. Н. Понятие и структура эмоционального интеллекта // Социально-психологические проблемы ментальности: 6-ая Международная научно-практическая конференция 26–27 ноября 2004 года, г. Смоленск: В 2 ч. Смоленск: СГПУ, 2004. Ч. 1. С. 22–26.

3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. – СПб., 2001. – С. 633-634

4. Люсин Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. С. 29–36.

5. Одинцова В. В. Психометрический анализ методики «Эмоциональный интеллект-2» // По материалам сайта www.ht.ru, 2006. Робертс Р. Д., Мэттьюс Дж., Зайднер М., Люсин Д. В. Эмоциональный интеллект: проблемы теории, измерения и применения на практике // Психология. Журнал высшей школы экономики. – 2004. – Т. 1. № 4. – С. 3–26.

6. Соколова О. А., Сергиенко Е. А. Динамика личностных характеристик женщины в период беременности как фактор психического здоровья матери и ребенка // Психологический журнал. – 2007. – Т. 28. № 6. – С. 69–82.

7. Ушаков Д. В. Социальный интеллект как вид интеллекта // Социальный интеллект. Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – С. 11–28.

8. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2002.

Голубош С.В.,

заступник директора з навчально-виховної роботи Рівненського інституту ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», ст. викладач кафедри «Психології, соціальної роботи та гуманітарних дисциплін», магістр психології.

РОЛЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ФОРМУВАННІ АКСЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ

Анотація. У статті проаналізовано поняття «цінність» та «ціннісні орієнтації», розглядаються фактори, що впливають на процес формування ціннісних орієнтацій особистості педагога. Наведені основні класифікації ціннісних орієнтацій особистості за різними аспектами: філософським, соціологічним, психологічним тощо.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, педагогічна аксіологія, аксіосфера.

Annotation. The concepts «values» and «value orientations» are analyzed in this article. The process of value orientations formation of a person is reviewed and also basic functions and factors which influence such formation are highlighted. Different classifications of value orientations on different aspects such as philosophical, sociological and psychological are represented.

Key words: value, value orientations, pedagogical axiology, axiosphere.

Постановка проблеми. Професійно-педагогічні орієнтації українського викладання – це унікальне явище по духовній глибині, емоційній насиченості та альтруїстичній готовності «віддати себе дітям», це тезаурус, наповнений етичними заповідями, скарбами думки, поведінковими моделями. Для того, щоб проаналізувати ціннісні орієнтації української освіти, потрібно ознайомитися та взяти на озброєння науко-

ві роботи вчених, які складають педагогічну спадщину нашої держави в сфері освіти. Ця спадщина володіє універсальним духовним потенціалом, який повинен служити джерелом розробки і впровадження освіти, що гарантує розвиток у молоді сприйняття духовно-етичних цінностей.

Поза сумнівом, що найважливішим аксіологічним орієнтиром педагогічної діяльності є вивчення особистості підростаючої людини. Причому, як стверджує К.Ушинський, педагог повинен прагнути вивчити людину, якою вона є насправді, зі всіма її слабостями і у всій її величі, зі всіма її буденними, дрібними потребами і великими духовними вимогами.

Безумовно, тільки такий підхід до об'єкту діяльності викладача дозволить доцільно вирішувати завдання освітнього процесу і, на думку К.Ушинського, черпати величезні засоби виховного впливу в самій природі людини. Природно, що глибоке та усестороннє вивчення природи людини перетворює педагогічну діяльність в інструмент дбайливого дотику, філігранної обробки особистості кожного вихованця [1,7].

Мета даної роботи полягає в аналізі сучасного стану цінностей освіти і ціннісних позицій педагога, розгляді витоків цінностей виховання в українській філософії освіти. Передбачається також розкрити взаємозв'язки між цінностями освіти, професійною акмеологічною культурою, можливостями та методами створення нової генерації національної еліти, досягнення нею акме – вершин та формування акмеологічної культури педагогів та їх вихованців.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні, як і в більшості країн світу, має місце девальвація життєвих моральних цінностей. Атомізація суспільства, гіпертрофований розвиток споживчої психології, культ грошей і багатства, занепад моралі зумовили істотне зростання злочинності, моральний нігілізм, поширення песимізму і втрату розуміння самого сенсу життя. Соціальна диференціація, яка сьогодні має місце в освіті, культурі, дозвіллі тощо, також посилює процеси нехтування традиційними життєвими цінностями, особливо у молодіжному середовищі [3, 11].

Оскільки формування акмеологічної культури викладачів істотною мірою залежить від системи освіти, вона має формувати і прищеплювати основні свої цінності представникам майбутньої еліти. Доцільним навести думку Г. М. Коджаспірової, яка підкреслює, що аксіологія «в сучасній педагогіці виступає як її методологічна основа, що визначає систему педагогічних поглядів, в основі яких лежить розуміння і ствердження цінності людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності та освіти [2, 10].

Сучасна освіта з технократичним характером навчання вкрай недостатню увагу приділяє духовному світу особистості. При цьому досить часто забувають, що формування життєвих цінностей та їх прищеплення учням і студентам ефективно відбувається лише тоді, коли вони проходять саме через душу і серце людини. Без цього вони залишаються абстрактними ідеями, що не здатні трансформуватися у чіткі моральні принципи і переконання.

Нагальна необхідність не тільки соціально-економічного, а й духовного відродження України безпосередньо залежить від стану системи освіти, від її цілей і характеру, від тих цінностей, які вона сповідує. Дійсно, саме в системі освіти формується кадрове забезпечення стратегічного розвитку держави, її можливостей виходу на магістральний шлях інноваційного типу розвитку, який сьогодні стає загально цивілізаційним.

Оскільки освіта – це фундаментальна основа і одне з джерел створення у вихованців реальних уявлень про справжні і уявні цінності людини в різних життєвих сферах, то розробка ціннісного каркаса освіти, системи пріоритетних цінностей, педагогічних технологій відповідної орієнтації є необхідним і значущим кроком задля вдосконалення системи освіти, розробка стратегії її розвитку [1, 44].

Тому, одна з визначальних умов успіху такого розвитку полягає у тому, що саме людина має розглядатися як його мета і найвища цінність, а максимальне задоволення її розумних потреб стає метою суспільного виробництва при забезпеченні гармонізації відносин в системі «людина-суспільство-природа-техносфера [3,13].

Людина живе в суспільстві, ставить перед собою цілі й прагне їх здійснити, шукає смисл життя, своє призначення у своїй же діяльності. Затим, у чому людина бачить сенс свого життя, які цілі переслідує, якими засобами намагається їх досягти, тобто на що спрямовані сутнісні сили людини як діяча, можна судити про саму людину, про її ціннісну сутність, про її мораль, місце в суспільстві (колективі), її цінність для життєдіяльності інших людей, серед яких вона живе.

Цінності є своєрідним внутрішнім інтегратором людини, концентруючи навколо себе всі його потреби, інтереси, ідеали, установки і переконання. Таким чином, система цінностей в житті людини набуває вигляду внутрішнього стержня всієї його особистості, а така ж система в суспільстві є стержнем її культури. Системи цінностей, функціонуючи як на рівні особистості, так і на рівні суспільства, створюють своєрідну єдність.

Важко переоцінити роль цінностей в житті людини, адже вони висвітлюють її життя, наповнюючи при цьому її гармонією і простотою, яка обумовлює прагнення людини до свободи волі, до волі творчих можливостей.

Саме на основі цінностей (при цьому орієнтуючись на їх схвалення в соціумі) кожна особистість робить свій власний вибір у житті. Цінності, займаючи центральну позицію в структурі особистості, істотно впливають на спрямованість людини і зміст його соціальної активності та позиції, поведінку і вчинки і на загальне ставлення його до світу, до себе й інших людей.

Людина, вступаючи в різноманітні відношення зі світом, пізнає, переосмислює, робить висновки, надає вартості або оцінки певним життєвим ситуаціям. І обирає собі цінності, на яких будує своє життя. Оціночне відношення вивчає така наука як аксіологія (грец. Ахіа / аксіо – цінність, logos / логос – розумне слово, вчення, вивчення), точніше окрема галузь наукових знань філософії, соціології, психології та педагогіки. У психології під цінностями прийнято розуміти щось значиме для самої людини, те, що дає відповідь на його актуальні потреби, ідеали, особистісні сенси.

Одним із засновників аксіології був нім. філософ Рудольф – Герман Лотце, який надав поняттю «цінність» категоріального

сенсу, застосував як одну із визначальних характеристик цінностей поняття «значення». Цінністю є все, що для людини значуще, має особистісний або суспільний смисл. Послідовники Лотце розвинули, збагатили концепцію цінностей, доповнили базові категорії аксіології – «благо» і «цінність» – поняттями «оцінка, вибір, ціна, успіх, бажане, належне, краще, гірше» тощо.

Поняття «цінність» було введено у науку в середині ХІХ ст. Одна з найпоширеніших дефініцій цінності визначає її як значущість певних реалій дійсності з точки зору потреб людини і суспільства. Ця категорія дуже тісно пов'язана з категоріями «потреба», «інтерес». Потреби, інтереси, цінності пронизують усі галузі суспільного життя. За їх допомогою можна дати відповіді на такі запитання: що людині потрібно, у чому вона зацікавлена, що людині дорого? Це дуже близькі, але не тотожні поняття. Потреби людини, перетворені на інтереси, у свою чергу, «перетворюються» на цінності. Отже, цінність — є де-що позитивне, з точки зору задоволення матеріальних та духовних потреб людини. Однак, якщо вважати феномен цінності як задоволення суб'єктивних потреб, то повністю нівелюється моральний аспект проблеми цінностей. Розуміння цінностей не може бути зведено тільки до задоволення будь-яких потреб особи. Точніше, самі цінності наповнюють сенсом існування людини і суспільства. Цінності не тільки і не стільки задовольняють потреби людини, а значною мірою духовно відтворюють саму людину та й зрештою роблять її Людиною.

Світ цінностей багатоманітний. Кожній сфері буття людини відповідають певні цінності.

У сучасних умовах народжується педагогічна аксіологія – наука про цінності освіти, їх природу, функції, структуру, взаємозв'язки. «В освітньому процесі ціннісні орієнтації виступають як об'єкт діяльності педагога і вихованців. Звідси витікає, що розвиток аксіосфери викладача, освоєння цінностей студентами є умовами оптимальності процесу етичного виховання як основи духовного розвитку особистості»[2, 463].

Педагогічна аксіологія – галузь педагогічного знання, що досліджує цінності, ціннісну свідомість та ціннісні орієнтації, які постають у процесі навчання, виховання та саморозвитку

людини і показують, що особистісний вимір педагогічної аксіології дозволяє унікальним чином, через ціннісні пріоритети в освіті, підкреслити центральне положення людини, її внутрішнього світу в педагогічній системі шляхом розгляду залежності стану освітньої сфери, її розвитку і перспектив від аксіосфери вчителя.

Аксіологічна освіта сучасного вчителя, що функціонує на основі концепції педагогічної аксіології, висуває принципове питання про значення категорії «ціннісна орієнтація», яка являється своєрідним логічним центром не тільки проблематики педагогічної науки, але і особистісного розвитку професіонала. Результати дослідження демонструють, що ціннісні орієнтації – це базисний компонент педагогічної системи. Це діалектична освіта як по структурі, так і по динаміці розвитку, що вказує на унікальний потенціал цієї категорії.

Ціннісні орієнтації, будучи компонентом структури особистості, виконують регулюючу і направляючу функції, стимулюючу поведінку і діяльність людини. Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій з потребами, мотивами, установками в структурі особистості стверджує велику вагу ціннісної орієнтації, її здатність інтегрувати названі особистісні характеристики.

В ході дослідження проблеми цінностей Б.Лихачов прийшов до висновку про наявність чотирьох основних інтеграційних джерел цінностей: генетичного, природного, індивідуально-особистісного, соціального. Перше джерело, що включає такі феномени, як інстинкти, психічні процеси, енергетичні ресурси організму, здатне, на думку Б.Лихачова, продукувати виховні цінності волі до життя, любові, дбайливості, колективізму, гідності, врівноваженості, волелюбності, упевненості в собі та ін.

Найважливіше базисне джерело – природа породжує такі цінності, як людяність, відвертість, краса світу, захоплення, відповідальність. Головною цінністю соціуму, як одного з невичерпних аксіологічних джерел, є людина. Саме вона – природна і всеосяжна цінність, і вона виступає творцем виховних цінностей. Соціумне або соціальне джерело дає імпульс роз-

витку матеріальних цінностей через сам факт свого реально-го існування і безпосереднього впливу на людину, що має велике значення в її житті. До матеріальних цінностей вчений відносить умови буття, матеріальні предмети. Матеріальні предмети володіють цінністю, оскільки сприяють залученню до діяльності, спілкування, розвивають особистість в інтелектуальному, етичному, емоційному відношенні [1, 56].

Один з провідних дослідників проблеми підготовки педагогічних кадрів академік В.Сластьонін звертається до проблеми ціннісних орієнтації педагога. Розглядаючи структуру особистості вчителя, його професійну самосвідомість, він виділяє пріоритетне положення професійно-ціннісних орієнтацій, визначаючи їх як стрижневе утворення особистості вчителя, системний компонент професійної акмеологічної культури, що детермінує готовність до освітньої діяльності відповідно до високих духовних цінностей, вірність гуманістичним ідеалам. Визначення професійно-педагогічних орієнтацій підкреслює їх головну характеристику – вибірковість відношення вчителя до професії, особистості вихованця.

Принципово важливо, що В.Сластьонін пов'язує цінності педагогічної діяльності з можливістю задоволення матеріальних, духовних потреб педагога і, виходячи з цього, класифікує цінності педагогічної діяльності таким чином:

- цінності, сприяючі затвердженню педагога в суспільстві;
- цінності, що впливають на розвиток комунікативної культури;
- цінності, що ведуть до самовдосконалення;
- цінності самовираження;
- цінності, пов'язані з утилітарно-прагматичними запитам.

В контексті нашого дослідження принципове значення має акцент на гуманістичний ідеал і гуманістичну природу цінностей педагогічної діяльності, які визначають сенс діяльності вчителя, призначення професії. На думку В. Сластьоніна, гуманістичні цінності складають фундамент професійно-педагогічної культури і включають цінності:

- загальнолюдські: людина, дитина, вчитель, творча індивідуальність;

- духовні: педагогічний досвід людини, педагогічні теорії, способи педагогічного мислення і др.;
- практичні; педагогічні технології, освітні системи, способи діяльності та ін.;
- особистісні: педагогічні здібності, індивідуальні якості педагога, ідеали вчителя та ін.

Аксіологічний аспект освіти виявляється пов'язаним і з феноменом акмеологічної культури, яка виступає однією з визначальних характеристик справжньої еліти.

Можемо з впевненістю сказати, що під акмеологічною культурою необхідно розуміти певну сукупність матеріальних і духовних цінностей, що виробляються людьми відповідної професії. Вона включає специфічний спосіб організації їхньої діяльності, ставлення цих людей до своєї роботи та її результатів, а також їхнє відношення до себе, один до одного, до інших людей і суспільства в цілому, зумовлені специфікою їхньої професійної діяльності. Підкреслимо, що важливим елементом акмеологічної культури виступає також «система специфічних норм, правил, цінностей та ідеалів, які сповідують кращі представники даної професійної групи, а також притаманних їм характерних особистісних рис і якостей» [4,16].

Висновки та результати досліджень багатьох вчених безпосередньо впливають з наведених міркувань, теоретичних положень і принципів та конкретних фактів і можуть бути сформульовані у такий спосіб.

Проблема цінностей загострюється в періоди радикальних суспільних змін, коли відбувається переорієнтація, переоцінка цінностей. За таких обставин активізується потяг до вічних цінностей, які пропонують етика, культурологія, релігія, загострено сприймається девальвація моральних чеснот – справедливості, порядності, відповідальності, обов'язку. Все це надає нових мотивів до осмислення проблеми людини, яка своєю діяльністю здатна створювати або руйнувати світ цінностей.

Категорія "цінність", як і всі філософські поняття, є цариною людського розуму. Тільки людині притаманна здатність оцінювати, надавати значення, свідомо діяти стосовно навко-

лишнього світу. Здатність людей утворювати світ цінностей і жити в ньому – одна із важливих проблем філософської антропології – вчення про людину.

Доведено, що ціннісні орієнтації складають зміст педагогічної діяльності, оскільки вони входять в систему професійної акмеологічної культури як основні складові її компоненти. Аксіологічні орієнтації педагога, реалізуючись в акмеологічній діяльності, уможливають визначення його особистісного і професійного статусу, впливають на вибудовування відносин з тими, хто його оточує.

Педагог, як вирішальна фігура в системі економіко – освітньої системи, стає ключовим фактором для успішного вирішення дійсно історичного завдання щодо соціально-економічного та духовного відродження України. Вкрай необхідно умовою постає його належне відношення до найпріоритетнішої діяльності – педагогічної, яка покликана народжувати нову генерацію національної еліти – професіоналів, патріотів, моральних особистостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 128 с.

2. Калюжна Т.Г. Педагогічні основи становлення аксіологічної парадигми в освіті / УДК 37.034. Філософські науки. Випуск 45.

3. Пономарьов О.С. Аксіологія освіти і формування національної еліти / УДК 378:37.03+316.344.42. – Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти.

4. Пономарев А. С. Общая и профессиональная культура в системе современного образования / А. С. Пономарев // Стратегия гуманизма / Под ред. В. И. Астаховой, Л. Л. Тобажнянского. – Харьков: Изд-во НУА, 2004. – С. 153-192.

УДК 316.012

Грицакович Г.І.,

ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ СІМ'І ТА ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

***Анотація.** У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз історичного розвитку сім'ї, як соціального інституту та специфіку трансформації шлюбно-сімейних відносин у суспільстві на різні етапах філогенезу.*

***Ключові слова:** сім'я, шлюб, соціальний інститут, ендогамія, екзогамія, патріархальна сім'я, нуклеарна сім'я, егалітарна сім'я.*

Формування сім'ї, як соціального інституту сприяло позитивним трансформаційним змінам в суспільстві, саме вона виступила носієм «соціальної спадкоємності», основним джерелом трансляції соціального досвіду з покоління в покоління. Починаючи з часів первіснообщинного ладу, коли сім'я тільки почала набувати перших значущих ознак соціального інституту та закінчуючи XXI століттям, вона пройшла довгий еволюційний шлях у своєму розвитку, змінюючись під впливом соціальних потреб та вимог суспільства.

Специфічною історичною формою сімейних відносин є шлюб, за допомогою якого впорядковуються та санкціонуються статеве життя між чоловіком та дружиною, визначаються подружні та батьківські права та обов'язки, розподіляються соціальні ролі.

Для того щоб зрозуміти складний характер сім'ї як соціального утворення необхідно проаналізувати її етапи розвитку. Вивчення та дослідження сім'ї проводилися ще в античні часи Платоном і Аристотелем. Сім'я переходила від нижчої

форми до вищої в міру того, як суспільство піднімалося по східцях розвитку [1, с. 190].

Сім'я та шлюб історично змінні явища. У дослідженнях, присвячених проблемам сім'ї, простежуються основні етапи її еволюції: майже у всіх народів рахунок спорідненості по матері передував рахунку спорідненості по батькові; на первинній ступені статевих відносин поряд з тимчасовими (короткими і випадковими) моногамними зв'язками панувала широка свобода шлюбних зносин; поступово свобода статевого життя обмежувалася, зменшувалася число осіб, мають шлюбне право на ту чи іншу жінку (або чоловіка); динаміка шлюбних відносин в історії розвитку суспільства полягала в переході від групового шлюбу до індивідуального.

Мета статті – здійснення історичного аналізу процесів формування і розвитку сім'ї та шлюбно-сімейних стосунків у суспільстві.

Початок формування шлюбних відносин у зароджуваному суспільстві пов'язаний із потребою в особливих соціальних нормах для регуляції статевого спілкування всередині роду, приборкання біологічного інстинкту.

Таким чином в общині, накладалися заборони (табу) на статеве спілкування між чоловіками та жінками даного роду в певні періоди (підготовка до полювання, саме полювання). Табу привели до виникнення звичаїв, котрі згодом породили екзогамний шлюб (міжродовий, міжплемінний). Заборони поширювалися тільки на членів свого роду, обмежували статеве спілкування тільки між кривними родичами, однак вихідців з інших родів і племен не стосувалися. Виникнення екзогамного шлюбу збігається з процесом формування *Homo sapiens*, що з'явився приблизно 40 тис. років тому.

Отже із ендогамії, тобто статевого зв'язку між представниками тільки одного роду, через агамію, тобто тимчасову заборону статевих зносин, виникла екзогамія – систематичні статеві зв'язки між представниками різних родів. Виникає груповий (дуально-родовий) шлюб, де всі чоловіки одного роду є чоловіками всіх жінок іншого роду, чоловіки ж цього другого роду, відповідно, – чоловіками жінок першого.

Поступово в рамках дуально-родового шлюбу на ґрунті взаємних потягів почали складатися досить постійні пари. Парний шлюб не регулювався спільнотою — його підтримувала тільки добра воля партнерів, тому він ще не був моногамним. Чоловік міг бути зв'язаний такими парними стосунками з кількома жінками, так само як і жінка — з кількома чоловіками.

Такий шлюб скоріше був первісно-егалітарним, тобто рівноправним. Дана форма шлюбу виникла приблизно 25—24 тис. літ тому, що зумовлювалося переходом до нових форм господарських, економічних відносин усередині роду, виникненням особистої власності [2].

Виникнення та зміцнення приватної власності привело до усталення класових відносин, що лягли підвалинами в сучасного виду шлюб — моногамію. Своєї класичної форми моногамний шлюб і моногамна сім'я досягають лише в зрілому класовому суспільстві.

Першим ж історичним різновидом сім'ї стала патріархальна — де главенство належало чоловікові. Подібні сімейні відносини дістала назву патріархату. Зазнаючи впливу мінливих умов життя, патріархат набуває різних форм. У деяких країнах Сходу й досі практикується полігінія (багатоженство), за якої чоловік водночас перебуває в кількох шлюбних спілках. У Європі та в більшості країн світу еволюція патріархальної сім'ї йшла в бік закріплення моногамії.

В умовах рабовласницького та феодального суспільства жінки були позбавлені багатьох громадянських прав. У нерівному становищі вони були й перед законом, котрий оголошував чоловіка владарем усіх членів сім'ї. В Стародавньому Римі чоловік після року життя з дружиною міг зробити її своєю рабою або продати у рабство. Батьківська сім'я жінки тим, що хоча б раз на рік приймала дачку під свій дах, рятувала і її свободу, й права громадянства.

В умовах буржуазного суспільства сім'я починає втрачати свій патріархальний характер і набувати рис рівноправності, егалітарної сім'ї. В такій сім'ї чоловік і дружина працювали,

обоє утримували своїх дітей. Шлюб їхній будувався на рівноправних відносинах. Завдяки рухові жінок за своє визволення уже з кінця ХІХ ст. вони стали володіти основними економічними й політичними правами. В наш час лише в чотирьох країнах жінки позбавлені права брати участь у виборах до парламенту (Ліхтенштейн, Сан-Маріно, Південно-Африканська Республіка, Андорра). В трьох країнах права жінок обмежені (Іспанія, Болівія, Гватемала).

Індустріалізація виробництва, розпочате раніше відокремлення праці від сім'ї породили новий її різновид — сім'ю нуклеарну. Вперше цей термін стосовно сім'ї ужив американський соціолог Ж. П. Мурдок, котрий позначив таким чином сім'ю, що складалася тільки з необхідних для її утворення членів — чоловіка та жінки. Така сім'я може мати скільки завгодно дітей, хоча не виключає й відсутності їх. Нуклеарна сім'я може бути повною й неповною. Остання має одного з батьків та його дітей [3].

Нуклеарна сім'я стала своєрідною відповіддю на потреби сучасного індустріального суспільства. Вона мобільніша, а суспільне виробництво, як відомо, часто потребує пересування людей з однієї місцевості до іншої. Даний різновид сім'ї демократичніший у тому розумінні, що не вимагає для своїх членів єдиної професії, формує різні стилі життя, розширює спектр форм проведення дозвілля і т. д. Система соціального забезпечення, розвиток сфери послуг, підвищення розмірів пенсій також стимулюють формування нуклеарної сім'ї, оскільки знімають у хворих і похилих людей необхідність у підтримці з боку близьких родичів. Кількість сімей, котрі включають три покоління родичів, неухильно зменшується.

Соціологічні дослідження показують, що структура сучасної нуклеарної сім'ї еволюціонує в бік формування сім'ї егалітарної, у котрій усі дорослі члени мають рівну частку прав і відповідальності, діти ж займають досить незалежне становище.

Таким чином, відслідковуючи історичні зміни, які постійно відбуваються в шлюбно-сімейних відносинах та в самому інституті сім'ї можна наголосити на тому, що сім'я як одна з

найстаріших біосоціальних спільнот сьогодні переживає глобальні трансформації. Ці зміни носять універсальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм сімейного життя і шлюбу. Однак це не означає загибелі сім'ї як такої: нові часи відкривають нові, незнані раніше обрії у стосунках чоловіка, жінки і дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Силаєва Є. Г. Психологія сімейних відносин з основами сімейного консультування: навч. допомога. – Москва: Академія, 2002. – 250 с.
2. Історія виникнення сім'ї і шлюбу та їхні особливості
URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/11119/> (дата звернення 23.04.2019)
3. Пуляєв В. Т. Роздуми про сім'ю російської // Соціально-гуманітарні знання. – 2015. № 6. – С. 132.

Долинська Л.М.

викладач української мови і літератури, заступник директора з виховної роботи Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу

МОТИВАЦІЯ ДО ТВОРЧОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ

***Анотація.** Метою даної статті є аналіз діяльності молоді закладу освіти, формування лідерських якостей студентів, мотивація та активізація молоді до дій через практичні спроби. Роль студентського самоврядування у системі навчально-виховної роботи закладу освіти, що здійснює підготовку молодшого спеціаліста.*

***Ключові слова:** студентське самоврядування, виховна робота, мотивація та активізація, роль академнаставника групи, формування лідерських якостей.*

Формування особистості студентів забезпечується через їхню діяльність у академічній групі, студраді та гуртожитку. Структурними підрозділами, які забезпечують реалізацію концепції виховання студентів коледжу, є всі структурні підрозділи, починаючи від адміністрації й завершуючи секціями та клубами за інтересами. Планування та підбиття підсумків у кінці навчального року проводиться з відповідними пропозиціями та висновками щодо удосконалення системи виховання на наступний період. Для того, щоб дізнатися про потреби та інтереси студентів, їхню ціннісну орієнтацію, в коледжі проводяться тематичні анкетування, соціологічні опитування молоді. В організації та здійсненні процесу виховання широко використовуються можливості комп'ютерної техніки, зокрема Інтернет. Контроль з метою досягнення якісних результатів виховної роботи, планування, реалізацію і координацію виховних заходів задля підвищення їх загаль-

ного рівня покладено на заступників директора з навчально-виховної роботи, студентську раду коледжу.

Виняткову роль у формуванні особистості студента відіграє кожен викладач. Ставлення викладачів коледжу до роботи, до колег, ерудиція, самодисципліна, прагнення до творчості сприяє розвитку подібних якостей і у студентському середовищі. Саме інтелігентність, комунікабельність, тактовність створюють таку атмосферу між викладачами і студентами, коли останні стають рівноправними суб'єктами одного процесу освіти і виховання, саморозвитку, соціокультурного визначення. Формування у студентів громадянської, соціальної та професійної позиції дає дієвий результат тоді, коли здійснюється поступово, невимушено, гармонійно в емоційному та моральному аспектах взаємин викладача і студентів. Викладач-фахівець не тільки передає студентові знання і професійні уміння, а й прилучає його до визначеної культури, і щоб ця культура розвивалася та відтворювалася, необхідні живі люди, живе людське спілкування. Цю істину понад сто років тому добре сформулював К. Д. Ушинський: "Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна утворити "характер".

Значну роль у формуванні особистості студента відіграє академнаставник. Завдання методоб'єднання академнаставників – допомогти розібратись і організувати, а не нав'язувати погляди, і ні в якому разі не підміняти студента в його діяльності, не робити все замість нього: показати, пояснити доступно – найбільша допомога. І коли студент справляється із сильним завданням то набуває досвіду. Намагаємося робити так, щоб робота академнаставників не йшла в розріз зі студентським самоврядуванням, а доповнювала б його, утворюючи єдину демократичну виховну систему. Тож зазвичай саме студрада займається оформленням сцени, корпусів до свят, організацією публіки на заходи. [2, 10]

Організація студентського самоврядування є елементом загальноколеджівської системи формування особистості та передбачає максимальне врахування інтересів та потреб

студентів на основі вивчення їх конкретних ініціатив. На відміну від студентських рад вузів 3-4 р.а., де вік студентів студради – 17-22 роки, наша молодь значно молодша, тож логічно, що не завжди у них добре виходить правильно організуватися, розподілити час та зусилля. [2, 152] Не всі студенти, що навчаються в коледжі усебічно розвинені, не всі природжені лідери, не всі легко вписуються в колектив, тож не всі можуть у коледжі стати лідерами. Ми готуємо студентів до реалізації амбіцій, пробуємо спрогнозувати результат, щоб уникнути поразки, вчимо не боятися помилок. Помилятися – це нормально: "Той, хто ніколи не помилявся, ніколи не пробував нічого нового". Ми не повинні критикувати за помилки. Кожен, хто критикує все й усіх, повинен сам зробити щось бездоганно правильно й показати шлях того ідеального результату. До прикладу, щороку коледж відзначає День студента. Спочатку завжди мало бажаючих очолити процес самоврядування. Студенти, як і на відкритих заняттях, поводяться скуто, бояться, вважаючи, що їх не почують, не зрозуміють, не підтримають. І саме викладачі повинні стимулювати їх до самореалізації. Кожен викладач бачить, хто знає його дисципліну добре, тож повинен допомогти у підборі матеріалу, бути готовим продовжити заняття. Маючи особистий досвід залучення студентів до загальноміських, бібліотечних заходів, спочатку запрошуємо ознайомитися із книгозбірнею, цікавими людьми, а потім студенти самі цікавляться наступним культпоходом. Таким чином, активізувати молодь коледжу можна тільки способом залучення до роботи із виконанням якогось конкретного завдання. Саме це допоможе молоді повірити в себе, розкрити нові таланти, розширити ерудицію.

Студентська рада коледжу бере на себе деякі важливі функції у виховній роботі, зокрема, у сфері організації дозвілля і враховує різноманіття інтересів (інтелектуальні ігри, спортивні заходи, пошук нових талантів, конференції, конкурс «Міс та містер», «Краща кімната гуртожитку», шоу «Х-фактор», благодійні концерти тощо). Багато студентів саме у коледжі вперше вийшли на сцену. Окремі досить успішно брали

та беруть участь у всіх заходах коледжу, дехто пов'язав своє життя із місцевим шоу-бізом. Крім того, продовжуючи навчання у Львівському та Польському університетах, наші студенти продовжують добре навчатися, займати призові місця на олімпіадах, конкурсах та якісно організовувати студентське дозвілля. Тож бути творчим – це не просто уявляти, але й зосереджено працювати над ідеями та проектами, надавати їм якнайкращої форми й аналізувати, які рішення працюють якнайкраще і чому. Бути творчим означає щось РОБИТИ. Неможливо називати творчим того, хто ніколи нічого не зробив. Кожен із педагогів коледжу по-своєму творча особистість, всі готові працювати, а не тільки уявляти й говорити. Ось це і є гідним прикладом для студентства.

Всіляко підтримується і формування творчої особистості через створення публіцистичних заміток. Студенти є активними дописувачами на сайт коледжу, до ЗМІ – і цю спробу вони вперше здійснили якраз у коледжі. Будучи учасниками тренінгів, організованих журналістами газети «Панорама», студенти почали розвивати лідерські якості і, як зазначають викладачі-предметники, навчатися стали також краще. Дехто бере участь у різних конкурсах. Творчість забирає багато часу: намагання зробити багато всього за короткий час не сприяє творчості. Якщо студентам треба підготувати на завтра домашнє завдання із 4 дисциплін – чи встигнуть із задоволенням зайнятися бодай чимось одним улюбленим? Ми знаємо, скільки зусиль треба докласти, щоб підготувати будь-який концерт або творчу роботу. Але навіть такі зусилля мають бути оцінені викладачами-предметниками. Навчання і виховання неможливі без почуттів: "Почуття – це оцінки: радість від успіху, пригнічення через невдачу". Так, оцінки у коледжі бувають дуже формальні, але вони викликають почуття. Від емоцій залежить успіх чи невдача. "Ми, як і студенти, знаходимо свої творчі здібності не тільки за допомогою розуму, а й через почуття". [2, 66]

Дослідивши проблему формування активної особистості через організацію виховних заходів у коледжі, спостерігаємо

зниження інтересу молоді до художньої літератури, класичної музики, театру, живопису, інших витворів високого мистецтва, недостатнє вміння організувати активне і змістовне дозвілля. Тож за роки навчання не тільки академнаставники, але й керівники гуртків знайомлять студентів з історичними й архітектурними пам'ятками нашого міста, організовують екскурсійні поїздки з культурною та навчальною метою.

Таким чином, Гордон Драйден у відомій книзі «Революція в навчанні» стверджує: *«Вживає не сильніший і не розумніший, а той, хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються»*. Тож нашим завданням і надалі залишається уміння мотивувати та зацікавлювати кожного студента займатися тими видами діяльності, які у майбутньому йому обов'язково знадобляться. Студенти коледжу мають чудові умови для становлення вільної, творчої і моральної особистості, яка володіє інтелігентністю у повному об'ємі. Ми завжди акцентуємо на утвердженні пріоритетного розвитку культури, науки і освіти як необхідних джерел прогресу суспільства з гарантованим майбутнім.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова Концепція української школи / Л.Гриневич, О.Елькін, С.Калашнікова, І.Коберник, В.Ковтунець та ін // За заг. ред. М. Грищенко. – Режим доступу: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>

2. Доценко Т.М. Організація навчання лідерів органів самоврядування дітей та учнівської молоді: Методичний посібник. – Біла Церква, 2009, – 248 с.

Келемен А.В.,

директор Карпатського інституту підприємництва,

Келемен Р.Ю.,

адвокат, директор Закарпатського центру Правової допомоги

ВИКОРИСТАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В КАРПАТСЬКОМУ ІНСТИТУТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. У статті розкрито акмеологічні аспекти професійної підготовки соціальних працівників. Проблема розвитку професіоналізму зрілої особистості, творчого розвитку фахівців різних галузей, удосконалення навичок саморегуляції, самореалізації, самонавчання людини досліджується інтегративно в галузі наукового знання, що виникла на стику таких наук як психологія, соціологія, педагогіка, філософія, геронтологія і отримала назву акмеологія.

Ключові слова: розвиток людини, професійна майстерність, акмеологічні критерії, компетентність, професіоналізм, акмеологія, педагогічна акмеологія., студенти.

Вступ. Термін «акмеологія» походить від давньогрецького «акме» і визначається як «вища точка, зрілість» (в дослівному перекладі «акме» – вершина, розквіт або вістря). У давнину греки словом «акме» називали період віку в людському житті, коли проявляється зрілість всього, на що здатна ця людина, знаходяться на вершині всі її можливості та сили [5, с. 7–9].

На думку таких дослідників як Г. Яворська, В. Гладкова, О. Горчакова передумови виникнення акмеології можна знайти ще в розвитку історії Давнього світу, коли під кульмінацією «акме» розумівся прояв активного ставлення до життя: вмінням застосовувати різні матеріали. Продовжувався розвиток акмеології у Давньому Китаї. Китайські філософи накреслюють підходи до ідей акмеології, виникає ідея удосконалення людини і суспільства, пропонуються педагогічні і соціальні дії, спрямовані на прогрес.

На сучасному етапі формування і розвитку соціальної роботи одним із пріоритетних напрямів є проблема підготовки фахівців нової генерації, здатних самореалізуватися в нових умовах та становлення їх професіоналізму. Професіональна соціальна робота фахівців різного профілю – це адекватна реакція на непросту соціально-економічну і морально-духовну ситуацію, що склалася в Україні.

Постановка проблеми. Актуальність і мета дослідження статті є спроба розглянути акмеологічні засади професійної підготовки соціальних працівників, становлення і їх професіоналізму.

Вдосконалення підготовки соціальних працівників вступеневій системі вищої освіти пов'язане, на нашу думку, перш за все, з пошуком засобів і організаційно-педагогічних умов становлення студентів суб'єктами особистісного і професійного розвитку і максимальної самореалізації.

Дане завдання можна розв'язати при акмеологічному підході до навчання, що забезпечує оволодіння способами пізнання навколишньої дійсності, професії і самого себе для самореалізації в професійній діяльності. Акмеологія з самого початку свого розвитку розробляє стратегії та технології формування професіоналів високого класу в різних сферах людської діяльності.

Акмеологія – міждисциплінарна галузь знань в системі наук про людину. Її основними проблемами є закономірності розвитку і саморозвитку зрілої людини; самореалізація творчого потенціалу і розвитку готовності до майбутньої творчої діяльності; суб'єктивні та об'єктивні фактори досягнення вершин професіоналізму; самоосвіта, самоорганізація і самоконтроль; самовдосконалення, самокорекція і самореорганізація своїх вчинків і дій під дією нових вимог професії, суспільства, розвитку науки, культури; усвідомлення своїх здібностей і можливостей, переваг і недоліків своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема досягнення людиною свого "акме" у професійному і особистісному розвитку вивчалась багатьма психологами: К. Абульханов-

ва-Славська, Б. Ананьєв, Ш. Бюлер, А. Гусєва, Е. Климов, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн та ін.

Теоретико-методологічні основи дослідження теорії акмеологічного підходу були закладені в роботах А. Бодальова, А. Деркача, Н. Кузьминої, В. Максимової, В. Зазикіна та інших. Проблеми професійної підготовки вчителів в акмеологічному аспекті досліджують українські і російські вчені: І. Зязюн, А. Реан, Н. Ничкало, Н. Мачинська, Н. Кошарна, Д. Мотигуллін, О. Леонтєва та інші.

Дослідженню проблеми становлення та розвитку акмеології як науки про досягнення професійної майстерності фахівця присвячені наукові праці таких учених як В. Вакуленко, Ю. Гагін, Н. Гузій, А. Маркова, мова, С. Пальчевський, Л. Рибалко. Однак, не зважаючи на наявність наукових розробок у цьому напрямі проблема розвитку акмеологічної науки є недостатньо вивченою.

В сучасній Україні помітно посилюється увага до акмеологічної науки на початку XXI століття: створено наукову організацію «Українська Академія Акмеологічних наук» на базі Київського університету імені Бориса Грінченка, діє 24 осередки Академії у різних містах і регіонах нашої країни (Бердянський, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Запорізький, Київський, Луганський, Львівський, Рівненський, Хмельницький осередки тощо), з 2010 року видається журнал «Акмеологія в Україні: теорія і практика», здійснюються наукові дослідження і проводяться конференції з акмеологічних проблем у вищих навчальних закладах [7, с. 15].

Одним з основних завдань розвитку акмеологічної науки в Україні є створення Єдиної акмеологічної освітньої системи. Так, на теренах українських наукових закладів діють представники Міжнародної академії акмеологічних наук та Російської академії акмеологічних наук, які створюють автономні школи, форуми, гуртки з акмеологічних питань. Крім того, залишається незкоординованою діяльність викладання акмеологічних дисциплін у вищих навчальних закладах України та впровадження акмеологічних підходів у загальноосвітніх навчальних закладах [7, с. 16].

Мета статті. Проаналізувати сутність і основні положення педагогічної акмеології як науки

Результати дослідження. Акмеологічні знання знайшли своє відображення у філософській думці епохи Відродження (досконалість цілісної людини розуміється як максимальний рівень самореалізації); у філософії Просвітництва (високо оцінюються вміння людини самостійно аналізувати перебіг подій, ухвалювати самостійні рішення); у класичних роботах німецьких філософів (акме розглядається як моральне вдосконалення, вершиною якого є категоричний імператив) [4, с. 152–157].

Акмеологія як наука пройшла у своєму розвитку чотири етапи: – латентний, на якому склалися необхідні наукові і культурологічні передумови виділення акмеологічної проблематики;

– номінаційний, коли потреба в акмеологічному знанні була усвідомлена і з'явився сам термін «акмеологія»;

– інкубаційний, коли були сформовані предмет науки, її об'єктивне поле, стали проводитися акмеологічні теоретичні і прикладні дослідження;

– інституційний, коли акмеологія повністю набула статус самостійної науки, стали проводитися масштабні акмеологічні дослідження, були створені акмеологічні підрозділи в освітніх і навчальних закладах [5, с. 14].

Можна говорити про цілий ряд шляхів запровадження акмеологічних знаць в зміст професійної підготовки соціальних працівників.

Одним із них є виділення акмеологічних ідей в нормативних психолого-педагогічних курсах і використання акмеологічних технологій в освітньому процесі. В процесі підготовки майбутніх соціальних працівників ми намагаємось знайти «акмеологічний стержень» в змісті професійної підготовки, узгодити основні, ключові поняття, які використовуються для розкриття акмеологічних ідей у змісті курсів передбачених навчальним планом.

Інший, не менш важливий шлях – розробка програм власне акмеологічних дисциплін і включення їх в навчальний

план за рахунок вибіркових дисциплін. Такі дисципліни розроблені («Основи самопізнання і саморозвитку особистості», «Тренінг самопізнання», «Основи акмеології», «Менеджмент у соціальній роботі», «Соціальне проектування» «Управління проектами») і уже кілька років проходять апробацію в підготовці майбутніх соціальних працівників.

В акмеології на сьогодні розроблено цілий ряд концепцій, зокрема концепція професіоналізму діяльності спеціалістів у особливих та екстремальних умовах; концепції духовного і морального розвитку особистості, культури мислення професійної творчості; акмеологічного тренінгу програмно-цільової спрямованості; гуманітарно-технологічного розвитку; розвитку рефлексивної культури особистості та ін. [12, с.108].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, завдяки використанню акмеологічного підходу в процесі викладання в Карпатському інституті підприємництва одночасно вирішується ряд важливих педагогічних проблем:

– відбувається більш усвідомлене засвоєння студентами професійних соціально-педагогічних знань;

– здійснюється практичне оволодіння студентами методами і методиками соціально-педагогічної і акмеологічної діагностики і самодіагностики;

– відбувається саморозвиток самовдосконалення, усвідомлене формування індивідуального стилю професійної діяльності, вибору індивідуального освітнього і професійного маршруту.

Таким чином, узагальнюючи вищесказане, можна стверджувати, що розвиток акмеології як науки про досягнення зрілою особистістю вершини в її професійній діяльності має не тільки багату історію становлення, але й перспективні шляхи подальшого розвитку

Професійне покликання соціального працівника – це складна модифікація комплексу розвинених якостей особистості фахівця, внутрішня соціальнопсихологічна готовність до реалізації функцій соціальної роботи. Таким чином, акмеологіч-

них підхід націлює на пошук можливостей у сфері освіти, які відкриваються при дослідженні проблем професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмеологія з основами психології кар'єри : навч. посіб. / Укл. О. М. Гавалешко, В. В. Пасніченко, Т. А. Кривко. – Чернівці: Рута, 2004. – 84 с.

2. Акмеологія – наука ХХІ століття: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2005. – 412 с.

3. Акмеология: Учебное пособие / А.Деркач, В.Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – С.149

4. Варгамян М.В. Трудности в процессе становления профессионализма педагога / Марина Викторовна Варгамян. – М., 2000. – 45 с.

5. Деркач А.А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А.Деркач, Н.В.Кузьмина. – М.: РАУ, 1993.

6. Деркач А.А. Акмеология в вопросах и ответах / А.А.Деркач, Е.В.Селезнева – М.: Изд-во Московского соц. психол. ин-та; Воронеж:Изд-воНПО «МОДЭК», 2007. – 248с.

7. Кузьмина Н.В. Творческий потенциал специалиста. Акмеологические проблемы развития / Нина Васильевна Кузьмина //Гуманизация образования. – 1995. – №1.

8. Лобанова Н.Н. Профессиональная компетентность педагога / Н.Н. Лобанова, В.В. Косарев. – Самара: СПб, 1997. – 107 с.

9. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади: Навчальний посібник / М.П. Лукашевич, І.І. Мигович, І.М. Пінчук. – К.: Основи, 2001. – С. 101-106.

Коломієць О.В.,

к. філол. н., доцент, професор кафедри української мови і літератури, іноземних мов та перекладу ІФМК Університету «Україна»

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

***Анотація.** У публікації розглянуто особливості понять «національний характер», «український національний характер», здійснено спробу аналізу ролі української літератури у становленні й вихованні українського національного характеру крізь призму виховного ідеалу та формування характеру засобами художнього слова.*

***Ключові слова:** ідентичність, етнопсихологія, міжкультурна комунікація, національний характер, соціальна психологія, український національний характер.*

Особливості національного характеру неодноразово привертала увагу багатьох науковців. Саме в період становлення державності це поняття часто ставало ключовим у процесі утвердження національної самобутності народу.

О. Леонтович, характеризуючи особливості міжкультурної комунікації, розглядає національний характер однією із базових складових психологічної ідентичності, розглядаючи її (поряд із фізіологічною та соціальною категоріями) складовою частиною національно-культурної ідентичності.

Від середини дев'ятнадцятого століття вчені, у тому числі й українські, намагаються пояснити особливості національного характеру. Національний характер став об'єктом вивчення різних наук: етнопсихології, соціальної психології, етнології, історії, соціології тощо. Наприклад, етнопсихологія розглядає національний характер як систему «ставлень конкретної етнічної спільності до різноманітних сторін навко-

лишньої дійсності, що виявляється у стійких стереотипах їх мислення, емоційних реакціях і поведінці в цілому» [3]. Тоді як соціальна психологія в національному характері вбачає «своєрідне, специфічне поєднання типових рис у конкретних історичних і соціально-економічних умовах буття нації; уявлення народу про себе, сукупність стійких, основних для національної спільності особливостей сприйняття навколишнього світу та форм реакцій на нього» [5].

При дослідженні українського національного характеру було визначено декілька його типів. Перший – сентиментальний, замріяний, гіпертрофовано ліричний; другий – хитрий, шахраюватий та надзвичайно впертий, як Шельменко-денщик. Третій – воїн, безстрашний герой, степовий лицар, який обороняє від ворогів не тільки українську землю, а і всю Європу. Саме такий образ українця поставав у поезії Тараса Шевченка і Євгена Маланюка, Олени Теліги й Олега Ольжича, Ліни Костенко й Василя Стуса; у прозі Пантелеймона Куліша й Івана Нечуя-Левицького, Богдана Лепкого й Андрія Чайковського, Михайла Старицького й Адріана Кащенка, Івана Багряного й Тодося Осьмачки тощо.

Узагальнивши ці три типи можемо спостерегти як позитивні, так і негативні риси українського національного характеру. Д. Чижевський у праці «Нариси з історії філософії на Україні» серед позитивних рис національного характеру українців називає «емоційність, сентиментальність, чуттєвість і ліризм; працелюбність, гостинність, прагнення до освіти, статичність у сімейних взаєминах, прагнення до духовного життя, повагу до старших, мужність, здоровий оптимізм, прагнення до незалежності» [6]. Негативними рисами називає «взаємне нерозуміння, схильність до анархізму, неузгодженість між словом і ділом, невизначеність, мрійливість, імпульсивність та індивідуалізм» [6].

К. Гельвецій у роботі «Про людину» звернув увагу на здатність національного характеру змінюватися під впливом зміни форм правління, зазначаючи, що на характер всієї нації може вплинути деспотичне правління. Продовжуючи дослі-

дження К. Гельвеція Д. Юм у роботі «Про національний характер» зазначив, що характер народу може до певної міри змінюватися під впливом не тільки системи правління а й від змішування з іншими народами [7].

За свою історію український народ зазнав і деспотичного правління, і змішування з іншими народами, що не могло не вплинути на формування й українського національного характеру. У результаті увага зосереджувалася на негативних рисах, що сприяло насаджуванню ідеї меншовартості українського народу.

Тому, вимріюючи ідею відродження української державності, провідні українські діячі розуміли важливість формування українського національного характеру. На початку ХХ століття українська педагогіка одним із своїх провідних завдань визначає виховання характеру. Ця думка прозвучала лейтмотивом на Першому українському педагогічному конгресі: «Людей непересічно здібних досить у нас, та ці здібності страшно часто марнуються через слабу волю. Легше найти в нас людину, здатну до одноразової самопожертви, як до дрібної, але постійної напруги. Тому школення волі й виховання характерів [є] справою незвичайної ваги, чи не важнішої від навчання» [2].

Після поразки національно-визвольних змагань українська національна педагогіка змогла продовжити свій вільний розвиток в умовах еміграції. Так уперше за межами України, у 1950 році, було опубліковано працю Григорія Ващенка «Виховний ідеал» (в Україні праця була надрукована в Полтаві у 1994 році Педагогічним товариством імені професора Григорія Ващенка за спонсорської підтримки Союзу Українців Великобританії), у якій педагог сформулював пріоритетні завдання виховання української молоді: «Ідеал українського виховання ґрунтується на двох головних цілях: служіння Богові та служіння Батьківщині» [1,173]. Однією з головних передумов на цьому шляху було визначено виховання волі й характеру.

Разом із тим, Григорій Ващенко закликав не лише до «пасивного» служіння, а й до «здобування життя», до активної дії, до розвитку творчих здібностей та інтелектуальної діяльності.

Окрему увагу Григорій Ващенко приділяє формуванню національного характеру засобами художнього слова. У розділі «Ідеал людини в творах українських письменників нового часу» автор оглядово аналізує особливості впливу художньо-філософської думки письменників від Григорія Сковороди до письменства початку ХХ ст. Утеча письменника від суєти тогочасного суспільства у світ «спокійного споглядання природи» зумовлюють, на думку дослідника, ідеалістично-релігійний характер поглядів Григорія Сковороди.

Разом із тим, Григорій Ващенко наголошує на значному впливі його творчості на українське письменство та на значному виховному впливі на народ. Ідея боротьби за свободу нації втлена у творах Тараса Шевченка, який, всупереч Григорію Сковороді, у своїх творах закликає до активної боротьби з ворогом. У післяшевченківську добу про виховний ідеал, на думку дослідника, можна говорити, опираючися на твори лише «Марка Вовчка, Франка, Лесі Українки й Олеся», не знецінюючи тих письменників, які серед українців будили національну свідомість.

Українська художня література початку ХХ ст. для становлення українського національного характеру дала, за окремими винятками, небагато. Термін «розстріляне відродження» у цьому контексті звучить більш ніж красномовно.

Післявоєнна хвиля еміграції відкрила нові можливості перед письменниками, яким вдалося вирватися з «більшовицьких обіймів». На думку Григорія Ващенко: «Нічого вартісного щодо зрозуміння українського виховного ідеалу емігрантські письменники... не дали... Винятком можна визнати Юрія Клена, Мосенза, Федора Дудка і декілька ще молодих письменників...» [1, 161]. Але тут варто пригадати, що працю було видано 1950 року. Тому твердження дослідника стало передчасним і дискусійним, адже образ активного борця за українські національні інтереси в літературі українського зарубіжжя простежується у творах Івана Баряного, Уласа Самчука та ін.

Свій внесок у формування українського національного характеру здійснили також письменники-шістдесятники, на-

ступні покоління майстрів художнього слова, але ця тема стане предметом інших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 190 с.

2. Етнопсихологічний аспект розвитку людини URL: https://pidruchniki.com/14201126/pedagogika/etnopsihologichniy_aspekt_rozvitku_lyudini (дата звернення 20.04.2019 р.).

3. Етнопсихологія. URL: https://pidruchniki.com/19200421/psihologiya/ponyattya_natsionalnogo_harakteru (дата звернення 20.04.2019 р.).

4. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию: учеб. пособие. М.: Гнозис, 2007. 367 с.

5. Соціальна психологія. URL: https://pidruchniki.com/1965032339160/psihologiya/natsionalniy_harakter (дата звернення 20.04.2019р.).

6. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні К.: Орій, 1992. – 230 с. URL: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm> (дата звернення 20.04.2019р.).

7. Юм Д. О национальных характерах: пер. с англ. // Сочинения: в 2 т. 2-е изд., доп. и испр. – М.: Мысль, 1996. – Т. 2. – С. 605–622.

Лозюк М.Ю.,

ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва

ЛІКУВАЛЬНА ФІЗКУЛЬТУРА. ПРОФІЛАКТИКА І КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕННЯ ПОСТАВИ СТУПНІ

***Анотація.** У статті висвітлено роль лікувальної фізичної культури як основного засобу фізичної реабілітації, а також проблеми порушення постави і ступнів людини. Крім того подано орієнтовний комплекс вправ для формування правильної постави, профілактики і корекції плоскостопості .*

***Ключові слова:** реабілітація, сутулість, кругла спина, кругло увігнута спина, лордоз, кіфоз, сколіоз, плоскостопість.*

1. Лікувальна фізична культура.

Лікувальна фізична культура – основний засіб фізичної реабілітації. Що використовує засоби, методи і принципи фізичної культури для лікування захворювань і ушкоджень, запобігання їх загострень і ускладнень, відновлення здоров'я і працездатності хворих і інвалідів.

Головним засобом лікувальної фізичної культури (ЛФК) є фізичні вправи. Їхньою основою є м'язова діяльність, біологічна роль якої має надзвичайно велике значення у житті людини. Існує безпосередня залежність і тісний взаємозв'язок між м'язовою роботою і діяльністю внутрішніх органів, нормальним функціонуванням центральної нервової системи (ЦНС), які створилися і розвинулися у процесі еволюції. З огляду на це, зниження рухової активності (гіподинамія) призводить до порушення функціонального стану організму і виникнення хворобливих змін у серцево-судинних, дихальній, травній та інших системах.

При захворюваннях порушуються нормальна життєдіяльність і функціональний стан організму, знижується пристосування його до змін зовнішнього середовища, знижується м'я-

зова працездатність та бажання виконувати фізичну роботу. З метою створення умов для одужання, запобігання ускладнень і загострення захворювань хворим призначають переважно спокій або суттєво обмежують їхню рухову активність. Однак тривалий спокій спричиняє зміни діяльності систем і організму в цілому, підсилює порушення, викликані хворобою. Це може привести до виникнення цілого ряду ускладнень, що значно погіршують перебіг захворювання і може загрожувати життю хворого. Тому у сучасній медицині прийнято поєднувати спокій з рухами і вони мають доповнювати один одного, а не протиставлятися. [1, 4-6]

2. Формування правильної постави.

Які ж ознаки правильної постави? Лоб і підборіддя знаходяться в одній площині, перпендикулярні до підлоги, мочки вух – лінії, паралельній підлозі, що забезпечує й правильне положення лопаток; живіт злегка підтягнутий, груди трохи виступають уперед; тулуб має бути прямий, фізіологічні вигини (лордозі – вигини вперед у шийному і поперековому відділах і кіфоз – вигину в грудному відділі хребта) помірно окреслені; кут нахилу таза – в середньому 30-40 ; ноги в положенні стоячи помірно розігнуті в тазостегнових і колінних суглобах, перпендикулярні до підлоги, носки трохи розведені або ступні паралельні, склепіння ступнів добре виражені.

Порушення постави може спричиняти дисбаланс у розвитку м'язів та відсутність розтяжності в певних їхніх групах.

Порушення постави – це не лише неестетичний зовнішній вигляд людини, а й підґрунття для розвитку хронічних захворювань. При викривленні хребта порушується функція периферичних нервів у певних зонах, за діяльність яких відповідає кожен сигмент хребта.

До порушень постави відносять: сутулість, круглу спину й круглоувігнуту спину. Сутулість – це відхилення, яке характеризується збільшенням грудного кіфозу зі зменшенням поперекового лордозу.

Лордоз – шийний та поперековий вигин спрямовані опуклістю вперед.

Кіфоз – грудний та куприковий вигин спрямовані назад.

Сутулість викликана недостатньою еластичністю грудних м'язів і низькою витривалістю привідних м'язів лопаткової ділянки.

Кругла спина характеризується збільшенням грудного кіфозу із майже повністю відсутністю поперекового лордозу. Це впливає негативно на серце і дихальну систему.

Круглоувігнута спина характеризується збільшенням викривлень хребта і лордозу, і кіфозу та кута нахилу таза.

Сколіоз (захворювання хребетного стовпа) характеризується бічним викривленням і скручуванням хребців навколо вертикальної осі – торсією. Це може спричинити зміни навіть черепа також страдають легені і серце. [1, 7]

3. Комплекс вправ для формування пози і правильної постави

Вправи біля вертикальної площини:

- обрати положення правильної постави біля вертикальної площини (стіни, дверей.) Запам'ятати це положення і, не порушуючи його, зробити крок вперед, а потім назад.

- те ж саме, але зробити 4-8 кроків

- те ж саме, але перевірити положення постави перед дзеркалом, щоб його запам'ятати зорово

- притиснувшись до стіни спиною, сідницями і п'ятами, присісти з прямою спиною, не припиняючи торкання стіни потилицею, спиною і сідницями, руки вгору, повернутися у вихідне положення

- стоячи біля стіни в положенні правильної постави, підняти руки вгору, в сторони, вперед, покласти на пояс, не втрачаючи правильної пози і не відходячи від стіни

- вихідне положення (в.п.) те ж саме. Зігнути праву ногу вперед, захопити гомілку руками і притиснути до тулуба, не втрачаючи правильної пози і не відходячи від стіни. Те ж саме – лівою ногою.

- В.п. – те ж саме. Підняти вперед руки й випрямлену ліву ногу, не відходячи від стіни. Те ж саме правою ногою.

- В.п. – те ж саме, руки на пояс, лікті притиснути до стіни. Підняти ліву ногу до горизонтального положення, не відходячи від стіни. Те ж саме – правою рукою

- В.п. – те ж саме, руки в сторони. Нахилитися до лівої ноги, не змінюючи положення рук і не відходячи від стіни. Те ж саме – до правої ноги. Кожну вправу виконують 8-10 разів.

4. Профілактика і лікування плоскостопості

Плоскостопість здатна до невпізнання змінити, а іноді навіть знівечити ходу. Вона буває поздовжньою, поперечною або одночасно поздовжньою й поперечною. Відомо, що нормальні, здорові стопи мають два викривлення, два вигини. Тому плоскостопістю називають стан ступні, в яких або зменшені, або зовсім відсутні оці вигини.

Стопи людини витримують велике навантаження – тиск маси тіла. Тому зв'язки і м'язи, що прикріплюються до різних частин стоп мають бути дуже сильними. Адже м'язи. Напружуючись, натягують зв'язки і допомагають стопам зберігати форму і правильне положення.

Однак, якщо м'язи стоп розвинуті слабо і не мають необхідного тону, зв'язки розтягуються, і форма стоп змінюється. В результаті вони стають плоскими, що завдяють людині великих страждань.

Для профілактики плоскостопості необхідно, по-перше, зміцнити мязи, що підтримують склепіння стоп, і по-друге, при вираженій патології обмежити навантаження на них.

Тож як визначити стан склепіння стоп?

Перший спосіб – зробити на аркуші паперу відбиток підшви стоп, змочивши їх у воді і злегка підфарбувавши чорнилом чи марганцем. На слідах, що залишилися, можна побачити заглиблення, що відповідає внутрішньому ресорному склепінню стоп, звичайно, якщо вони в нормі. При плоских стопах відбиток буде суцільним.

Другий спосіб – стати на стілець у положення – ноги нарізно: якщо під внутрішній бік склепіння стопи можна вкласти два пальці, вона нормальна, один палець – сплюснена. При плоскій стопі підшва ноги щільно прилягає до опори та й сама стопа має сплюснений вигляд.

Стопи виконують роль ресори, яка захищає тіло від поштовхів і струсів під час ходьби, бігу і стрибків. При порушенні

природної форми стоп – опущенні склепінь – неминуче порушується їх ресорна функція, від чого страждає весь організм.

До 50-ти років плоскостопість може розвиватися практично у кожній другій людині, найчастіше – у жінок. Цьому сприяють природжена слабкість м'язово-зв'язкового апарата, ожиріння, хвороби суглобів, судин ніг, травми. Склепіння стоп опускаються, якщо завжди ходити у незручному тісному взутті або на дуже високому каблучці, коли маса тіла переноситься на передній відділ стоп.

Якщо наприкінці дня ноги починають боліти, набрякають, робиться тісним взуття, – це сигнал про захворювання що починається. При плоскостопості болять не тільки ноги до патологічного процесу втягується і хребет. Тому до комплексів вправ, спрямованих на корекцію стоп, необхідно включити вправи для зміцнення м'язів спини, черевного пресу, сідничних, ікро ножних, а також передньої поверхні стегон.

Гімнастика – не єдиний засіб лікування і профілактики прогресування деформації стоп. Дуже важливо правильно підібрати взуття і при необхідності використати супінатори. Каблук черевиків не повинен перевищувати 2.5-3 см. Добре, якщо у відкритих черевиках чи босоніжках є ремінці, які фіксують гомілковостопні суглоби. Взуття треба добирати так, аби довжина підошви перевищувала на 1 см. довжину стопи, оскільки надвечір стопа потовщується і взуття стискуватиме її.

Ноги треба мити в теплій воді щодня. Проте не пари їх, бо гаряча вода розслаблює м'язи стоп, сприяє прогресуванню захворювання.

Гімнастичні вправи слід робити систематично, в один і той же час, краще вранці, коли м'язи ще не так втомлені, або надвечір, після всіх занять, і невдовзі настане полегшення. Через півроку – рік систематичних занять м'язи зміцняться, зникають або значно послабшають або навіть піднімуться склепіння стоп.

Вправи для корекції плоскостопості

Лежачи на спині

1. По черзі витягувати носки з одночасним поворотом стопи всередину в гомілковостопному суглобі (супінування стоп).

2. Одночасно витягувати носки з супінуванням.
3. Ковзаючий рух стопою однієї ноги по гомілці другої, намагаючись підошвою стопи охопити гомілку.
4. Ноги зігнуті, коліна торкаються одне одного, носки разом, п'яти нарізно. Почергово відривати п'яти від підлоги.
5. Те ж саме, але п'яти відривати від підлоги одночасно.
6. Стегна розведені, ноги зігнуті, стопи торкаються підошвами. Максимально розводити і зводити п'ятки. [2, 18-21]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В.М. Мухін. Фізична реабілітація. –Київ, 2010.
2. М.Ю. Короп, В.А. Томашевський, С.І. Сторчак. Методичні вказівки для студентів спеціального медичного відділення. – Київ, 2001.

Маріонда І.І.,

*к. пед. н., доцент, завідувач кафедри фізичного виховання,
ДВНЗ «Ужгородського національного університету»,*

Молнар М.В.,

*к. фіз. вих., доцент кафедри фізичного виховання ДВНЗ «Уж-
городського національного університету»*

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ НА СТАН ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ДВНЗ «УЖНУ»)

Актуальність дослідження. Система фізичного виховання та спортивної роботи студентської молоді у ВНЗ вимагає подальшого реформування. На необхідність її вдосконалення багаторазово вказує цілий ряд державних документів, а також на це звертають увагу науковці і педагоги. Актуальність реформування фізичного виховання студентів пов'язана з політичними та економічними реформами в країні, а також з необхідністю підготовки молоді до захисту територіальної цілісності України. Таким чином обґрунтування доцільності організованих занять руховою активністю та пошук оптимальної моделі цього процесу є важливим завданням державного значення.

Мета досліджень полягає в аналізі занять руховою активністю студентів та визначення перспектив розвитку студентського фізичного виховання у вищій школі (на прикладі ДВНЗ «УЖНУ»).

Завдання дослідження:

- вивчити соціально-економічні та наукові передумови фізичного виховання студентів ВНЗ;

- визначити стан фізичного виховання і спорту студентської молоді та перспективи розвитку.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення літератури, документів, відомостей успішності студентів, медичних карток.

Аналіз останніх досліджень і документів. Практика показує, що спосіб життя студента (якщо він цілеспрямовано і систематично не займається фізичною культурою) відно-

ситься до малорухливого. А це означає, що всі згубні наслідки гіподинамії, що стосуються ростучого і розвиваючого організму, неодмінно позначатся на його фізичному, розумовому і статевому дозріванні і в цілому на здоров'ї. Але ж так просто і доступно уникнути цього, якщо включити в свій спосіб життя оптимальний режим рухової активності, яка є провідним вродженим фактором фізичного і психічного розвитку людини, а отже, і його здоров'я.

В Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту та Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» говориться про те, що фізична культура, як складова загальної культури, суспільними проявами якої є фізичне виховання та масовий спорт, є важливим чинником здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини». Особливо це стосується дітей і студентської молоді.

Вивчення державних документів та літературних джерел показує, що уже з перших років незалежності наша держава звертала увагу на фізичне виховання студентської молоді. Соціальне замовлення нашого суспільства і держави щодо фізичного виховання студентів знайшло найбільш чітке відображення в низці державних документів, прийнятих в Україні впродовж 1992-2018 рр.

До основних нормативних документів, що роз'яснюють статус фізичного виховання студентів і технологію його провадження, відносяться такі: Закон України «Про фізичну культуру і спорт» та інші документи державного значення, в яких говориться про роль фізичної культури і спорту в суспільному житті, про завдання фізичного виховання студентської молоді та відповідальність державних органів за практичну реалізацію фізичного виховання та спортивної роботи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз даних офіційної статистики підтвердив нашу гіпотезу про те, що показники

фізичної підготовленості і стану здоров'я студентів були кращими у тих вузах, де фізичне виховання проводилося в обсязі чотирьох годин на тиждень, тобто – 140 год. за навчальний рік та по 2 години в кожному з семестрів, виділених на залік, що в сумі складало 144 години. Вірогідно гірші показники були у вищих закладах освіти, де керівництво ВНЗ не знаходило можливості для створення належних умов для фізичного виховання студентів. Тобто там, де навчальні заняття з фізичного виховання проводяться у формі факультативів в обсязі двох годин на тиждень. Про це свідчать і результати досліджень, проведених науковцями кафедри фізичного виховання ДВНЗ «УжНУ». Для прикладу, порівняльний аналіз показників фізичної підготовленості студентів при 2-х та 4-х годинних заняттях впродовж тижня показав такі результати. Час бігу на 100 м. у групах з 2-годинними заняттями на тиждень наприкінці першого семестру не покращився, а в групах з 4-годинними заняттями зменшився на $\pm 0,28$ с; у стрибках у довжину з місця відповідно показники збільшились на ± 7 см та ± 35 см; час бігу на 500 м (дівчата) – зменшився на $\pm 0,15$ с, а у хлопців час бігу на 1000 м зменшився на $\pm 0,12$ с. Разом з тим, дослідження організаційних основ фізичного виховання в УжНУ свідчать про сумніви деяких керівників факультетів в необхідності організації занять з фізичного виховання, як складової навчально-виховного процесу студентів, що призводить до необґрунтованого скорочення обсягу годин, відведених на фізичне виховання.

Також нами встановлено, що соціально-економічна ефективність фізичного виховання студентів поки що не має чіткої аргументації. Фрагментарні наукові дослідження з цієї проблеми зроблені на порівняно невеликому статистичному матеріалі. А це часто ставить під сумнів доцільність здійснення фізичного виховання студентської молоді і на практиці веде до зниження його ефективності. Система фізичного виховання студентської молоді України припускає створення в масштабах країни і на рівні вищих навчальних закладів, визначених стандартизованих, ідеологічних, програмно-норма-

тивних і організаційних основ фізичного виховання та умов для його реалізації. Зокрема, передбачається виконання соціального замовлення держави і суспільства на кондиційну та професійно-прикладну фізичну підготовку студентів (за профілем майбутньої спеціальності), шляхом організації у вищих навчальних закладах факультативних занять з різними практико-діяльними компонентами фізичної культури і реалізацією базового компонента, орієнтованого на покращення особистої фізичної культури.

Висновки. Діюча система фізичного виховання у вищих навчальних закладах України є наразі недосконалою так, як вона не виконує повною мірою соціальне замовлення держави на забезпечення здоров'я, загальної кондиційної і спеціальної професійно-прикладної готовності студентів до життєдіяльності та до належного виконання своїх професійних обов'язків.

Таким чином, повноцінне оволодіння студентами професійними знаннями і вміннями можливо при хорошому стані здоров'я, яка може бути придбана ними при регулярних і спеціально організованих заняттях фізичною культурою. Отже, якість підготовки, в тому числі і фізичної, до майбутньої професійної діяльності для кожного молодого спеціаліста набуває не тільки особисте, але й соціально-економічне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України від 9 лютого 2016 року №42/2016 «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя — здорова нація».
2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (1993, 2002).
3. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні (1994).

УДК: 364.14

Ньорба Л.І.,

ст. викладач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. У доповіді проаналізовано місце та роль соціальної безпеки населення у системі національної безпеки держави. Приведено основні фактори ризику соціальній безпеці населення та можливі їх наслідки.

Ключові слова: національна безпека, соціальна безпека, рівень життя, ризику.

Події останніх років змушують задуматись над реальним рівнем національної безпеки України. У продовж історії незалежності України суспільство систематично нагадувало політичній еліті держави про наявність цілого ряду нерозв'язаних соціальних ризиків, які погіршували соціально-економічне та морально-психологічне становище населення. Ці сигнали в різні періоди мали різні форми (від масових міграцій, мітингів, страйків і демонстрацій до революцій), але їх рівень загрози національній безпеці залишався у межах допустимого діапазону. У таких умовах достатньо було змінити політичну еліту та продемонструвати соціально-популістичні гасла, та ситуація докорінно змінилася, коли в умовах майже повної відсутності соціальної безпеки на всіх її рівнях соціально-популістичні ідеї почали поширюватись від офіційних представників інших держав, результатом стала анексія Кримського півострову та «Руская весна».

У контексті розвитку вище згаданих подій варто наголосити на значному впливі на їх розгортання та перебіг соціальної складової національної безпеки, тобто соціальної безпеки населення. Сьогодні серед науковців не існує єдності поглядів

у визначенні змісту поняття «соціальна безпека». У своїй праці Коваль О.П. поділяє підходи до розуміння цього поняття на дві групи:

1. Соціальна безпека у традиційному розумінні (соціальна безпека для соціуму) – це відсутність загроз здоров'ю та життю людини.

2. Соціальна безпека у альтернативному розумінні (соціальна безпека з боку соціуму) – це відсутність загроз національній безпеці з боку власних громадян [1, с. 11].

Термін «соціальна безпека» не знайшло відповідної конкретизації і в системі соціальної політики та національної безпеки України. В Декларації про державний суверенітет України соціальна безпека трактується як «стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» [2]. Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає безпеку як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам». Що правда, вище вказаний Закон втратив чинність, а новий Закон України «Про національну безпеку України» взагалі не передбачає жодних роз'яснень щодо цієї складової національної безпеки, як й багатьох інших її складових.

Не зважаючи на існуючу різносторонність у трактуванні поняття соціальної безпеки, аналіз наукових праць цілого ряду науковців (Онищенко В.О., Звора Т.М., Чепурний О.В., Гаращук О.В., Сиченко О.О., Антонюк П.П., Іляш О.І., Лібанова Е.М., Скуратівський В.А., Шевчук П.І., Баланда А.Л., Кальницька М.А., Коваль О.П. та ін.) виявив певну єдність у розумінні природи соціальної безпеки та негативних наслідків її відсутності для держави як соціального інституту. Природу соціальної безпеки можна сформулювати як потребу людини, групи, суспільства у забезпеченні відносно нормального рівня якості життя індивіда та його сім'ї. При цьому термін «нормальний рівень

якості життя індивіда та його сім'ї» варто розуміти, як такий якісний рівень життя населення, який відповідає середньостатистичним показникам якості рівня життя населення країн з геополітичною групою яких країна себе асоціює.

Більше того, варто зауважити, що для забезпечення соціальної безпеки населення важливим є не тільки реальний рівень якості його життя, але й чітке розуміння можливостей забезпечення та покращення у перспективі існуючого рівня якості життя. Не здатність забезпечення нормального рівня якості життя населення та відсутність чіткої, послідовної соціально-орієнтованої внутрішньої політики створюють соціальні ризики для національної безпеки держави.

Аналіз існуючих проблем у сфері соціальної безпеки показав, що загрози соціальній безпеці України створюють наступні існуючі соціальні деформації: стрімке соціальне розширення, збідніння широких верств населення, руйнація трудового потенціалу суспільства, відсутність впевненості у майбутньому. Серед основних чинників загрози соціальній безпеці держави можна виділити «соціальні суперечності, що виникають усередині соціальної системи, але не всі протиріччя, а лише ті, що призводять до соціального конфлікту» [3, с. 13].

Основними чинниками загроз національній безпеці у соціальній сфері виокремлено: низький рівень життя та соціальної захищеності значних верств населення; наявність великої кількості громадян працездатного віку, не зайнятих суспільно корисною діяльністю; незадовільний стан системи охорони здоров'я; тенденції моральної та духовної деградації в суспільстві; неконтрольовані міграційні процеси в країні тощо [4]. Відповідно, все, що знижує якість життя, завдає шкоди конкретній людині, суспільству в цілому, є факторами, які загрожують соціальній безпеці. Існує чітка залежність між показником соціальної стабільності суспільства та рівнем соціальної безпеки. Порушення соціальної стабільності суспільства неминуче призводить до підвищення соціальної небезпеки.

Таким чином соціальна безпека населення будучи складовою національної безпеки держави, як суспільного інституту,

реалізується на чотирьох основних рівнях: особистому, локальному, регіональному та державному. Всі рівні є взаємопов'язаними виникнення небезпеки на одному неминуче впливає на рівень соціальної безпеки на інших. Загроза безпеці на рівні держави виникає при значному зниженні соціальної безпеки на регіональному рівні, в цьому випадку варто говорити про загрозу національній безпеці держави. Подібну модель розвитку загрози національній безпеці можна спостерігати на прикладі подій, що відбулись у Криму та на Сході України (Донецька та Луганська області). Звичайно, ситуація набуває конфронтаційного загострення та сепаратистського забарвлення в умовах активного її «роздмухування» зацікавленою стороною, при чому не має значення зовнішнє чи внутрішнє вираження ця сторона має по відношенню до держави.

Відсутність чіткої концепції щодо формування соціальної безпеки населення, її фрагментарність, непослідовність та відсутність компетентного підходу до впровадження, не розуміння її значення на загальнодержавному рівні призвели до стагнації соціальних протиріч у суспільстві та державі.

На даному етапі розвитку суспільства основними завданнями забезпечення соціальної безпеки є виявлення й оцінка ризиків та загроз, пошук резервів підвищення соціальної безпеки та прискорення соціально-економічного розвитку держави, розробка механізмів, засобів і методів, які запобігають соціальним загрозам, розробка стратегію забезпечення соціальної безпеки, тактики і заходи, адекватні викликам і загрозам сучасного суспільства.

Серед важливих умов забезпечення стабільності, миру та безпеки у процесі євроінтеграційного поступу України є посилення соціальної безпеки особистості, що знайшло своє вираження в забезпеченні умов її сталого соціального розвитку. В умовах дисбалансу на ринку праці та стрімкого росту зубожіння значної частини населення існує гостра потреба у забезпеченні необхідних умов сталого розвитку особистості. Ключем до розв'язання посталих проблем є формування системи реальних державних гарантій соціальної безпеки осо-

бистості, шляхом забезпечення відносно належного рівня життя громадян, через реалізацію соціальних програм та програм соціального захисту малозабезпечених та соціально незахищені верстви населення. Посилення соціальних ризиків в Україні сприяло зростанню соціальної напруги, рівень якої трохи знизився через очікування населенням діяльності нової виконавчої влади. «Погашення» соціального вибуху вимагає підвищення соціальної безпеки через активне запровадження передового досвіду розв'язання існуючих соціальних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна безпека: сутність та вимір. наук. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2016. – 34 с.
2. Декларація про державний суверенітет України // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1996. – С.
3. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін. ; за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
4. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. – 656 с.

Сньозик Г.І.,

магістр з української мови і літератури Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ПОЕТИКА ЛІРИКИ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

***Анотація.** У статті досліджується поетика лірики Федора Потушняка, як одна з найменш відомих сторінок художньої спадщини митця.*

***Ключові слова:** лірика, міфопоетика, модернізм, Потушняк Федір, символізм, Срібна Земля.*

Визначний закарпатоукраїнський письменник Федір Потушняк творча діяльність якого охоплює кінець 20-50-і рр. ХХ ст., володів багатограним талантом ученого й художника слова, що виступав у різних літературних родах і жанрах.

До найменш відомих сторінок художньої спадщини митця належить його лірика, розвиток якої проходив у руслі символізму. В радянському літературознавстві з його реалізоцентризмом ця течія вважалася шкідливою, “буржуазною”, тож вишукана лірика Потушняка протягом довгих років не знаходила доступу до читача.

За спогадами сина письменника Михайла Потушняка, батько все життя носив у душі великий біль — усвідомлення неприйняття суспільністю його поезії. Справді, в 30-40-і рр. критика часто писала про незрозумілість лірики поета, а після 1945 року на ці твори загалом було накладено табу. Вроджений лірик, який в останні роки життя майже цілком перейшов до прози та наукової діяльності, в родинному колі часто читав свої поезії, з надією й затаєною тугою повторюючи, що для них іще настане час. У пам’яті сина-підлітка назавжди збереглися повні гіркоти слова батька про те, що якби він мав змогу продовжувати поетичну творчість в обраному напрямі, то міг би стати великим поетом.

Сьогодні, коли наше літературознавство розпочало системне, дослідження українського модернізму, є всі передумо-

ви для нового прочитання спадщини Потушняка-символіста. До цього може, зокрема, прислужитися і з'ясування джерел його неповторної міфопоетики.

Характеризуючи літературу Закарпаття початку ХХ ст., М. Лелекач відзначав передусім її зв'язки з фольклором: "І сей етнографізм єсть одним із найхарактеристичніших прикмет письменства сеї доби. Поети і повістярі перероблюють і наслідують народну поезію" [2, с. 256]. Ф. Потушняк, у творчості якого народні вірування краян стали одним із основних джерел розбудови власної художньої системи, пішов іншим шляхом. Фольклорний матеріал у нього переосмислений, сублімований, перетворений у відповідності із внутрішньою структурою цієї оригінальної поетичної системи. За твердженням Є. Недзельського, сприймаючи народні легенди й перекази як філософ, Потушняк бачив у них відображення культурних ідей людства протягом тисячоліть, що й дало йому змогу через душу свого народу проникнути в глибини загальнолюдського [3, с. 45].

Потушнякова модель світу має міфологізований, містеріальний характер, її елементи, згідно з поетикою символізму, є знаками іншого, непідвладного раціональному пізнанню світу. Авторський поетичний міф виростає на архетипах прадавньої слов'янської міфології в її закарпатських інваріантах, причому язичницьке обожнювання вогню, води, Сонця, зір, оживлення й символізація всіх сил природи поєднується в ньому з утвердженням християнської ідеї Бога-Творця, що постає організовуючим центром всесвіту, диктує закони біосу:

Художній простір у міфосвіті Потушняка позначений нескінченністю, наближений до сфери космосу й поєднаний із символами водної стихії буття — морем, океаном, хмарами, глибинами вод. Просторові виміри пов'язані з часовими: як і в народних уявленнях, час у поетичній системі Ф. Потушняка буває відповідним або невідповідним, добрим або злим, магичне значення мають такі часові кола доби, як північ і південь, ранок і вечір.

Ліричний міфосвіт Ф. Потушняка багатогранний і єдиний: у контрастах і взаємопереливах звуків, кольорів, у протибор-

стві злих і добрих духів, у динаміці змін природи розкривається широкий настроєвий діапазон та багатий світ душі ліричного “я” поета. За допомогою навіювання картин протистоянь і злиття різних сил у світі природи митець дає художній зріз людської душі як поєднання темних і світлих начал, їх постійного протиборства, спадів і піднесень духовного енергетизму. Побудована на контрастах картина світу увиразнюється акцентуванням і майстерною символізацією світлих начал буття: мракам, туманам, збуренню лиховісних сил протистоять церковні дзвони, храм, далекі замки, Сонце — Боже око, лебеді, чарівні загадкові діви, містичні голуби, човни, що відпливають у далечі, зорі, які несуть людям “краплю вічного горіння” і з’єднують земне й небесне. Релігійні настрої просвітлюють душу поета, живлять його оптимізм:

Закарпатські легенди є важливим, але не єдиним джерелом міфопоетики Потушняка. Митець засвоїв досвід багатьох художніх систем, традиції національного та світового письменства. Його поетична лексика рясніє образами й поняттями, взятими з Біблії, античних міфів, історії, науки та культури різних народів (Еол, Пегас, Едем, вогненний кущ, лампа Діогена, Колумбіна, Сфінкс, сад Семіраміди, центурій, вази Крети), символіка часто будується на відомих сюжетах і образах, які набули узагальнюючих значень: синій птах, магічна лампа (лампа-невидимка), золоте руно. Асоціативний план окремих мотивів розкривається тільки підготовленому читачеві.

Європейський та світовий контекст творчої праці Ф. Потушняка виразно окреслюється і в його перекладацькій практиці. При цьому поряд із внутрішнім, психологічним імпульсом, що владно притягав поета до здобутків Е. По, Й. В. Гете, Г. Гайне, Ш. Петефі, потужно діяв фактор “закарпатського” локусу поетичних обривів Ф. Потушняка. Тому саме Ш. Петефі стає в центрі перекладацьких зацікавлень поета. Серед його перекладів знаменитого угорця на сторінках “Літературної неділі” виділяється вірш “Тиса”, в якому бачимо не тільки захоплені автора красою Карпат, але й глибокий підтекст, що утворює близьку перекладачеві ідею неоднозначності, подвійної природи суцього: спокійна Тиса раптом розливається повін-

ню, мчить із шаленою швидкістю, “з грізним шумом розриває гати, як хотіла б світ увесь забрати” [5, с. 157].

З-поміж українських поетів-ліриків Ф. Потушнякові за характером світовідчуження і стилем найближчий Б. І. Антонич: паралельно зі співцем Лемківщини він здійснював сміливий експеримент — творив на ґрунті народного міфологізму свій “закарпатський” авторський міфосвіт. Близькість художнього світосприйняття, схожість на рівні психо-емоційних реакцій породжувала й подібність образів. Обидва поети в осмисленні категорій повторюваності, безконечності, вічного руху по колу зверталися до метафори персня, обом притаманне сонцепоклонництво, антропоморфізація природи, відчуття нетривкості земного життя (так, Антоничеве “Мій дім за третьою зорею” своєрідно відлунює в поезії “Рань” Ф. Потушняка: “Мій дім на скальнім зломі висить...” [5, с. 35]).

Лірика Ф. Потушняка суттєво доповнює загальну картину розвитку українського символізму на його пізньому етапі, вносить певні корективи навіть у хронологічні виміри цього складного явища нашої поезії. Вона являє собою оригінальну замкнуту поетичну систему, що набула ознак неповторного міфосвіту, в основі якого – синтез народних і літературних джерел. Символіка закарпатських легенд надала цій суб’єктивізованій авторській моделі світу особливої свіжості й новизни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільшицький Ф. [Потушняк]. Далекі вогні: Поезії / Ф. Вільшинський. – Іршава: Моріц Гланц, 1984. – 24 с.
2. Голомб Л. Із спостережень над українською поезією ХІХ-ХХ століть: Збірник статей / Л. Голомб. – Ужгород: Гражда, 2005. – 380 с.
3. Недзельський Е. Критические заметки о творчестве Ф. Потушняка / Е. Недзельський // Русское слово. – 1942. – № 47. – 21 июня.
4. Потушняк Ф. Мій сад: Поезії і драми / Д. Федака. – Ужгород: Закарпаття, 2007. – 567 с.
5. Потушняк Ф. Твори: Роман, оповідання, поезії в прозі / Ф. Потушняк. – К.: Дніпро, 1980. – 495 с.

УДК 371.217.011.3.061:36

Фенчак Л.М.,

кандидат педагогічних наук, доцент Мукачівського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОСНОВНОЇ УМОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі формування превентивного виховного середовища у закладі загальної середньої освіти. Обґрунтовано зміст превентивного виховного середовища, в основі якого лежать завдання попередження негативних проявів у поведінці учня, збереження й зміцнення його здоров'я, надання педагогічної підтримки й допомоги підростаючому поколінню у подоланні життєвих труднощів.*

***Ключові слова:** заклад загальної середньої освіти, превентивне виховання, здоровий спосіб життя, відповідальність, виховна система школи.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку особливої актуальності набуває проблема запобігання і подолання негативних проявів у поведінці дітей, спостерігається тенденція до загострення соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів, які детермінують деструктивну поведінку підростаючої молоді. Основними причинами деструктивної поведінки школярів є негативні переживання, несформованість у значної частини дітей почуттів терпимості, толерантності, милосердя, честі, совісті, доброти, що викликає у них апатію, відчуття своєї непотрібності, нерозуміння сенсу життя. Деструктивно також впливає на життя дітей залежність від компютерних азартних ігор та Інтернету. Подолати ці причини можливо через удосконалення превентивного виховного середовища у ЗНЗ, яке стане фактором інтегративного впливу на процес розвитку і саморегуляції підростаючого покоління, життєстійкості, життєздатності, життєвої компетентності особистості.

З огляду на вищезазначене, можемо констатувати, що превентивне виховання набуває сьогодні особливої значущості й виникає гостра потреба у переосмисленні його концептуальних засад та визначенні напрямів його розвитку в системі освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що вивчення різних аспектів превентивного виховання здійснювалось багатьма науковцями. Проблема профілактики девіантної поведінки неповнолітніх розроблялась у дослідженнях Т. Алексеєнко, І.Козубовської, В.Оржеховської, О.Максимович, В.Терещенко, Т.Федорченко, Г.Товканець, формування здорового способу життя – у наукових працях С.Кондратюк, С.Свириденко та інш. Ці дослідження об'єднують прагнення авторів розглядати превентивне виховне середовище у ЗНЗ як упорядковану цілісну сукупність організаційно-педагогічних умов, взаємодія й інтеграція яких забезпечує соціально-правову підтримку розкриття внутрішнього потенціалу, духовного розвитку особистості школяра, сприяє виробленню у нього ціннісного ставлення до себе, природи і суспільства [2; 4; 6].

Актуальність проблеми превентивного виховання молодших школярів з одного боку зумовлена суспільною потребою ранньої профілактики відхилень у поведінці дітей, а з іншого – реальними можливостями її успішного здійснення у молодшому шкільному віці – періоді ефективного засвоєння моральних норм і вироблення суспільно схвальних моделей поведінки, формування суб'єктності учня.

Вивчення й аналіз педагогічних досліджень превентивного виховання дають змогу констатувати наявність суперечності між потребою у профілактиці негативних проявів у поведінці учнів молодшого шкільного віку і реальним станом превентивного виховання, відсутністю теоретично обґрунтованих педагогічних умов, за яких організація навчально-виховного процесу у початковій школі сприятиме формуванню в учнів умінь протидіяти негативним впливам соціального оточення. Так, на думку В.Оржеховської, превентивне виховання – це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціаль-

ними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, формування здорового способу життя, навичок відповідальної поведінки, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику асоціальних проявів у поведінці дітей, позитивне бачення життя [4]. Науковець О.Єжова доводить, що система превентивного виховання будується на теоретико-методологічних засадах особистісно орієнтованого гуманістичного підходу до особистості на основі Конвенції про права дитини, інших міжнародних актів і рекомендацій щодо становища дітей і молоді, у відповідності до Національної програми виховання дітей та учнівської молоді, а також до національних програм протидії зловживанню наркотичних засобів, профілактики захворюваності на СНІД, боротьби зі злочинністю тощо [6]. Аналогічні підходи знаходимо і в інших дослідженнях. Проблема соціальної профілактики девіантної поведінки, а саме, корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей в процесі професійно-педагогічного спілкування знайшла своє відображення у працях науковців І. Козубовської та Г. Товканець [2].

У наявних наукових дослідженнях певною мірою вже досліджено зміст превентивного виховання школярів. Водночас ученими ще недостатньо приділено уваги методологічним аспектам формування превентивного виховного середовища у закладі загальної середньої освіти.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних аспектів формування превентивного виховного середовища в умовах закладу загальної середньої освіти.

Результати дослідження. Термін «превентивний», який тлумачиться у довідниковій літературі як профілактичний, розглядається нами як «попереджувальний», «запобіжний», «захисний» і стосується профілактики девіантної поведінки школярів та способу їх життя, що веде до хвороб, знецінення сенсу життя. Досліджуючи дану проблему, нами встановлено такі детермінанти негативних проявів у поведінці школярів: погіршення стану здоров'я учнів та вживання психоактивних речовин, негативний вплив асоціальних груп підліткової субкультури, послаблення виховної функції сім'ї, негативний

вплив засобів масової інформації, жорстоке поводження з однокласниками. Подолати ці причини можливо через створення превентивного виховного середовища у ЗНЗ, яке стане фактором інтегративного впливу на процес розвитку і саморегуляції школярів. Під превентивним вихованням у школі розуміємо систему підготовчих та профілактичних дій педагогів, спрямованих на запобігання формуванню в учнів негативних звичок та рис характеру, проявам асоціальної поведінки.

Під час проходження педагогічної практики у закладі загальної середньої освіти м. Мукачева, студентами педагогічного факультету з напрямку підготовки «Початкова освіта» було здійснено спостереження та аналіз організації навчально-виховної роботи у школах, щодо виявлення у її структурі завдань превентивного виховання та їх реалізація у початковій школі. Завдяки чому було виявлено, що у закладах загальної середньої освіти здійснюється просвітницько-виховна робота щодо здорового способу життя. З учнями організуються тематичні тижні з пропаганди здорового способу життя, усні журнали, зустрічі з медичними працівниками, здійснюється індивідуальна робота з молодшими школярами схильними до правопорушень, проводяться класні години на теми збереження здоров'я учнів. Молодші школярі беруть участь у тренінгах, літературно-музичних, спортивних конкурсах, вікторині-конкурсі «Що я знаю про здоровий спосіб життя?», конкурсі плакатів, фотографій «Спасибі – ні», що допомагає їм самореалізуватися та відчути себе причетними до спільної справи.

Однак означені заходи є фрагментальними, немає єдиної системи у роботі з превентивного виховання молодших школярів. Тому виникає потреба в удосконаленні виховної роботи у початковій школі, так як будь-яка педагогічна ідея може бути успішно реалізована за умови забезпечення системності під час її реалізації. Лише системність, змодельована на науковому рівні, є запорукою успіху в педагогічній діяльності. Тому у закладах загальної середньої освіти слід особливо ретельно підходити до організації навчально-виховної роботи на засадах системності. Для цього нами дослідженні основні принципи, фактори і умови формування превентивного сере-

довища, що створюють об'єктивні можливості розроблення педагогічної системи означеного процесу.

Проаналізувавши відповідні психолого-педагогічні дослідження з даної проблеми нами з'ясовано, що завданням превентивного виховання є забезпечення виховання в учнів високих моральних рис, які є головним чинником вибору способів їх поведінки. Воно має здійснюватися на основі морально-правових знань, уявлень, поглядів, переконань, почуттів, які склалися в нашому суспільстві й становлять суспільну свідомість та забезпечення подолання окремими учнями шкідливих звичок і навичок, що сформувалися внаслідок помилок і недоліків виховання [1;2;3].

Аналіз наукових праць психологів, педагогів, лікарів з досліджуваної проблеми підвів нас до визначення чинників негативної поведінки школярів, що торкається усіх сфер їх соціального функціонування і проявляється вербальною і фізичною агресивністю, негативним ставленням до оточення, нездатністю прогнозувати результати своєї поведінки, слабкою емоційною прихильністю до близьких, низьким рівнем сформованості комунікативних навичок тощо [3;4]. Для фізичного та духовного здоров'я молодших школярів потенційні ризики мають сучасні комп'ютерні ігри, телевідеопродукція з демонструванням жахів, насильства, статевої розпусти. Усе це створює загрозу для соціального та духовного здоров'я молодших школярів.

В основі процесу формування превентивного виховання в школі повинна бути небайдужість до майбутнього життя школяра. І саме це забезпечує взаємини партнерства між усіма учасниками навчально-виховного процесу школи та повагу до особистості дитини. Процес формування превентивного виховного середовища вбачається нами в узгодженій педагогічній активності, спрямованій на актуалізацію соціально значущих цінностей і потреб особистості та дезактуалізацію у свідомості дітей і учнівської молоді цінностей і потреб асоціального характеру. Формуючи превентивне виховне середовище школи, педагоги мають враховувати цілі педагогічні (навчального закладу як педагогічної системи) і непедагогічні (тобто цілі самих дітей) та об'єднувати зусилля всіх учасників навчально-виховного процесу – педагогів, батьків, уч-

нів, громади. Основою формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу є педагогічні дії з вивчення, добору, моделювання та використання потенціалів середовища життєдіяльності дитини, обмеження впливу його негативних та посилення позитивних факторів.

Здійснивши аналіз педагогічних досліджень [3,4,7] нами виявлено, що превентивна виховна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі в умовах соціокультурного середовища передбачає партнерську взаємодію служб у справах дітей, кримінальної міліції у справах дітей, закладів освіти, культури, охорони здоров'я, спорту, громадських організацій та координацію їхніх зусиль щодо вирішення проблем фізичного, психічного, морального, соціального і духовного розвитку дітей; забезпечення умов попередження девіантної поведінки дітей та підлітків, досягнення неперервності та єдності підходів у роботі із цією цільовою групою.

Це досягається превентивною виховною діяльністю і забезпечується системою правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього та організаційного змісту діяльності ЗНЗ, спрямованого на формування позитивних соціальних установок у молодших школярів, запобігання вживанню психоактивних речовин серед школярів, формуванню навичок безконфліктних відносин в учнівському колективі. Велике значення у формуванні превентивного виховання у початковій школі має розуміння усіма учасниками освітнього середовища ЗНЗ базових принципів формування позитивних моделей поведінки молодших школярів в умовах превентивного виховного середовища, а саме: комплексність, системність, безперервність та практична цілеспрямованість, превентивність, гуманізація взаємин, урахування вікових, індивідуальних особливостей дітей, їхніх інтересів і потреб, діалогова взаємодія та свобода вибору, соціальне партнерство. Стрижнем успішного формування превентивного виховного середовища є партнерська взаємодія, що є дієвим засобом взаємного підвищення виховного потенціалу ЗНЗ і його партнерів: сімей, громадських організацій і закладів та установ системи державної підтримки людини (органи правопорядку, заклади охорони здоров'я, соціальні служби тощо).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи зазначені аспекти робимо висновок, що головним осередком превентивної виховної діяльності є загальноосвітній навчальний заклад як простір спільного буття педагогів, школярів і батьківської громади, в основі якого є утвердження самоцінності дитини, максимального забезпечення її інтересів, ставлення до школярів як стратегічних партнерів, де реалізуються перспективні технології соціального захисту, педагогічної підтримки, соціального, психологічного, медичного супроводу дітей з різними життєвими проблемами. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вироблення нової філософії виховання, підвищення наукового рівня теорії, методології та педагогічної технології превентивного виховання, вдосконалення традиційних і нетрадиційних форм і методів виховання, визначення шляхів посилення педагогічної майстерності у здійсненні превентивної роботи, побудові нових стратегій даного напрямку виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виховна система загальноосвітнього навчального закладу: контури розвитку / [авт.-уклад.: В. І.Кириченко] – Т.: Тернограф, 2013. – 384 с.
2. Козубовська І. В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей в процесі професійно-педагогічного спілкування / І. В.Козубовська, Г. В. Товканець – Ужгород, 1998. – 195 с.
3. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів / Л.І.Нечволод. – Харків: ПП «Торсінг плюс», 2011. – 768 с.
4. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка: навч. посібник / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко – Київ: ТОВ «Інтерпрінт», 2006. – 284 с.
5. Превентивне виховання учнівської молоді: інноваційні технології / Т. Д. Дем'янюк [та ін.] – Рівне: «Волинські обереги», 2006. – 292 с.
6. Формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу / О. О.Єжова та ін.; за заг. ред. В. М. Оржеховської – Кіровоград: Імекс, 2014. – 171 с.

Чепелюк О.Д.,
керівник літературно-драматичної частини Закарпатського обласного театру драми і комедії

ТЕМА РІДНОГО КРАЮ НА СЦЕНІ ТЕАТРІВ СТОЛИЦІ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: драматургія/dramaturgy, репертуар/repertoire, актор/actor, глядач/audience, традиції/traditions, пошук/search.

Мета і завдання: розкрити характер складових українського театрального руху у Хусті – столиці Карпатської України – в просторі різних історичних епох, окреслити місце репертуару театру на місцеву тематику в контексті українського загальнонаціонального театрального процесу.

Предмет дослідження: творче життя першого державного театру Закарпаття – національного театру Карпатської України «Нова сцена», аналіз підбору репертуару, художнього рівня показу вистав і його вплив на подальшу роботу – народного театру ім.Вс.Майданного та Закарпатського обласного театру драми та комедії.

Методи дослідження: культурно-історичний, порівняльно-історичний, біографічний, ретроспективний, системний.

Наукова новизна: зібрано та опрацьовано архівні документи, газетні та методологічні особливості мистецьких керівників театрів, проаналізовано внутрішній зв'язок у різному часовому просторі між ними.

Практичне значення одержаних матеріалів: повернення незаслужено забутих імен визначних діячів української культури Закарпаття в контексті новітньої історії українського театру, спонукання нової генерації митців для продовження та пошуків до створення театру як епіцентру національної культури.

I. «Нова сцена» – перший професійний державний театр м. Хуста

Серед постановок вітчизняної та світової класики в репертуарі театрів столиці Карпатської України (м.Хуст) різних

часів: Національного театру «Нова Сцена» (1938-39), народного театру ім. Всеволода Майданного (1959-2018) та Закарпатського обласного театру драми та комедії (2017-2019) – провідне місце відводилось творам на місцеву тематику. Такі надбання репертуару театрів слугували розширенню культурологічні зв'язки з іншими регіонами України, європейськими сусідами, слугували патріотичному та естетичному вихованню молоді, збагатили надбання національної драматургії своєрідним і неповторним колоритом.

Мова йде про сценічне втілення та сценічну історію драматичних творів названими театрами драматургів Срібної Землі. Серед них корифеї старшого покоління українського театру на Закарпатті: Ю.-А. Шерегій, В. Гренджа-Донський, І. Невицька, А. Волошин, О. Сливка; середнього покоління: А. Копинець, В. Андрійцьо, С. Гержик, О. Гаврош.

Варто нагадати, що одним із перших закарпатських драматургів був Олександр Духнович – автор п'єси «Добродетель превyšаєт богатство», якою і започатковано драматургію та шкільний аматорський театр на Закарпатті.

Студентський театр «Верховина» заснований 1927 року в Празі вихідцями із Закарпаття, які навчалися у столиці, ставлять п'єсу свого керівника Ю.-А. Шерегія «Нова генерація». Прем'єра засвідчила, що в українському театрі з'явилося нове покоління драматургів і режисерів (Ю.-А. Шерегій), музикантів-диригентів (Є. Шерегій), акторів-аматорів, творча доля яких в майбутньому буде пов'язана з театром Карпатської України «Нова сцена».

8 серпня 1937 року у Великому Бичкові відіграно оперету на 3 дії з гуцульського життя «Як сади зацвітуть» з музикою Є. Шерегія, лібрето В. Гренджі-Донського, режисера Ю.-А. Шерегія. В гуртах і в хорі виступав весь ансамбль театру. П'єса розповідає про важку працю бокорашів, про палке кохання гуцульської молоді та про свавілля місцевих чиновників.

Успіх глядачів супроводжував і оперету братів Ю.-А. та Є. Шерегіїв «Флірт і кохання» (інша назва «Танго для тебе»), яку, окрім закарпатців, побачили і глядачі Праги.

Першою прем'єрою новосценівців сезону 1938-39 рр. стала вистава Ю. Грома (Шерегія) «Часи минають». Дія розгортається у верховинському селі двадцятих років, коли угорську владу замінила «демократична» чеська влада, але по суті доля гуцулів надалі залишається важкою. Вистава закінчується оптимістично – вірою у незалежність Карпатської України, нової європейської держави.

II. Народний театр ім. Всеволода Майданного

Театр «Нова сцена» заклав міцний фундамент своїм наступникам театральної столиці м. Хуст, продовження яких втілювалося у Хустському народному театрі ім. Всеволода Майданного.

Починаючи з 1959 року, відбираючи до репертуару цілісні художні твори, Вс.Майданний шукає серед них драматургію на карпатську тематику. В особі тележурналіста Антона Копинця знаходить місцевого автора і його п'єсу «Пригоди Циля Ковбаски», прем'єру якої зіграно навесні 1974 року. Дія п'єси побудована на епізодах, коли в селі, де мешкає Цильо, влада міняється не те що через рік або місяць, а декілька разів на день. І від кожної «нової» влади йому дістається.

Проте режисер і після успішних прем'єр не зупинився на пошуках нових авторів. Серед учасників театру він знаходить Олександра Сливку та Василя Андрійця. Перший писав п'єси, які ставилися на сцені ще в 30-40-х роках ХХ ст. Другий був учасником театру з перших років його заснування і за якийсь час здобув театральну освіту.

П'єси О. Сливки входили до репертуару декілька разів і завжди мали успіх. Серед них «Бородате непорозуміння» (1996) з режисурою В.Майданного, комедія «Джерга» (2002) з режисурою С. Гержика, драма «Срна» (2016) з режисурою В. Андрійця. Твори В. Андрійця «Карпатський чардаш» (1982) та «Маморорош – центр Європи» (2018).

Окрім названих авторів у Хустському народному театрі знайшли втілення п'єси Сергія Гержика «Чарівна липка» (2000), «У Карпатах філюють» (2004). Чи не найпам'ятнішою виставою для хустин залишається постановка «Князь Бог-

дан» за інсценізацією поеми В. Гренджі-Донського «Червона скала» з постановкою В.Майданного.

III. Закарпатський обласний театр драми та комедії

Продовжуючи кращі традиції своїх попередників, а саме – висвітлення тематики рідного краю, вирішив подати всім відому казку Шарля Перро та братів Грімм «Червона Шапочка», насичуючи місцевим гуцульським колоритом. Це казка-мюзикл для сімейного перегляду, пронизана карпатськими мотивами та елементами фольклору. Автор – Л. Полтава, музика – В. Безкоровайного. Режисер-постановник – С. Архипчук, сценографія – Н. Клисенко. Відомий театральний оглядач, професор Сергій Федака назвав цю виставу «феєричним коктейлем-міксом зорових і звукових образів з пахощами альпійських лугов та звуками трембіти». Автор лібрето, драматург Леонід Полтава, подібно до українських письменників-класиків О. Олесья, Лесі Українки, звертається до міфічної істоти Мавки лісової. Продовжуючи традицію автора, ми розширяємо знайомство маленького глядача із загадковими Карпатськими мешканцями, вводячи у виставу, окрім Мавки, нявок та Фею Карпатських Ночей. Разом із лісовими мешканцями, стане активним діячем природа, що надасть дитячому мюзиклу певної фантазмагорії. Не менш важливою частиною казки-мюзиклу є музична складова українського композитора-емігранта Василя Безкоровайного, що втілюється у хорових та сольних номерах у супроводі оркестру (керівник – Олександр Локотош, аранжувальник – Віктор Чаусов; музичний керівник – Марія Волошин), сценографія Наталії Клисенко.

До відзначення 80-річчя Карпатської України театр підготував виставу, яку спеціально для хустського театру написав закарпатський драматург Олександр Гаврош – «Останнє танго в Хусті» (режисер-постановник В. Давидюк), прем'єра якої відбулася 14 березня 2019 року. Вистава насичена піснями, музичними номерами у супроводі оркестру, кількома танцювальними номерами (балетмейстер Валерій Кіш), а також стилізована під кінець 30-х років минулого століття (сценографія Ігоря Білецького).

«В основу драми покладено розповідь про "Летючу естраду" – мистецького рою Карпатської Січі, який діяв кілька місяців у Хусті, – ділиться авторським задумом п'єси драматург Олександр Гаврош. – Талановиті хлопці і дівчата об'єдналися в революційний театр і стали передовим загоном вояків-митців. Їхні імена знають дослідники, але маловідомі широкому загалу. "Останнє танго в Хусті" – це спроба віддати їм останню шану, адже доля більшості з них склалася трагічно».

У найближчих планах театру – поставити дитячу виставу «Комета над лісом» про актуальну проблему нашого краю – вирубку лісів. Над виставою працює столичний режисер-постановник Микола Бабин. Незважаючи на те, що вистава дитяча, проте вона у легкій і доступній ігровій формі розкриває важливу тему, над якою повинні замислитись як діти, так і дорослі.

Отже, як продовження традицій, закладених ще з появи театру «Нової сцени» та Народного театру ім.В.Майданного, Закарпатський обласний театр драми та комедії в основу свого репертуару вибирає як твори української національної драматургії та сучасних авторів, так і наполегливо працює над створенням своєрідного репертуару на місцеву тематику, що є дуже важливим фактором розвитку новітнього українського театру.

Шинкар Г.М.,

вчитель вищої категорії Лисичівської ЗОШ I-III ступенів

СОЦІАЛЬНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

***Анотація.** У статті розкриваються перспективи вивчення німецької мови, зокрема для молодого покоління: завдяки німецькій мові молоді українці отримують підтримку для свого професійного розвитку, завдяки чому перед ними відкриваються нові кар'єрні перспективи. До того ж мова є ключовим елементом культурної освіти.*

***Ключові слова:** лексика, міжнародна культурна співпраця, національні потреби, німецька мова, популяризація.*

Мова – це складне соціокультурне, акустико-графічне, психологічне, інформаційно-гносеологічне, когнітивне явище. Мова як і мовлення є однією з невід'ємних ознак і характеристик людської істоти. Існує ряд гіпотез про походження мови, але жодна з них не може бути підтверджена фактами через величезну віддаленість походження мови від нашого часу. Вони залишаються гіпотезами, оскільки їх не можна ні спостерігати, ні відтворити в експерименті. Існує припущення, що з появою мови пов'язана зміна одного із генів.

Як суспільно-політичне явище мова є відображенням наукового, політичного та культурного розвитку суспільства певної країни, розвиток мови та суспільства нерозривно пов'язані, взаємно впливають одне на одного та на інші країни та мови. Таким чином домінуючі високо розвинуті країни диктують решті світу не лише правила гри на політичній арені: країни із нижчим суспільно-політичним та науково-технічним рівнем розвитку переймають лексику, яка у них відсутня, для позначення тих предметів і явищ, які виявилися привнесеними в їхнє життя ззовні. Німецька мова як мова однієї з найрозвинутіших країн світу була і залишається мовним донором для інших мов. Багато філософських, політичних, тех-

нічних термінів та понять з'явилися в мовах світу завдяки німецькій мові.

Німецька мова – одна зі світових і міжнародних мов як за чисельністю мовців, так і за значенням: нею розмовляють як рідною, а також часто використовують як другу розмовну мову (на роботі та вдома) більше 125 млн осіб. Це жителі Німеччини, Австрії та Ліхтенштейну (у цих трьох країнах вона є єдиною державною мовою) у Люксембурзі та Бельгії німецька є однією з трьох офіційних мов; крім того, нею говорять у Північному Шлезвігу (Данія), Ельзасі (Франція), Південному Тіролі (Італія), деяких районах Румунії, Польщі, Чехії та інших європейських країнах. Крім того, досить чисельною є кількість представників німецької національності і в Україні, які розмовляють своєю рідною мовою.

Сучасна українська держава надає усім представникам німецької національності, репресованим та вивезеним у післявоєнні роки, можливість компактного проживання на всій території України. Така політика уряду відкриває нові можливості для забезпечення національних та культурних потреб німецького населення.

Найбільшою німецькою громадською організацією, метою якої є популяризація німецької мови за кордоном та підтримка міжнародної культурної співпраці різних країн з Німеччиною, є Гете-Інститут (Goethe-Institut). В Україні цей культурний центр було створено у липні 1993 р. і з тих пір він виступає посередником та співучасником у німецько-українському діалозі в культурній та освітній сферах; допомагає зростанню та підтриманню симпатії та інтересу до ФРН; надає інформацію про цю країну та сприяє вивченню німецької мови в Україні; підтримує діалог між Європою та східноєвропейськими культурами. Основними напрямками роботи у сфері культури є зустрічі між українськими й німецькими художниками та інтелектуалами, презентація сучасної німецької культури і підтримка німецько-української співпраці у цій сфері.

Німецька мова відкриває перспективи для молодого покоління: завдяки німецькій мові молоді українці отримують

підтримку для свого професійного розвитку, завдяки чому перед ними відкриваються нові кар'єрні перспективи. До того ж мова є ключовим елементом культурної освіти.

Існує безліч причин для вивчення німецької мови: культурне порозуміння (вчити німецьку мову означає розуміти життя, бажання та мрії людей у німецькомовних країнах в умовах мультикультурного суспільства), подорожі (німецька є мовою спілкування у шести європейських країнах, що гарантує не лише швидшу орієнтацію у просторі, але і позитивне ставлення місцевого населення, адже завжди приємно, коли говорять їхньою рідною мовою), насолода від літератури, музики, мистецтва та філософії (німецька мова – це мова Гете, Кафки, Моцарта, Баха та Бетховена, а читання чи прослуховування їхніх творів мовою оригіналу приносить ще більше насолоди), можливість здобути вищу освіту і роботу у Німеччині, займатися науковою роботою та проводити дослідження, отримати роботу в міжнародній компанії. Проте якими б не були ці причини, не варто забувати, що вивчення іноземних мов ще й тренує наш мозок. Так, дослідження психологів Йоркського університету в Торонто (Канада) доводять, що студенти, які володіють двома іноземними мовами, успішніше складають тести з математики, читання і граматики, ніж їхні «одномовні» ровесники. До того ж вивчення іноземних мов трансформує сіру речовину мозку, що сприяє швидшій обробці інформації.

Німецька мова, як і будь-яка інша мова, на кожному етапі свого розвитку керувалася цілком логічним принципом внесення до свого лексичного запасу іншомовних слів, а саме: практичною потребою. Мова як живий організм постійно еволюціонує і відгукується на зміни в суспільстві. Тому в різні епохи це були різні тематичні пласти лексики – залежно від основних процесів в геополітичному, науковому, мистецькому, соціальному просторах.

СПИСОК ВИОКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко Л. О. Лінгвокогнітивні, функціонально-прагматичні та адаптаційні ознаки лексичних запозичень у сучасній німецькомовній та україномовній пресі : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «загальне мовознавство» / Л. О. Гончаренко; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – 20 с.
2. Жирмунский В. М. История немецкого языка / В. М. Жирмунский. – М. : Изд-во лит-ры на ин. языках, 1948. – 299 с.
3. Кійко С. В. Запозичення з латини в сучасній німецькій мові / С.В. Кійко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2009. – № 45. – С. 89-94.
4. Пауль Г. Принципы истории языка. / Г. Пауль. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – 500 с.
5. Розен Е.В. Немецкая лексика история и современность. / Е. В. Розен. – М. : Высш. шк., 1991. – 94 с.
6. Степанова М. Д., Чернышева И. И. Лексикология современного немецкого языка / М. Д. Степанова, И. И. Чернышева. – М. : Академия, 2003. – 256 с.
7. Филичева Н.И. Учеб. Пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. История немецкого языка. / Н.И. Филичева. – М. : Изд. центр «Академия», 2003. – 304 с.

Шинкар І.П.,

к. філол. н., завідувач кафедри соціальної роботи Карпатського інституту підприємництва

ЮРІЙ ТУРЯНИЦЯ: ЛЮДИНА І ВЧЕНИЙ

***Анотація.** У статті розглядається життєвий і творчий шлях відомого фольклориста, літературознавця, педагога вищої школи Юрія Дмитровича Туряниці.*

***Ключові слова:** казка, колядка, легенда, Туряниця Юрій, фольклорист, ювілей.*

8 квітня 2019 р. виповнилося 90 років від Дня народження відомого збирача, популяризатора і дослідника народної творчості, вченого-фольклориста, літературознавця, педагога, автора книг для дітей, кандидата філологічних наук Юрія Дмитровича Туряниці.

Ювілеї приходять попри наше бажання. Вони потрібні, щоб, вибравшись на чергову вершину літ, озирнутись на перейдене життєве поле. Задуматись, з'ясувати: чи так жив? Що вчинив доброго, де согрішив, коли, може, й схибив на довгій дорозі...

Мабуть, кожному з нас, суцях на Землі, властиво вітати кожен день наступний, радіючи, що ти – є, усвідомлюючи, що ти – людина. Прекрасна мить народження життя. На жаль, нам не дано її запам'ятати, та дано більше – іти ним так, щоб залишати слід по собі своїми ділами, щоб ниву засівати і рости сад, дню радіти і гідно зустріти вечір. Навіть той, коли він – твої літа. Бо коли позаду тебе щедро засіяна нива науки і творчості, а сад твій – тисячі й тисячі вихованців, до яких ти щодня приходиш у студентську аудиторію ось уже більше піввіку, то вечір на тебе чекає приятний і лагідний, такий, яким буває після наснаженого дня. А коли ти добре потрудився, то можна й окинути поглядом зроблене.

Народився ювіляр в селі Кальник Мукачівського району в сім'ї селянина-хлібороба. Тут навчався в народній восьмирічці й здобув початкову освіту. Далі – навчання в Мукачівській реальній гімназії. У 1948 р. поступив на українське відділення історико-філологічного факультету УжДУ, яке закінчив 1953 р. У 1953-1957 рр. навчався в аспірантурі на кафедрі української літератури УжДУ, після закінчення якої працював учителем української мови та літератури в Хустській СШ № 1, директором Дубриницької середньої школи на Перечинщині. З вересня 1960 р. – асистент, згодом викладач і доцент кафедри української літератури УжДУ.

У 1970 р. захистив у Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Рильського АН України кандидатську дисертацію «Тема рекрутчини і солдатчини в українських народних піснях».

Майже півстоліття успішно викладав для студентів курси українського фольклору та української літератури.

Початок ХХІ ст. – новий етап у житті Ю.Д. Туряниці. У 2003 р. його запросили у Хустську філію (пізніше Карпатський інститут підприємництва Університету «Україна») для створення кафедри української мови та літератури, з чим ювіляр успішно справився. То ж колеги, сотні випускників-філологів з вдячністю згадують мудрі настанови, доброту, порядність, готовність надати допомогу і добрим словом, і мудрою книгою, і діяльною участю засновника і першого завідувача кафедри української мови та літератури Карпатського інституту підприємництва Університету «Україна» Юрія Дмитровича Туряницю.

З 2010 р. вчений-фольклорист сіє розумне, добре, вічне студентам Закарпатського Угорського інституту ім. Ференца Раковці II.

Як вчений, Юрій Дмитрович Туряниця зробив помітний внесок в українську та європейську фольклористику. Він збирає, популяризує і досліджує фольклорні твори різних жанрів і різних мов. Автор понад 200 фольклорознавчих і літературознавчих праць. З проблем фольклористики і літературознав-

ства у закарпатських періодичних виданнях, журналах «Українське літературознавство», «Народна творчість та етнографія», «Науковий вісник Ужгородського університету» та ін. Ю.Д. Туряниця опублікував понад 100 наукових статей. Його фольклорні записи друкувалися в колективних обласних збірниках: «Закарпатські пісні та коломийки» (1965), «Легенди Карпат» (1968), «Добрий день, сусіде» (1969) та збірниках видавництва «Наукова думка» м. Київ: «Колядки та щедрівки» (1969), «Співанки-хроніки» (1972), «Рекрутські та солдатські пісні» (1974) та ін.

Уклав, підготувавши тексти до друку, із вступними статтями, примітками і пояснювальним словником збірники: «Від життя – нема пуття» (1979), «Колядки Закарпаття» (1993); книги: «Казки одного села» (1979) – у записах текстів ученого П.В. Лінтура, «Пісні наших предків» (1993) – у записах ученого-академіка Антонія Годинки, книжечку народних казок «Майстер Іванко», записаних М.Г. Івасюком, С.Г. Пушиком, П.В. Лінтуром.

Для дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку у видавництві «Краєвиди Карпат» побачили світ книжечки Ю.Д. Туряниці з легендарно-оповідними творами: «Як Ерла стала Говерлою», «Про весну-красну і Великдень», «Про пухнасту кицьку Сімку», «Про священне дерево і квітку, яка стріляє».

З-під пера вченого-фольклориста вийшли також об'ємисті книжки-пісенники, із своєрідними мистецькими творами, записаними різними мовами у Закарпатті: «Чеські народні пісні Закарпаття» (2011), «Колядки Закарпаття» (2012) – українські, словацькі, угорські, чеські, польські, російські, німецькі, румунські, «Співанки про ягнятко» (2014), «Мирно жийте, люди» (2017).

Сьогодні в активі ювіляра – понад 20 окремих видань.

Ніколи не було потреби якось особливо представляти читачеві Ю.Д.Туряницю. Чи не кожен закарпатський філолог завдячує своїми знаннями педагогу. Його фольклористичні й літературознавчі праці відомі широкому колу шанувальників красного мистецтва слова, науковцям.

Перше знайомство з Ю.Д. Туряницею відбулося в далеких 80-х рр. минулого століття на філологічному факультеті УЖДУ, коли нам, студентам-першокурсникам, він читав лекції з «Усної народної творчості». Від перших наших діалогів збігло майже чотири десятиліття. Але й понині підтримуємо спілкування. Юрій Дмитрович ненав'язливо вміє дати консультації, поради. Досвід помножений на мудрість дає свої результати. Після зустрічей з ним відчуваєш себе учнем, колегою, людиною.

Незважаючи на поважний вік, Ю.Д. Туряниця і досі плідно працює на ниві фольклористики, збирає, публікує й популяризує перлини народної творчості рідного краю, передає свої знання й досвід молоді. Він добрий син своєї землі, його прив'язаність до рідної скиби відчутна й у пісні, і в колядці, і в легенді – у праці, яку робить із задоволенням і за покликанням.

То ж побажаємо йому, життєлюбу і добротворцю, у здоров'ї, життєвих гараздах і творчій праці – ще многая і благая літа!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туряниця Ю. Колядки Закарпаття / Ю. Туряниця. – Ужгород: Краєвиди Карпат, 2012. – 156 с.
2. Туряниця Ю. Мирно жийте, люди / Ю. Туряниця. – Ужгород: Краєвиди Карпат, 2017. – 333 с.

Шинкар М.І.,

магістр з психології, корекційний психолог Центру здоров'я та розвитку «Коло сім'ї»

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ

З кожним роком суспільство набуває все нових і нових змін (передові наукові технології, поширення ЗМІ, економічні підйоми та падіння, збільшення інформаційного потоку. Ці явища надто швидко входять в наше життя. Кожна людина опиняється у вихорі за часом, розвитком подій, умов, які потрібно створювати для комфортного самопочуття. Цей процес не оминає і навчальні заклади. Освіта набуває величезної значущості не лише для особистісного розвитку, але й для соціальної мобільності людини. Вона стає найвагомим чинником формування особистості, її життєстійкості та життєздатності у складних умовах глобального інформаційного суспільства, яке висуває до людини додаткові вимоги, створює нові екологічні, економічні, суспільно-політичні, інформаційні ризики. Школа є і буде тим інститутом, де діти отримують перший досвід соціальних зв'язків, проявляють свої сили, можливості, реалізують свої здібності, самостверджуються, набувають життєвого досвіду та готуються до самостійного життя, а то і набувають самостійності в стінах навчального закладу. І тому в нових умовах, нового тисячоліття потреби школи змінюються. Необхідність в професії психолога зростає і стає дедалі актуальнішою в сучасному освітньому просторі.

Виховати саме таких людей, які готові реагувати на найменші зміни у житті суспільства є першочерговим завданням психолога. Рівень цієї готовності характеризується здатністю дітей та молоді до відповідальності за власну культуру здоров'я та здоровий спосіб життя.

У плані виконання цих завдань психологічна служба та педагогічний колектив школи має виокремити такі напрямки роботи:

- використовувати активні та інтерактивні методи, які дають змогу стимулювати творчість, ініціативу, самостійність та критичність мислення;

- працювати з обдарованими учнями;

- пріоритетною зробити проблему формування здорового способу життя та створення власної моделі «Школи сприяння здоров'ю» та цілісної системи формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя;

- створювати відповідний психологічний клімат у школі, складовою, якого мають стати – стиль спілкування учнів у розв'язанні питань шкільного самоврядування, реальне забезпечення прав дитини як особистості;

- вивчити особливості кожного школяра, здійснювати моніторинг його розвитку, аби перетворити традиційний навчальний процес на дослідницьку науково-обґрунтовану діяльність, яка дозволяє кожному учневі максимально реалізувати свої здібності за умови мінімальної школи для власного здоров'я.

Психологічний супровід становлення особистості у сфері освіти – це дослідження внутрішнього світу дитини, безкрайнього простору уяви, здібностей до співу, здатності вирішувати складні задачі, бачити кольорові сни і пам'ятати найкращі миті свого життя, вміння плакати та сміятися, боятися і долати свій страх, тощо.

Успішно організований соціально-психологічний супровід, відкриває перспективи особистісного росту, допомагає дитині увійти в ту «зону розвитку», яка поки ще їй недоступна.

Психологічний супровід становлення особистості – це складова становлення особистості, що полягає в психологічній допомозі у подоланні труднощів життя, корекції деструктивних тенденцій розвитку (криз, конфліктів, деформацій), підвищенні адаптованості до соціально-економічних й технологічних змін, розвитку в нього позитивної перспективи.

Супровід – це як допомога учневі у формуванні орієнтації в розвитку, відповідальність за дію. Важливим положенням даного підходу є опора на внутрішній потенціал дитини, от-

же, на її право самостійно робити вибір і нести за нього відповідальність.

Учасники навчально-виховного процесу стикаються з різними особистісними проблемами: невміння самостійно організувати навчальну діяльність, тривожність перед відкритими заняттями, відсутність навчальної та професійної мотивації, низька самооцінка, невпевненість у собі, труднощі у встановленні контактів з новими колегами, батьками своїх вихованців, відчуття самотності, фрустрації, страхи, проблеми, пов'язані з віковими кризами тощо. Щоб допомогти подолати такі проблеми, психолог здійснює роботу у відповідності з наступними напрямками:

- психологічна діагностика та корекція;
- психологічне консультування
- психологічні тренінги (малими групами або у родинному колі).

Найчастіше проводиться консультування або діагностично-корекційно-консультативна робота з учнями, батьками, сім'ями. Це дає змогу оцінити характер і темпи психічного розвитку дитини, а в подальшому – дати рекомендації щодо навчання, виховання дитини.

Перш за все потрібно розпочати роботу з психодіагностики, яка проводиться за запитом дітей, учителів, батьків або адміністрації школи. Це діагностика інтелектуальних здібностей, індивідуальних особливостей і міжособистісних взаємовідносин, що дає можливість надалі планувати корекційну роботу, визначати тематику тренінгів, складати вправи для домашньої роботи тощо.

Робота соціально-психологічної служби за будь-яким напрямом стає більш ефективною завдяки співпраці практичного психолога, соціального педагога з адміністрацією школи, педагогічним колективом, батьками та спеціалістами різних соціальних служб (правових, медичних установ). Психологічний супровід є одним із видів психологічної допомоги, який має на меті створення необхідних умов для ефективної адаптації до навчальних умов, взаємодії між всіма ланками

навчально-виховного процесу, забезпечує пристосування в умовах інтенсивного інформаційного потоку, сприяє кращому засвоєнню знань, навичок, умінь. Який же сенс психологічного супроводу? Не кожен вміє вчасно і повноцінно позбавлятися від тривоги, страху, обурення, образи, перенапруги, нетерпіння, жалості до себе. Не кожен вміє «брати себе в руки» та з допомогою психолога це стає реальним. Дитина в процесі взаємодії починає відстежувати, вчасно аналізувати, правильно розуміти і ефективно брати участь в подоланні труднощів та бар'єрів в умовах шкільного життя. Робота з цього напрямку досить індивідуальна. Завдання психолога, який забезпечує психологічний супровід, полягає в тому, щоб створювати необхідні умови для адекватного розуміння дитиною своєї життєвої ситуації, завдань, які поставлені перед ним, можливих варіантів поведінки, пошуку ресурсів на реалізацію себе в навчально-виховному процесі, подоланню певних труднощів. Психологічний супровід в умовах навчального процесу здійснюється не тільки з учнями, але й педагогами та батьками. Це не менш важлива складова роботи психолога, яка створює максимальні умови ефективної взаємодії всіх ланок навчально-виховного процесу.

Завдяки психологічному супроводу всі учасники навчально-виховного процесу мають змогу краще пізнати себе, інших. Дитині такі заходи дають змогу вивчати себе, особливості свого розвитку, шляхи та методи саморегуляції, самовиховання. Своєрідний багаж отриманих знань кожен з них має можливість використовувати на практиці. Під час здійснення психологічного супроводу важливими є всі напрямки: діагностика, корекція, консультація, просвіта, профілактика.

І як результат, завдяки ефективній роботі психологічної служби в школі здійснюється супровід та підтримка і надається допомога всім учасникам навчально-виховного процесу чи то пряма, чи опосередкована, включається весь діагностичний арсенал методів та методик, звісно з врахуванням всіх вікових та індивідуальних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий / Э.Ф. Зеер. – Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
2. Истратова О.Н., Эксакусто Т.В. Справочник психолога средней школы / О.Н. Истратова, Т.В. Эксакусто. – Изд. 5-е. – Ростов н/Д.: Феникс, 2008. – 510, [1]с.: ил. – (Справочник).
3. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию / Казакова Е.И. –СПб: Изд-во Ютас, 2007. – С. 24-36.
4. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко.- 20-е изд. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 671 с.
5. Слюсарев Ю.В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности: автореферат дисс. на соискание уч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Ю.В. Слюсарев. – С.-Пб., 1992. – 20 с.
6. Система соціального і психолого-педагогічного супроводу дітей пільгових категорій / [авт. тексту О.І. Василькова, І.В. Родигіна, М.І. Гринчук та ін.] – Д.: Дон ІППО Витоки, 2006. – 206 с. – (Навч.-метод. посіб.).
7. Яничева Т. Психологическое сопровождение деятельности школы. Подход. Опыт. Находки / Т. Яничева // Журн. практ. психолога. – 1999. – № 3. – С. 101-119.

Наукове видання

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

**XIX Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції
“Актуальні проблеми студентської молоді
в сучасних інтеграційних умовах”
(16-17 квітня 2019 року)**

та

**XIX Всеукраїнської викладацької
науково-практичної конференції
“Освіта і наука України в умовах
глобалізації та світових викликів”
(14-15 травня 2019 року)**

Тексти статей подано в авторській редакції.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Редактор Іван Ребрик

Художньо-технічна редакція Андрія Ребрика та Володимира Токача
Виробничий супровід Томаша Лелекача та Маріанни Касіч

Підписано до друку 14.06.2019.

Формат 60x84/16. Гарнітура Cambria.

Папір офсетний. Облік.-вид. арк. 10,0.

Наклад 350 прим. Замовлення 16.

Видавництво «Гражда»

Свідоцтво про державну реєстрацію видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія 3т № 22 від 1 вересня 2005 р.

88000, м. Ужгород, вул. Орлина, 1. E-mail: i.m.rebryk@gmail.com

З 41 **Збірник наукових праць** XIX Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми студентської молоді в сучасних інтеграційних умовах” (16-17 квітня 2019 року) та XIX Всеукраїнської викладацької науково-практичної конференції “Освіта і наука України в умовах глобалізації та світових викликів” (14-15 травня 2019 року)/ Ред. кол.: Келемен А. В., Волощук Н. Ю, Шинкар І. П., Роман В. П.. – Ужгород: Гражда, 2019. – 240 с.

ISBN 978-966-176-049-2

У збірнику вміщено наукові праці викладачів, аспірантів, студентів, в яких досліджуються актуальні проблеми розвитку національної економіки, соціології, психології, педагогіки, філології, правознавства. Ряд наукових статей висвітлюють питання освіти і науки України в умовах глобалізації та світових викликів.

Для науковців, викладачів вищих навчальних закладів, гімназій, ліцеїв, учителів середніх шкіл, студентів.

ББК 94(4УКР-4ЗАК)